

Univerzita Karlova v Praze
Filozofická fakulta
Ústav českého jazyka a teorie komunikace

Otázky a otázkové věty v češtině
Questions and Interrogative Sentences in Czech

Diplomová práce

Jakub Dřímál

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně a že jsem uvedl všechny použité prameny a literaturu.

Jakub Dřmel

Děkuji doc. PhDr. Ivě Nebeské, CSc., za čas, který věnovala přečtení mé diplomové práce, a za cenné připomínky a podněty.

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Filozofická fakulta

Katedra / ústav:

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

Jméno a příjmení studenta: Jakub Dřímál

Datum narození: 18.11.1982

Kontaktní adresa: Havlíčkova 1179 Valašské Meziříčí 757 01

Obor studia / kombinace: ČJL - němčina

Diplomní obor: český jazyk

Název práce v češtině: Otázky v televizní debatě

Název práce v angličtině: Questions in TV interview

Vedoucí práce: Doc. PhDr. Iva Nebeská, CSc.

Konzultant:

Pokyny k vypracování:

1. Vymezení otázek a jejich klasifikace na základě odborné literatury
2. Analýza vybrané televizní debaty
 - 2.1. Kontext otázek moderátora
 - 2.2. Komunikační funkce otázek moderátora
 - 2.3. Role moderátora v televizní debatě
3. Závěrečné shrnutí

Příloha: Přepis nahrávky televizní debaty

Doporučená literatura:

Mluvnice češtiny 3, Praha 1987.

Grepl, M. – Karlík, P.: Skladba češtiny. Praha 1998

Austin, J.: Jak udělat něco slovy. Praha 2000

Müllerová, O. – Hoffmannová, J. : Kapitoly o dialogu. Praha 1994

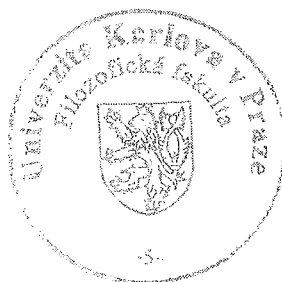
Ernst, P.: Pragmalinguistik. Berlin 2002

Vedoucí práce (podpis):

Datum zadání práce: 17.10.2006

L.S.

.....
Vedoucí základní součásti:

.....
Děkan:

Datum: 9. XI. 06

27 -11- 2006

Obsah

Úvod	8
1. Řečové akty a komunikační funkce výpovědi	9
1.1 Řečový a ilokuční akt	9
1.1.2 Kritéria taxonomie ilokučních aktů	11
1.2 Komunikační funkce	13
1.3 Klasifikace ilokučních aktů/komunikačních funkcí	15
2. Otázky	20
2.1 Elementární komponenty otázek	21
2.2 Otázky zjišťovací	22
2.2.1 Klad a zápor v OZ	24
2.2.2 Slovosled OZ	31
2.2.3 Částice v OZ	33
2.2.4 Klasifikace OZ	37
2.3 Otázky doplňovací	45
2.3.1 OD s nezačátkovým tázacím slovem	47
2.3.2 Částice v OD	48
2.3.3 Druhy OD	48
2.4 Otázky vylučovací	49
2.5 Nepřímá realizace otázek	51
3. Otázkové věty netázací	52
3.1 Otázkové věty s funkcí direktivní	52
3.2 Otázkové věty podivové	54
3.3 Řečnické otázky	55
4. Otázky v televizní debatě	58
4.1 Kontext otázek	61
4.2 Komunikační funkce otázek	66
4.2.1 Otázky s negací	71
4.2.2 Zájmenný podmět	73
Závěr	76
Resumé	79
Seznam použité literatury	80

Příloha: Přepisy televizních debat	82
Otázky Václava Moravce 11. 11. 2007	83
Otázky Václava Moravce 30. 9. 2007	97

Úvod

Položit otázku znamená požádat adresáta o určitou informaci. To však není jediná možná funkce tázacích výpovědí, můžeme jimi vyjádřit více: mluvčí často vyslovuje zároveň s žádostí o odpověď určité domněnky o skutečnosti, na niž se ptá a která mu tedy není zcela neznámá; vyjadřuje, kterou odpověď by spíše uvítal; sděluje adresátovi, jaký má postoj k předpokládané skutečnosti, apod. Tyto a další funkce otázek a jazykové prostředky, jimiž se realizují, představují jedno z hlavních témat této práce.

Užití pojmu „otázka“ je spojeno s určitými problémy. V běžné komunikaci se tímto substantivem označuje jak určitý větný typ (otázková věta), tak výpověď s jistou komunikační funkcí. Mezi těmito jevy je však v jazyce asymetrický vztah: otázková věta může vyjadřovat např. prosbu nebo výčitku (*Mohl bys mi zavolat? Nemůžeš si umýt ruce, když jdeš k jídlu?*), interogativní funkce není vázaná výhradně na otázkové věty (*Řekni mi, kam jsi schoval tu knihu.*). Obsah pojmu „otázka“ je proto třeba omezit buď na otázkové věty (různých, nejen tázacích funkcí), nebo na výpovědi tázací (nejen v podobě otázkové věty), jinak by zahrnoval příliš široké pole výpovědí nejrůznějších forem a funkcí. V této práci volím druhou možnost, protože pro formu sloužící zejména k vyjadřování otázek lze snadno použít termín „otázková věta“, zatímco pro odpovídající funkční jednotku bychom vyhovující název hledali obtížněji.

Otázka je tedy v této práci vymezena svou funkcí. V první kapitole se proto zabývám právě komunikačními funkcemi – významem tohoto pojmu, jejich klasifikací. V této souvislosti je zkoumaná problematika zařazena do kontextu teorie řečových aktů, která zkoumání výpovědních funkcí významně ovlivnila.

Druhá kapitola je věnována samotným otázkám. Zabývám se formálními prostředky, které charakterizují jejich základní druhy (otázky zjišťovací, doplňovací a vylučovací), a zkoumám také lexikální a gramatické prostředky sloužící k modifikaci jejich komunikační funkce (interogativní), k obohacování otázek o další funkční příznaky. Z těchto přídatných funkcí vychází také další klasifikace otázek; více podtříd mají zejména otázky zjišťovací. V této kapitole se opírám zejména o práce Greplový (1987, 1998) a Štíchovy (1995, 2003), jejichž poznatky kriticky hodnotím a doplňuji.

Tématem třetí kapitoly jsou otázkové věty, které nemají interogativní funkci, mj. tzv. otázky řečnické.

Ve druhé části práce ověřuji tyto teoretické výklady analýzou otázek v televizních debatách, konkrétně v pořadu Otázky Václava Moravce. Interrogativní výpovědi jsou zde zkoumány v širokém kontextu moderátorových replik i předchozích odpovědí.

1. Řečové akty a komunikační funkce výpovědi

1.1 Řečový a ilokuční akt

Zkoumání komunikační funkce výpovědi vychází z teorie řečových aktů. Za jejího zakladatele bývá považován britský filozof J. L. Austin, jeho myšlenky rozvinul a systematizoval americký filozof a lingvista J. R. Searle. Nejvýznamnějším přínosem teorie řečových aktů se stalo zavedení pojmu ilokuce (úzce s ním souvisí právě „komunikační funkce“), který slouží k rozlišování druhů výpovědí typu sdělení, rozkaz, slib, omluva apod. Předmětem zájmu lingvistů tak již není pouze forma a význam izolované věty; pozornost se obrací na výpověď jako součást komunikačního procesu, zejména na cíle, jež jsou při mluvení sledovány.

Východiskem Austinovy práce *Jak udělat něco slovy* je rozdělení výpovědí na konstativy a performativy. U konstativů se ptáme, jestli jsou pravdivé, nebo nepravdivé (např. *Kočka leží na rohožce*), na performativy kritérium pravdivosti uplatnit nelze, protože těmito výpověďmi stav věcí nepopisujeme, ale nějakým způsobem do něj zasahujeme, měníme jej (např. *Já tě křtím...*; *Sázím se s tebou o deset korun, že...*). Performativy nejsou pravdivé/nepravdivé, ale zdařilé/nezdařilé, relevantní jsou podmínky jejich úspěšnosti.

Možnost rozlišení konstativů/performativů však Austin v této knize posléze zpochybňuje. Zjišťuje, že také konstativy jsou v určitém smyslu performativní: o nezdařilém (nikoli nepravdivém) konstativu můžeme hovořit např. tehdy, jestliže nejsou splněny presupozice výpovědi (viz *Současný král Francie je plešatý*). Naopak u některých performativů lze zjišťovat také jejich nepravdivost: kupř. performativní varování *Pozor zlý pes!* obsahuje tvrzení o přítomnosti nebezpečného psa, které může/nemusí odpovídat skutečnosti.

Distinkci konstativ – performativ nahrazuje proto Austin novou teorií, která lépe vystihuje všeobecnou performativnost výpovědí a podrobněji analyzuje jejich jednotlivé složky. Autor rozlišuje tři druhy aktů, které mluvčí při produkci řeči vždy zároveň vykonává.

Lokuční akt je „řikání něčeho“, výpověď s určitým významem a referencí. Je s ním vždy spojen akt ilokuční. Austin se nepokouší tento pojem jednoznačně vymezit – jeho obsah vysvětluje pomocí příkladů: „kladení otázky, ... podávání nějaké informace, ... vynášení rozsudku...“ (Austin 2000: 104n). Dozvídáme se jen málo o tom, co je společným jmenovatelem těchto aktů: „... je ... velice důležité, jak a v jakém *smyslu* jsme v dané situaci řeči použili.“ (105) Ilokuční akt je tedy smysl a způsob použití výpovědi v určité situaci. Sám autor však připouští, že výrazy „smysl“ (význam) a „způsob použití“ jsou značně neurčité. Třetí složkou řečového aktu je akt perlokuční, který představuje „zamýšlený nebo skutečný efekt“ (Hirschová 2006: 98) pronesení výpovědi. Tento pojem představuje zřejmě nejspornější část Austinovy teorie, protože není snadné chápat např. reakci adresáta jako součást řečového aktu mluvčího.

J. R. Searle v eseji *Speech Acts* přebírá od Austina pojem ilokuční akt. Chápe jej jako jeden ze tří aktů tvořících komplexní řečový akt, který představuje základní jednotku jazykové komunikace (Searle 1969: 16). Prvním dílčím aktem je akt výpovědní: při vyslovení výpovědi jsou produkována určitá slova (morfémy, věty). Druhý akt zahrnuje referenci a predikaci v řečovém aktu, Searle jej označuje jako propoziční. Třetí akt je ilokuční. Podobně jako Austin ani Searle nepodává jeho obecnou definici, vymezuje jej pouze příklady: „Stating, questioning, commanding, promising etc. = performing *illocutionary act*.“ (24) Jasně není definován ani samotný řečový akt. Tento pojem mají vysvětlovat též pouze příklady, které jsou totožné s těmi osvětlujícími dílčí akt ilokuční (16). Na jednom místě jej pak označuje jako „funkci významu věty“; řečový akt není sice vždy významem věty jednoznačně určen, protože mluvčí může výpovědí myslet víc, než v ní řekl, důležitá je však samotná možnost vždy vyjádřit to, co má mluvčí na mysli (18). Searle tedy zastává princip vyjádřitelnosti čehokoli, co lze myslet, a ilokuci chápe jako součást významu výpovědi. Z následujícího výkladu vyplývá, že se řečovým aktem myslí to, co mluvčí chce svou výpovědí sdělit, tedy jeho komunikační záměr.

Searle popisuje skupiny podmínek, za kterých má výpověď určitou ilokuční sílu. Konkrétní ilokuční akt je vymezen podmínkami týkajícími se jeho propozičního obsahu, přípravnými podmínkami, podmínkou upřímnosti a podmínkou podstatnou (essential condition), již jsou všechny ostatní podřízeny. V podstatných podmínkách je formulováno to, v čem konkrétní ilokuční akt spočívá, jejich vymezení by proto mohlo přispět k pochopení podstaty ilokučního aktu obecně. Podstatnou podmínku žádosti určuje Searle takto: „Má platnost pokusu přimět P k udělení A“; poděkování „má platnost vyjádření vděčnosti nebo

ocenění“, otázka „má platnost pokusu vylákat od P informaci.“ Z těchto definic lze pro hledání podstaty ilokučního aktu vyvodit pouze to, že ilokuční akt „má nějakou platnost“.

1.1.2 Kritéria taxonomie ilokučních aktů

V Searlově stěžejní práci *Speech Acts* tedy explicitní a jednoznačnou definici řečového a ilokučního aktu nenajdeme. Více se o jeho chápání těchto pojmů dozvíme z jeho pozdějšího pokusu sestavit taxonomii ilokučních aktů (Searle 1999). Různým způsobům klasifikace ilokučních/řečových aktů, resp. komunikačních funkcí se budu věnovat později, kritéria pro taxonomii jsou však důležitá pro pochopení pojetí samotné ilokuce. Druhy vlastností, které rozlišují jednotlivé třídy ilokučních aktů, lze chápat jako prvky tvořící obecnou kategorii, tedy ilokuční akt.

Searle rozlišuje 12 kritérií své taxonomie, z nichž ne každému přisuzuje stejnou důležitost a ne všechny se uplatňují ve všech ilokučních třídách. Jako nejdůležitější označuje první tři kritéria (v jejich názvech se objevuje výraz „rozdíl“, protože se jedná o odlišnosti mezi jednotlivými druhy aktů).

1. Prvním kritériem jsou „differences in the point (or purpose) of the (type of) act“ (Searle 1999: 2). Podle Hirschové (2006: 113) lze „illocutionary point“ přeložit jako „záměr mluvčího“. Domnívám se, že nejde o překlad, ale spíše o interpretaci značně neurčitěho *point*, jehož ekvivalentem je zde zřejmě „smysl“. Určitější je výraz v závorce: *purpose* znamená především „účel“, přičemž zmíněný význam slova *point* s tímto významem *purpose* koresponduje; výraz *purpose* bývá použit i ve slovníkových definicích tohoto významu *point*. Takový překlad („účel“) obou termínů lze uplatnit i v dalším Searlově výkladu k 1. kritériu: „The point or purpose of a description is that it is a representation ... of how something is. The point or purpose of a promise is that it is an undertaking of an obligation by the speaker to do something.“ (2) Z formulací „the point or purpose of X is that it is Y“ je zřejmé, že jde o „smysl“ nebo „účel“ těchto druhů ilokučních aktů, nikoli o „záměr“. Nelze ovšem popřít, že účel výpovědi a záměr mluvčího spolu úzce souvisejí. Účel zde vyplývá ze záměru, je jím přímo podmíněn; neexistují zřejmě případy, kdy by se účel výpovědi odlišoval od záměru mluvčího. Jde tedy jen o jiný úhel pohledu: v případě záměru je do uvažování zahrnut mluvčí, jeho psychika, při použití pojmu účel se pohled zaměřuje na samotnou výpověď, popř. na adresáta.

První kritérium odpovídá podstatné podmínce ze Searlovy práce *Speech Acts*. Podstatné podmínky však byly vymezeny pouze formulací „X má platnost Y“, zatímco

v prvním kritériu jsou ilokuční akty charakterizovány konkrétněji, prostřednictvím jejich účelu.

2. Druhé kritérium taxonomie ilokučních aktů označuje Searle jako „differences in the direction of fit between words and world“ (Searle 1999: 3). Tento druh rozdílu se týká vztahu propozičního obsahu výpovědi a mimojazykové reality. V některých ilokučních aktech se „slova“ přizpůsobují „světu“, v jiných se „svět“ přizpůsobuje „slovům“; jedná se o to, jakým způsobem (v jakém směru) je dosaženo souladu slov a světa: jestli je primární mimojazyková skutečnost, k níž se hledá adekvátní výpověď, nebo je skutečnost přetvářena podle určité výpovědi (viz také Hirschová 2006: 113). První směr je vlastní asertivům (sdělení, tvrzení apod.), opačný vztah je případ slibu a rozkazu; v expresivech (třídě, do níž řadí Searle např. omluvu, blahopřání) se toto kritérium neuplatňuje, v deklarativech jde o vzájemné přizpůsobování slov světu a světa slovům.

Kritérium vztahu slov a světa považuji z více důvodů za problematické. V ilokučním aktu slibu lze stejně jako ve sděleních spatřovat přizpůsobení slov světu: ve výpovědi *Slibuji, že v pondělí přijdu* můžeme za „svět“ považovat rozhodnutí mluvčího, jeho záměr v pondělí přijít, nikoli (pouze) jeho pondělní příchod; slova výpovědi se tak přizpůsobují této skutečnosti. Podobně není u asertivu, který se týká budoucího děje (např. *Zítřka bude pršet*), „světem“ samotná propozice – té se slova nemohou přizpůsobit, protože nepopisuje nic, co by již existovalo, ale domněnka/přesvědčení mluvčího, že bude pršet. V expresivech není svět irelevantní, jak Searle tvrdí: např. ve výpovědi *Omlouvám se za zpoždění* můžeme za „svět“ považovat psychický stav mluvčího, o němž se zde vypovídá. Druhé kritérium ani nepřináší oproti prvnímu žádné nové informace. Jestliže je účelem ilokučního aktu popisu vyjadřovat, jaké něco je (1. kritérium), pak sdělení, že v asertivech se slova přizpůsobují světu (jsou použita tak, aby s ním byla v souladu), vyjadřuje totéž jinými slovy.

3. Dalším kritériem jsou „rozdíly ve vyjádřených psychických stavech“ (Searle 1999: 4). V asertivech vyjadřuje mluvčí svou víru v platnost propozičního obsahu výpovědi, v komisivech vyjadřuje svůj záměr vykonat to, co slibuje, v direktivech jde o přání (vůli), aby posluchač něco vykonal, v omluvě se vyjadřuje lítost, že mluvčí něco vykonal. Obecně tedy mluvčí ve výpovědích s propozičním obsahem vyjadřuje k propozičnímu obsahu určitý postoj. Třetí kritérium odpovídá podmínce upřímnosti z předchozí Searlovy práce.

Podobně jako u druhého kritéria i zde platí, že „psychické stavy“ vyplývají z účelu (cíle) výpovědi. Třetí kritérium tedy klasifikaci (a tedy ani definici ilokučního aktu) výrazně neobohacuje, je zde pouze dále rozvedeno kritérium první. Jestliže je např. účelem slibu přijetí závazku něco vykonal, pak je zřejmé, že je slibem vyjádřen záměr mluvčího danou věc

vykonat. V eseji *Speech Acts* ostatně Searle poukazuje na to, že podmínka upřímnosti je v podstatné podmínce obsažena.

Vedle těchto tří nejdůležitějších vypočítává Searle dalších devět kritérií, která mají v klasifikaci podpůrnou funkci. Uplatňují se při zjišťování jemnějších rozdílů mezi druhy ilokučních aktů. Uvádím zde pouze jejich přehled:

4. rozdíly v síle, s níž je ilokuční cíl prezentován;
5. rozdíly ve statusu nebo pozici mluvčího a posluchače, pokud souvisejí s ilokuční silou výpovědi;
6. rozdíly v tom, jak se výpověď vztahuje k zájmům mluvčího nebo posluchače;
7. rozdíly ve vztazích ke zbytku textu;
8. rozdíly v propozičním obsahu, které jsou determinovány prostředky indikujícími ilokuční sílu;
9. rozdíly mezi těmi akty, které musí být vždy řečovými akty a těmi, které mohou, avšak nemusí být provedeny jako akty řečové;
10. rozdíly mezi těmi akty, pro jejichž provedení je třeba mimojazykových institucí, a těmi, které instituce nevyžadují;
11. rozdíly mezi akty, jejichž odpovídající ilokuční sloveso má performativní užití a těmi, pro něž to neplatí;
12. rozdíly ve stylu provedení ilokučního aktu.

Zdá se, že pro hledání podstaty ilokučního aktu je klíčové pouze první kritérium. Druhé a třetí kritérium jsou v prvním obsažené, jak jsem ukázal výše. Ostatní kritéria mohou být důležitá pro klasifikaci výpovědních typů v rámci jednotlivých ilokučních tříd, při obecné definici ilokučního aktu je však zřejmě není možné uplatnit. Mohou sloužit pouze jako jeho charakteristiky: ilokuční akt má určitou sílu, mohou se v něm projevovat rozdíly ve statusu mluvčího a posluchače, vztah výpovědi k zájmům mluvčího nebo posluchače, vztah výpovědi ke zbytku textu atd. Pokud jde však o to, dospět k definici ilokučního aktu, lze ze Searlova výkladu vyvodit pouze to, že ilokuční akt spočívá v účelu (cíli) výpovědi.

1.2 Komunikační funkce

V českém prostředí byla teorie řečových aktů aplikována v podobě zkoumání komunikačních/ilokučních funkcí, zejména v pracích M. Grepla. Tento termín odpovídá Searlově „ilokuční síle“. Chápat ilokuci nikoli jako akt, ale jako funkci výpovědi má jisté výhody. Možné desinterpretace teorie řečových aktů si byl vědom i Searle, když pokládal za

nutné upozornit na to, že při realizaci výpovědi prostřednictvím tří různých aktů nelze tyto akty chápat separovaně. Provést zároveň výpovědní, propoziční a ilokuční akt je něco jiného než zároveň kouřit, číst a škrábat se na hlavě; řečové akty jsou neoddělitelně spojené (Searle 1969: 24). Výraz „akt“ (tedy jednání, úkon...) je však v tomto směru nutně zavádějící.

Představa, že jeden komplexní akt sestává z více aktů, které proběhnou zároveň a jsou v sobě určitým způsobem obsažené (výpovědní a propoziční akt jsou součástí aktu ilokučního) je poněkud náročná a nepraktická. Sám Searle proto často upřednostňuje právě pojem ilokuční síla, který usnadňuje chápání ilokuce jako jednoho aspektu, jedné složky výpovědi.

Tutéž výhodu nabízí i termín komunikační (ilokuční) funkce, jehož použití v českém prostředí zároveň navazuje na tradici funkční lingvistiky: komunikační funkci lze chápat jako druh externí funkce jazyka - ta představuje úlohu jazykového znaku v určité struktuře (Čermák 2001: 75).

Pojem komunikační funkce použil již Jakobson, rozlišil šest jejich druhů (emotivní/expresivní, referenční, poetická, fatická, metajazyková a konativní). Jakobsonovo pojetí se však od Greplova liší: jedná se spíše o obecnější jazykové funkce; jestliže hledáme rozdíly ve fungování různých druhů výpovědí v komunikaci, jsou možnosti jejich aplikace omezené. To ukazuje již skutečnost, že ve většině výpovědí se překrývá více Jakobsonových funkcí, zatímco u „ilokučních“ komunikačních funkcí lze za základní typ považovat jejich singularitu.

V Greplově pojetí vyjadřuje komunikační funkce, „proč/s jakým cílem (úmyslem, záměrem)“ je výpověď realizována (Grepl 1998: 421). Podobně je definována v Encyklopedickém slovníku češtiny, autorem hesla je opět Grepl: „Cíl (účel, záměr, úmysl, intence), s jakým byla nějaká výpověď mluvčím vůči adresátovi v dané konkrétní komunikační situaci produkována.“ Toto vymezení odpovídá Searlovu chápání ilokučního aktu (podle toho, jak jsem je z různých nepřímých odkazů v jeho pracích vyvodil). Důraz je zde kladen na záměr mluvčího (úmysl, intence i cíl lze chápat ^{synonyma} záměru), ve druhé definici se objeví i výraz účel, který používá Searle. Použití výčtu těchto pojmů bez jejich bližšího specifikování a rozlišení ukazuje, že jsou záměr a účel chápány jako zaměnitelné (viz také výše).

Hirschová navrhuje rozlišovat pojmy komunikační funkce a ilokuční funkce, které jsou obvykle používány synonymně. Ilokuční funkce by měla ten význam, který jí přisuzuje Grepl (účel/cíl výpovědi vyplývající ze záměru mluvčího), zatímco komunikační funkce by měla význam širší, označovala by „jakýkoli úkon, který výpověď v průběhu řečové interakce plní“ (Hirschová 2006: 104). Ilokuční funkce by se tak stala jedním typem funkce

komunikační. Jiné komunikační funkce by představovaly např. „kontakto­vost, zahajování a ukončování řečové interakce, předstírání, lhaní, ovlivňování komunikantů mezi sebou“ (Hirschová 2006: 104). Tyto funkce jsou podle autorky „jiného řádu“.

Domnívám se, že pokud bychom chtěli takto odlišit obsah pojmu komunikační a ilokuční funkce, museli bychom ilokuční funkci definovat jinak. Na všechny „neilokuční“ komunikační funkce, které Hirschová vyjmenovává, lze totiž uplatnit definici „účel/cíl výpovědi“: kontakto­vost vyjadřuje, že cílem výpovědi je vytvořit kontakt mezi mluvčím a posluchačem; účelem (jediným z účelů) výpovědi může být zahájit nebo ukončit řečovou interakci; cílem mluvčího může být něco předstírat atd.

Předstírání něčeho nebo ovlivňování posluchače nemůže být jedinou funkcí výpovědi. Jestliže však netvrdíme, že každá výpověď má pouze jednu komunikační funkci (a takové pojetí by bylo stěží udržitelné), pak nic nebrání tomu, aby určitá výpověď měla např. funkci asertivní a vedle toho funkci „ukončovací“. V té podobě, jakou navrhuje Hirschová, podle mého soudu ilokuční a komunikační funkci rozlišit nelze. V dalším textu budu používat pojem komunikační funkce, který je v české lingvistice běžnější.

1.3 Klasifikace ilokučních aktů/komunikačních funkcí

Považuji za potřebné věnovat se zde také možnostem klasifikace ilokučních aktů a komunikačních funkcí. Tématem této práce není sice obecná problematika komunikačních funkcí, ale pouze jedna jejich třída, funkce interogativní. Jestliže však chceme určit místo otázky v systému komunikačních funkcí a zjistit např. to, jestli se jedná o samostatnou skupinu komunikačních funkcí, nebo pouze o podtyp jiné hlavní třídy, pak je třeba zmínit také ostatní druhy a zabývat se kritérii, která jsou při klasifikaci použita. Omezím se zde na pojetí Searlovo a Greplovo.

Searle (1999) rozlišuje pět tříd ilokučních aktů:

1. *Asertivy*. Účelem asertivních výpovědí je převzetí záruky mluvčího za pravdivost vyjádřené propozice („The point or purpose ... is to commit the speaker ... to the truth of the expressed proposition.“ (Searle 1999: 12)) Všechny asertivy lze posuzovat z hlediska ne/pravdivosti. Jednotlivé druhy asertivů se liší ve stupni „víry“ nebo „závazku“ mluvčího, např. tvrzení, vyslovování hypotézy, trvání na něčem, přísahání. Mezi asertivní výpovědi patří také např. vychloubání, výčitka, vyvozování závěru (conclude, deduce).

2. *Direktivy* jsou pokusy přimět mluvčího něco udělat. Do této třídy zařazuje Searle kromě žádosti, rozkazu, výzvy, pozvání, rady apod. také otázku a dovolení.

3. *Komisivy*. Mluvčí se komisivní výpovědí zavazuje k určitému jednání v budoucnosti.

4. *Expresivy* slouží k vyjadřování psychického stavu, který se vztahuje k propozičnímu obsahu. Patří sem např. poděkování, gratulace, omluva, kondolence ad.

5. *Deklarativy*. Úspěšným provedením deklarativní výpovědi je dosaženo shody mezi propozičním obsahem a skutečností. Deklarativy vyžadují mimojazykové instituce, jako je církev, právo, soukromé vlastnictví nebo stát, v nichž mluvčí a posluchač zaujímají určité pozice. Příklady deklarativů jsou jmenování kandidáta, vyhlášení války apod. (Searle 1999: 12nn).

Ze Searlovy klasifikace vychází i třídění komunikačních funkcí v práci Greplově (1998). Rozlišují se zde tyto funkce výpovědí:

1. asertivní
2. direktivní
3. interogativní
4. komisivní
5. permisivní a koncesivní
6. varování
7. expresivní a satisfaktivní
8. deklarativní.

Grepl zachovává všech pět Searlových tříd, vyděluje však tři nové skupiny komunikačních funkcí jako samostatné. Vzhledem k hlavnímu tématu této práce je zvláště důležité, že Grepl nechápe výpovědi s funkcí interogativní jako podskupinu výpovědí direktivních, ale tvoří zde samostatnou třídu.

Oba tyto způsoby třídění ilokučních aktů/komunikačních funkcí mají určité nedostatky. Domnívám se, že při jakékoli klasifikaci by neměla charakteristika jedné třídy platit pro třídu jinou, která je v dané klasifikaci na stejné úrovni. Nejedná se zde o problém neostrých hranic mezi jednotlivými třídami. Je zřejmé, že v jazyce nelze na všech rovinách klasifikovat jednoznačně bez problémů všechny jednotky, aniž by se mezi nimi vyskytly jevy přechodné povahy, jako je to možné např. na rovině fonologické (viz Čermák 2001: 97). Klasifikace jevů přirozeného jazyka musí být zpravidla založena na prototypch, centrálních elementech bez nároku na ostré vymezení v oblasti jevů periferních. Přesto by měla každá třída vykazovat takové vlastnosti, které ji (resp. její prototypy) dostatečně odliší od ostatních

tříd na stejné úrovni, tak aby nebyla ve skutečnosti podtřídou jiné skupiny. V Searlově ani Greplově klasifikaci není toto kritérium důsledně splněno.

Určitý problém představuje již východisko jejich klasifikací a samotná definice ilokučních aktů a komunikačních funkcí výpovědi. Účel výpovědi, resp. cíl/záměr mluvčího nejsou vlastnosti, které bychom mohli vždy jednoznačně určit; zejména však nemají výpovědi zpravidla pouze jeden účel/cíl, ale můžeme jich nalézt více. Nemám zde na mysli jenom případy tzv. indirektních řečových aktů, jako jsou např. žádosti s formou otázky (*Můžete mi podat sůl?*), v nichž lze vedle hlavní funkce direktivní spatřovat také „původní“ funkci otázky, která zůstává ve výpovědi určitým způsobem zachována. Týká se to i méně komplikovaných případů. Např. při realizaci výpovědi *XY je dobrý novinář* může být v určité situaci záměrem mluvčího sdělit danou skutečnost posluchači, přesvědčit ho o pravdivosti této výpovědi a přimět jej k tomu, aby zajistil XY místo v redakci. Jindy může mít tato výpověď vedle asertivní také funkci expresivní, mluvčí pak vyjadřuje určitou emoci, např. svou radost z toho, že XY je dobrý novinář.

Mnohost cílů výpovědi platí i pro některé celé třídy komunikačních funkcí. Searle i Grepl vydělují jako samostatnou skupinu komisivní/komisivní funkci. Slibem se podle nich mluvčí zavazuje k vykonání něčeho v budoucnosti. Stejně tak však můžeme konstatovat, že slibem mluvčí posluchači sděluje, že danou věc udělá (aniž bychom první účel popírali); slib lze proto zařadit mezi asertivy. Mezi výpověďmi *Zítřejší bude pršet* a *Zítřejší určitě přijdu* není z tohoto pohledu relevantní rozdíl: propozičním obsahem obou je určitý děj v budoucnosti, obě mají určité pravdivostní podmínky (které se ukážou jako splněné či nesplněné teprve v budoucnosti). Ve druhé výpovědi na sebe sice mluvčí bere závazek, že něco vykoná. Jistý druh závazku však mluvčí přijímá i při každé výpovědi asertivní, jak tvrdí i Searle v definici asertivů: zaručuje se za pravdivost výpovědi. Slib by tedy bylo vhodnější chápat jako podtřídu výpovědí s komunikační funkcí asertivní.

Podobně lze na asertivy převést i třídu výpovědí s funkcí expresivní a satisfaktivní. Podle Grepla je jejich záměrem „dát adresátovi najevo kladné nebo záporné stanovisko mluvčího“ k jeho jednání nebo k určitému stavu (Grepl 1998: 431). Toto „dávání najevo“ lze však snadno přeformulovat jako „sdělení kladného či záporného“ stanoviska mluvčího.

Jako druh výpovědí asertivních můžeme chápat i varování, jež vyděluje jako samostatnou třídu pouze Grepl. Např. „Ten led je ještě tenký!“ je v prvé řadě oznámení, „obohacení“ vědomí adresáta o určitou informaci (Grepl 1998: 430) a pouze díky tomu může sloužit jako pokus ovlivnit jednání adresáta.

Co se týče funkce interogativní, i Grepl přiznává, že otázky jsou druhem výzvy, přesto je vyděluje jako samostatnou skupinu. Otázky jsou nepochybně zvláštním typem direktivních výpovědí. Tazatel žádá od adresáta specifickou činnost: aktivitu verbální, poskytnutí informace. V jazyce pro tento druh výpovědí existuje zvláštní větný typ, tzv. věta tázací. Přesto při důsledném uplatnění hlavního kritéria klasifikace, tj. účelu výpovědi, je nutné interogativní výpovědi řadit mezi výzvy. O direktivní podstatě otázek svědčí i možnost použití v otázce spojení „prosím tě/vás“, které je jinak prostředkem explicitního vyjádření prosby: *Co se tam prosím tě stalo?* Tuto otázku můžeme chápat jako elidovanou prosbu o poskytnutí odpovědi: *Řekni mi prosím tě, co se tam stalo.*

Účelem výpovědí s funkcí permissivní/koncesivní je „odstranit (zrušit) pro daný případ platné překážky ..., které brání adresátovi vykonat ... to, co si vykonat přeje“ (Grepl 1998: 431). Searle řadí dovolení k direktivům. Ty však představují pokusy přimět adresáta k něčemu, zatímco dovolení pouze umožňuje adresátovi něco vykonat. Hirschová (2006: 120) si všímá, že mají permissivní/koncesivní výpovědi blízko k deklarativům. Dovolit něco úspěšně adresátovi předpokládá nutně určitou instituci, jejíž součástí účastníci komunikace jsou (viz Searlova definice deklarativů). Je zde třeba pozice autority na straně mluvčího. Něco dovolit znamená také „měnit stav světa“, jak deklarativy definuje Grepl.

Uvedl jsem argumenty pro řazení výpovědí s funkcí komisivní, expresivní a varovací do třídy výpovědí asertivních. Nelze k nim však při důsledném uplatnění kritéria záměru řadit i skupinu direktivní (a tedy i otázky)? Nemůžeme i o rozkazu tvrdit, že je nejprve informováním adresáta o tom, jaká je vůle mluvčího, a teprve potom snahou přimět jej k vykonání této vůle? Jednalo by se zde o snahu mluvčího dosáhnout svého cíle informováním adresáta o této žádosti. Z tohoto „obohacení“ vědomí adresáta („mluvčí si přeje/rozkazuje mi, abych udělal p“) by teprve plynul závazek danou činností vykonat. Podobně u otázky: jejím položením oznamuje mluvčí své přání, aby mu adresát poskytl určitou informaci. Chápání otázky jako sdělení něčeho podporuje i Greplův (1987) popis komunikačního záměru mluvčího v interogativní výpovědi: „mým záměrem je dosáhnout toho, abys poznal, že chci způsobit, abys řekl, zda PROP/-PROP.“ (Grepl 1987: 323) Snahu o dosažení toho, aby adresát něco poznal, tj. aby něčemu porozuměl, můžeme chápat jako sdělení této věci adresátovi.

Pojetí direktivních výpovědí jako podtřídy výpovědí asertivních je zřejmě v rozporu s intuitivním chápáním výzev. Výpověď *Uvař mi prosím čaj* vnímáme jako přímou realizaci prosby, cestu vedoucí „bez mezipřistání“ k dosažení daného cíle, nikoli zprostředkovaně přes sdělení daného přání, z něž by teprve plynula šance na obdržení šálku čaje. Je to zřejmě

způsobeno tím, že výzvy a otázky mají zvláštní výpovědní formy, tradičně nazývané věta tázací a rozkazovací. Zatímco varování nebo slib se formálně neliší od asertivu, prototyp rozkazu a otázky se na morfologické (slovesný způsob), resp. fonetické rovině (intonace) od typického asertivu liší. Výzvy však můžeme realizovat také explicitní performativní formulí, byť jsou tyto varianty příznakové: *Žádám/Prosím tě, abys mi uvařil čaj*. Případně můžeme prosbu formulovat jako pouhé sdělení našeho přání (jde o explikaci přípravné podmínky v pojetí Searla): *Dal bych si čaj*. V těchto příkladech direktivních výpovědí je asertivní element jasně viditelný. Mluvčí adresáta ve všech výzvách o něco žádá tím, že mu sděluje, že jej o něco žádá. Klasifikace komunikačních funkcí se nemůže opírat o formální stránku výpovědí, protože vztah forem a funkcí je asymetrický. Zvláštní výpovědní formy, které podporují intuitivní vnímání rozkazů a otázek jako zcela samostatných, na asertivech nezávislých výpovědních typů, nejsou v rozporu s čistě pragmatickým chápáním direktivů jako informování mluvčího o žádosti.

Komunikační funkce můžeme tedy klasifikovat takto:

1. asertivní

1.1 direktivní

1.1.2 interogativní

1.2 komisivní

1.3 expresivní

1.4 varovací

2. deklarativní

2.1 permisivní

Jaký je vztah komunikační funkce direktivní, komisivní, expresivní a varovací k jejich asertivnímu základu? Jde o zvláštní druhy asertivů, specifikované zejména určitými propozičními obsahy. V direktivní výpovědi mluvčí sděluje posluchači, že jej k něčemu vyzývá, obsahem slibu je informování o budoucí činnosti mluvčího, v expresivní výpovědi podává mluvčí zprávu o své emoci, propozice varování obsahuje informaci o možné hrozbě. Tyto zvláštní obsahy sdělení mají za následek, že kromě funkce asertivní získávají dané výpovědi další přídatné komunikační funkce, a proto je chápeme jako zvláštní skupiny v rámci asertivů.

Také deklarativní výpovědi obsahují asertivní element. Výpověď „Já tě křtím...“ plní funkci sdělení, že mluvčí někoho křtí. Vedle toho je však stejně důležitá i další její funkce: mluvčí tu činnost, která je obsahem propozice (mluvčí oslovovaného křtí), vykonává (vlastní deklarativnost). Daný skutek nelze vykonat jinak než pronesením této výpovědi (provázeným

jistými úkony). Provedení tohoto aktu a informování o provedení tohoto aktu jsou zde neoddělitelně spjaty. Vztah mezi funkcí asertivní a deklarativní v těchto výpovědích je proto jiný, než je např. poměr mezi funkcí asertivní a varovací ve varování: funkce varovací je druhem funkce asertivní, zatímco funkce deklarativní a asertivní jsou v deklarativních rovnoocenné. Přísně vzato by tedy bylo třeba nazývat tuto funkci „deklarativně-asertivní“, v rámci zjednodušení se však budu nadále držet pojmu „deklarativní“.

2. Otázky

Pojem „otázka“ chápu v této práci funkčně: je to výpověď s tázací funkcí. Otázka není totožná s otázkovou větou, může mít i jinou formu, např. větu s imperativem (*Řekni mi...*). Naproti tomu ne všechny otázkové věty jsou otázkami – kupř. výpovědi tradičně označované jako rétorické otázky neslouží k odstranění informačního deficitu mluvčího, např. *Nepomohl jsem ti snad vždycky?*

Otázky chápu jako podtyp třídy direktivních výpovědí (viz 1.3). Mluvčí adresátovi otázkou sděluje, že jej vyzývá k tomu, aby mu odpověděl, tj. aby mu poskytl určitou informaci.

O asertivním elementu interogativních výpovědí svědčí to, že mluvčí musí posluchači sdělit, jakou informaci potřebuje a chce znát. Požadovaná informace se jasně vymezuje v propozici otázky. Každá otázka však také skrývá další implicitní sdělení, obsahuje jisté presupozice. Tímto pojmem se v asertivní výpovědi rozumí „nutná podmínka, která musí platit, aby nějaká věta (propozice) měla pravdivostní hodnotu, tj. být buď pravdivá, nebo nepravdivá. (Stejná presupozice platí tedy jak pro kladnou, tak zápornou propozici.)“ (Hirschová 2006: 85) Např. výpověď *Petr se včera vrátil v jedenáct* obsahuje presupozici „Petr před jedenáctou někam odešel.“ Propozice otázky však žádnou pravdivostní hodnotu nemá, její pravdivost je mluvčímu neznámá (v otázce zjišťovací), resp. propozice je neúplná (v otázce doplňovací). Přesto lze definici presupozice asertivů s malou obměnou uplatnit i na presupozici otázky: jedná se o nutnou podmínku, která musí platit, aby propozice otázky mohla mít pravdivostní hodnotu. Jestliže se ptáme *Kdy ses včera vrátil?* nebo *Vrátil ses včera včas?*, předpokládáme a implicitně tvrdíme, že posluchač dříve někam odešel. Sdělení (tvrzení) presupozice zpravidla nebývá hlavním komunikačním cílem otázky, může se jím však v určitých zvláštních případech stát.

Podle druhu informačního deficitu, o němž mluvčí v otázce podává zprávu a k jehož odstranění posluchače vyzývá, rozlišujeme již zmíněné dva hlavní druhy otázek: zjišťovací a doplňovací. V tzv. otázkách zjišťovacích předkládá mluvčí určitou propozici a ptá se, jestli je pravdivá, nebo nepravdivá. V otázkách doplňovacích je propozice neúplná, jeden její člen je nahrazen tázacím výrazem. Mluvčí požaduje informaci, která by propozici doplnila. Jako rozvedení otázky zjišťovací lze chápat otázku vylučovací, v níž mluvčí explicitně pojmenovává všechny alternativy a ptá se, která z nich platí.

Problematický je zejména termín „otázka zjišťovací“, protože zjišťování není specifickou úlohou tohoto druhu otázek, ale týká se otázek všech. Vhodnější není ani termín „otázka rozhodovací“, který používá Štícha (2003) pod vlivem německého „Entscheidungsfrage“. Jestliže je tento pojem motivován rozhodováním adresáta mezi dvěma možnými odpověďmi (ano/ne) na otázku zjišťovací, pak jej opět můžeme stejně tak použít i k popisu otázek doplňovacích: posluchač se musí „rozhodnout“ pro správnou informaci, která by doplnila propozici. Výrazy rozhodovací, rozhodnout navíc implikují svobodu, popř. i libovůli adresáta ve věci zvolení odpovědi. To je však v rozporu s „povinností“ odpovědět pravdivě (Griceova maxima kvality). Domnívám se, že nejvhodnější by byl termín otázka propoziční, který je nejbliž hlavní charakteristice těchto otázek: ptáme se jimi na platnost celé propozice. (Podobný je Štíchův (1995) termín „otázka predikátová“ – platnost propozice je totožná s platností predikátu.) Přesto budu s ohledem na tradici a běžnou praxi používat pojem „otázka zjišťovací“.

2.1 Elementární komponenty otázek

Zřejmě pod vlivem Searlových přípravných, upřímnostních a podstatných podmínek popisuje Grepl (1987: 311n) tzv. elementární komponenty jednotlivých druhů komunikačních funkcí. Rozlišuje tři druhy těchto prvků (M – mluvčí, A – adresát):

- a) poznatky nebo předpoklady M o A a/nebo o situaci;
- b) postoje M k obsahu výpovědi;
- c) komunikativní záměr M.

V otázkách zjišťovacích, jimiž mluvčí zjišťuje, zda platí propoziční obsah kladný nebo záporný (PROP/-PROP), nachází pak Grepl tyto elementární komponenty:

- a1) předpokládám, že víš, zda PROP/-PROP;
- a2) předpokládám, že mi můžeš říct, zda PROP/-PROP;
- b1) nevím, zda PROP/-PROP;

b2) chci se dozvědět, zda PROP/-PROP;

c) mým záměrem je dosáhnout toho, abys poznal, že chci způsobit, abys řekl, zda PROP/-PROP. (Grepl 1987: 323)

První skupinu elementárních komponentů otázek zjišťovacích bychom mohli rozšířit o a3) „předpokládám, že mi chceš/jsi ochoten říct, zda PROP/-PROP“. Domnívám se, že předpoklad ochoty adresáta je stejně důležitý jako předpoklad jeho znalosti odpovědi. Např. válečný stratég se neptá svého protivníka na sílu jeho armády, protože ví, že by s (pravdivou) odpovědí nemohl počítat.

První části vět, jimiž jsou elementární komponenty definovány, můžeme snadno vztáhnout i na otázky doplňovací, resp. na otázky obecně: a1) předpokládám, že znáš informaci, která v propozici chybí; a2) předpokládám, že mi můžeš tuto informaci sdělit atd. Pro otázky obecně: a1) předpokládám, že znáš požadovanou informaci; a2) předpokládám, že mi můžeš požadovanou informaci sdělit..., přičemž touto informací je platnost/neplatnost propozice v otázkách zjišťovacích a informace chybějící v předložené propozici v otázkách doplňovacích.

Elementární komponenty a) a b), které můžeme v souladu se Searlem nazývat podmínkami (na rozdíl od c)), neplatí ve všech otázkách plnou měrou, některé dokonce nemusí být splněny vůbec: ve zkušebních otázkách neplatí (neměla by platit) podmínka b1). V mnohých „otázkových situacích“ se těžko zjišťuje, nakolik je splněna b2); nemusí být splněna vůbec, aniž bychom danou výpověď přestali považovat za otázku, viz např. obligátní *Jak se máš?*. Výraz „předpokládám“ v podmínkách a1) a a2) se může zdát pro některé otázky příliš silný, zejména pro takové, v nichž jsou tyto podmínky tematizovány: *Nevíš náhodou, kolik je hodin?* Domnívám se však, že tyto komponenty mohou dobře posloužit jako určité základní schéma, které pro většinu otázek platí. Konkrétními odchylkami se pak budu zabývat při popisu jednotlivých druhů otázek.

2.2 Otázky zjišťovací (OZ)

Zatímco otázku obecně jsem vymezil pouze funkčně, pojmy otázka zjišťovací, doplňovací a vylučovací jsou vedle své funkční charakteristiky vázány na určité větné formy. Ty však nemusí mít vždy interogativní funkci, mezi otázkovou formou a tázací funkcí je asymetrický vztah. Množina OZ je tak tvořena průnikem množiny výpovědí s touto větnou formou a množiny výpovědí s tázací funkcí.

Podle Grepla (1987, 1998) tvoří větnou formu OZ pouze indikativ/kondicionál a antikadence, která může mít dvě různé podoby: stoupavou (1.) nebo stoupavě klesavou (2.): 1. *Byl jsi na tom večírku?* 2. *Byl jsi na tom večírku?* V terminologii Palkové (1994: 308) se jedná o „melodém ukončující stoupavý“ jakožto typ melodického průběhu charakterizující OZ, který má podobu antikadence stoupavé nebo stoupavě klesavé. Kadencí (klesavým melodémem) je uzavřena pouze omezená skupina OZ: otázky vylučovací (*Chceš, abych ti zavolal, nebo nechceš?*; viz 2.4), OZ uvozené výrazy *jestlipak* nebo *zdalipak* (*Jestlipak jsi přinesl ty peníze?*), OZ uvozené *želvid' že*: *Že mě nikdy neopustíš?* (Grepl 1998: 460nn).

Slovosledné vlastnosti otázek zmiňuje Grepl pouze v kapitole o aktuálním členění: „Časté začátkové postavení přísudku v otázkách může být do jisté míry chápáno jako obecný rys interogativní formy, tj. jako slovosledná inverze, známá např. z němčiny. Pak by šlo o princip gramatický. Ale jako v jiných případech gramatického slovosledu ... může i zde být motivováno; je typické např. pro tzv. otázky **prověřovací** ...: *Umyl sis ruce? Zamkls auto?*“ (Grepl 1998: 502) Grepl zde tedy představuje jen hypotézu; z formulace „do jisté míry“ a použitého kondicionálu se s určitostí nedozvídáme, jestli mají OZ zvláštní slovosled. Také Křížková pouze konstatuje, že se sloveso „často víceméně automaticky přesouvá na začátek zjišťovací otázky“ (Křížková 1968: 202).

Slovosledem OZ se dále zabývá Štícha, není však o mnoho určitější než Grepl a Křížková. Interogativní větnou formu OZ podle něj tvoří zejména stoupavá intonace a částice. Kromě toho se v OZ „uplatňují“ tyto prostředky: 1. kladná nebo záporná forma predikátu; 2. začátkové nebo nezačátkové postavení predikátu; 3. přítomnost nebo nepřítomnost subjektového zájmena *ty/vy*. (Štícha 2003: 70) Nejedná se zde o prvky, které by tvořily obecnou formu OZ, ale pouze o výčet prostředků, které OZ modifikují, podílejí se na rozlišení různých druhů otázek.

Začátkové postavení predikátu však považují za důležitou obecnou vlastnost OZ. Tento slovosled představuje nápadný charakteristický rys otázek a je pozoruhodné, že se jím novější mluvnice v kapitolách o otázkách a slovosledu a jiné práce věnované těmto problémům buď vůbec nezabývají, nebo jej zmiňují pouze okrajově a neurčitě. Jen v Trávníčkově Mluvnici spisovné češtiny najdeme jasnou formulaci: „... každá (nedůrazná) zjišťovací otázka začíná určitým slovesem, které je výrazovým prostředkem zjištění.“ (Trávníček 1951: 898; viz také str. 918) Jako jedinou výjimku z tohoto pravidla připouští případy, kdy před slovesem stojí jiný zdůrazněný člen (919). Toto pojetí je však zase příliš zjednodušující.

Srovnáme-li oznamovací větu s objektivním pořadem s běžnou OZ se stejnou propozicí, nelze slovosledný rozdíl přehlédnout: *Karel přijde na večeři. Přijde Karel na večeři?* Začátkové postavení slovesa není samozřejmě ve všech OZ obligatorní. Také výpovědi *Karel přijde na večeři? Karel na večeři přijde?* mají funkci interogativní. Zároveň je však nesporné, že oproti výrazně příznakovému slovosledu *Přijde Karel na večeři* v oznamovací větě je tentýž slovosled v otázce zcela neutrální. Otázky s nezačátkovým postavením slovesa představují zvláštní druh OZ, nepatří k jejich centrální skupině. Předběžně lze nastínit, že se jedná zejména o takové interogativní výpovědi, ve kterých je signalizován předpoklad, že platí kladná nebo záporná propozice, mluvčí se k jedné z těchto možných odpovědí přiklání a ptá se pouze proto, aby si tento předpoklad ověřil: *Karel tady byl? Karel tady nebyl?* Jestliže však chceme položit otázku pokud možno neutrální, nechat pole maximálně otevřené pro obě možné odpovědi, pak je třeba začít slovesem: *Byl tady Karel?*

Tuto skutečnost poněkud zastírá fakt, že podmětem mnoha otázek je osobní zájmeno referující k adresátovi, které je nevyjádřené (*Byl jsi včera v kině?*), popř. má otázka jiný nevyjádřený podmět. Asertivní výpovědi s nevyjádřeným podmětem začínají při objektivním pořadu stejně jako otázky slovesem: *Jel do Prahy. Jel do Prahy?* Tato otázka a sdělení se tedy slovosledně neliší. To však nemění nic na faktu, že ve větách s podmětem vyjádřeným bývá pravidelný slovosledný rozdíl mezi neutrální otázkou a sdělením.

Vedle antikadence a nemožnosti použít imperativ je tedy dalším základním prvkem formy OZ začátkové postavení slovesa, které je v epistemicky neutrálních otázkách pravidelné.

Následující část je věnována těm formálním prostředkům, které mohou OZ modifikovat, vyjadřovat jejich vedlejší (neinterogativní) komunikační funkce.

2.2.1 Klad a zápor v OZ

Účelem OZ je zjistit, jestli platí propozice kladná, nebo záporná. Kdyby zápor v otázkách plnil stejnou funkci jako ve výpovědích neinterogativních, tedy vyjadřoval negaci propozice, mohli bychom vždy zvolit jak kladnou, tak zápornou podobu otázky, které by byly plně ekvivalentní. To však zpravidla neplatí, kladné a záporné otázky jsou málokdy zaměnitelné. Klad a zápor nejsou v OZ součástí sémantiky výpovědi, ale mají zde funkci pragmatické informace podobně jako např. modifikační částice (Příruční mluvnice češtiny: 362) ve všech výpovědních druzích; modifikují nikoli její význam, ale její fungování

v procesu komunikace. Lze tedy mluvit o „sémantické neutralizaci kladu a záporu“ (Grepl 1998: 461) v OZ, nikoli však o neutralizaci funkční.

Jen málokteré otázky klademe pouze za tím účelem, abychom se dozvěděli odpověď. Často sledujeme nějaký další cíl, který je na základě obohacení našich znalostí uskutečnitelný: chceme pokračovat v dialogu, např. položit další otázku a zjišťujeme, s jakými fakty můžeme počítat (A: *Byl jsi včera v kině?* B: *Ano.* A: *A neviděl jsi tam Karla?*); nebo chceme adresáta o něco požádat a zjišťujeme, je-li to možné (*Nemáš tady auto?*); máme v úmyslu adresátovi něco nabídnout a zjišťujeme, jsou-li pro to vhodné podmínky (*Nemáš hlad?*). Mluvčí je v těchto případech zainteresován na určité odpovědi, preferuje platnost kladné či záporné propozice, protože na ní závisí možnost splnění jeho sekundárního cíle.

Od preference určité odpovědi je třeba odlišit očekávání jedné z možných odpovědí. Mluvčí pokládá za pravděpodobnější, že propozice platí, nebo že neplatí. Jeho předpoklad může vycházet z určitých indicií, např. jestliže vidí na ulici osobu podobnou Karlovi, může se zeptat: *Není to Karel?* Jestliže potká kamaráda s udicí, položí mu otázku: *Byl jsi na rybách?* Očekávání může plynout i z obecné znalosti světa: *Není to nebezpečné, jet po okresce stopadesátkou?*

Preference a očekávání určité odpovědi vyplývají ze vztahu propozice ke komunikační situaci. Propozice *Byl jsi na rybách* se jeví jako pravděpodobná na základě situace, v níž je otázka vyslovena: adresát nese udici. Mluvčí si přeje, aby obsah otázky *Nemáš tady auto?* platil, vzhledem ke svému přání dostat se rychle na nádraží, které je také součástí komunikační situace.

Štícha srovnává otázku *Byla tu Eva?* s jejím záporným protějškem *Nebyla tu Eva?*. Kladnou variantu použijeme podle něj tehdy, „chceme-li pouze zjistit, zda nastala událost, která byla očekávána oběma KP (komunikačními partnery).“ Zápornou podobu zvolíme v případě, že „pokládáme ... danou událost za možnou, aniž byla tato událost oběma KP očekávána“ (Štícha 2003: 72). Zápornou otázku však můžeme použít také v situaci, kdy pokládáme přítomnost Evy za pravděpodobnou – podobně jako v kladné variantě proto, že jsme očekávali, že přijde, nebo na základě určitých indicií, které svědčí o tom, že tu byla.

Běličová rozlišuje dva druhy záporných OZ podle jejich „sémantických implikací“. Jako příklady prvního typu uvádí otázky *Nedíval ses včera na televizi? Neznáš támhletoho pána? Není doma Pepík?* V jejich kladných protějšcích *Díval ses včera na televizi? ...* nepreferují mluvčí podle Běličové kladnou ani zápornou odpověď. Záporné otázky nenaznačují také žádnou preferenci. Implikují, „že možná kladná odpověď je interpretována jako nikoli menšinová ... implikace má podobu ‚chápeš, že (spíše) předpokládám nikoli ne.‘“

Druhý typ představují např. otázky *Nemáš hlad? Není ti zima? Není venku náledí? Nečekáš dlouho?* Jejich kladné varianty opět nepreferují kladnou ani zápornou odpověď. V záporných otázkách „kladná odpověď“ není preferována a je hodnocena jako nikoli většinová“. Implikují „„chápeš, že doufám, že ne““. Tyto otázky se týkají záporně hodnocených jevů, jako je hlad, zima apod. (Běličová 1989: 99n).

V prvním druhu otázek slouží tedy negace k vyjádření předpokladu, že platí kladná propozice, ve druhém typu je vyjádřena preference záporné propozice.

Tyto informace o záporných OZ však nejsou úplné. Zejména je třeba zkoumat tyto otázky v kontextu situací, v nichž byly použity. Jestliže jsou analyzovány otázky, které nebyly použity v reálném dialogu, je třeba je zasadit do možných (typických) komunikačních situací. Zjistíme tak, že mohou mít v závislosti na okolnostech nejrůznější implikace, nejen ty, které jim přisuzuje Běličová.

Pokusím se nastínit některé možné situace, v nichž lze položit otázku *Díval/Nedíval ses včera na televizi?*

1. Jestliže mluvčí neví o žádných skutečnostech, které by nasvědčovaly tomu, že se adresát na televizi díval nebo nedíval, a ví o něm, že televizi vlastní a někdy ji sleduje, je-li tedy přibližně padesátiprocentní pravděpodobnost, že tak činil i včera, může mu položit tuto otázku v kladné podobě. Co do očekávání určité odpovědi je tato otázka zcela neutrální. Může být vyslovena i bez jakékoli preference ne/platnosti propozice: mluvčí se ptá z pouhé zvědavosti, nesleduje žádný cíl kromě odstranění informačního deficitu; nebo má otázka fatickou funkci - mluvčí si chce s adresátem povídat a obsah je irelevantní. Může ji však položit také za tím účelem, aby zjistil, jestli adresát viděl určitý pořad, protože chce slyšet jeho názor na něj, v tom případě si přeje kladnou odpověď; nebo by rád adresáta o tomto pořadu informoval, potom preferuje propozici zápornou. Otázka *Díval ses včera na televizi?* zde tedy neimplikuje očekávání určité odpovědi, neimplikuje ani preferenci kladné nebo záporné odpovědi, tato preference však není vyloučená.

Ani v záporné otázce není v této situaci obsažen žádný předpoklad ne/platnosti propozice. Vyjadřuje se v ní však přání, aby odpověď byla kladná (mluvčí se chce např. adresáta zeptat na jeho názor na vysílání). Domnívám se, že na rozdíl od kladné nemůže být záporná otázka co do preference neutrální ani nemůže vyjadřovat upřednostňování odpovědi záporné. Otázka *Díval ses včera na televizi?* může tedy vyjadřovat totéž co *Nedíval se včera na televizi?*: preferenci kladné odpovědi. Záporná otázka tak však činí explicitně a jednoznačně, zatímco kladná otázka může mít v této situaci i jiné funkce.

2. Jestliže mluvčí ví, že adresát pravidelně sleduje přenosy fotbalových zápasů, a včera proběhlo důležité utkání, předpokládá kladnou odpověď. Otázka může mít podobu kladnou, implikuje, že mluvčí očekává potvrzení platnosti propozice s velkou pravděpodobností. Mluvčí kladnou odpověď může preferovat, např. z důvodu možnosti pokračování dialogu, preference však není v otázce nutně obsažena.

V podobné situaci lze položit i otázku zápornou: je v ní také vyjádřen předpoklad kladné propozice, pravděpodobnost je zde však nižší než v otázce kladné. Mluvčí např. nezná adresáta tak dobře, pouze se domnívá, že fotbal často sleduje. Stejně jako v kladné otázce (a na rozdíl od záporné otázky v situaci 1.) zde kladná odpověď může, ale nemusí být preferována. Negativní otázky očekávající kladnou odpověď jsou velmi časté: *Není to Karel? (Zdá se mi, že ho poznávám.); Nebyl jsi včera v kině? (Zdálo se mi, že jsem tě tam viděl?)* To může vést k dojmu, že zde negace tento předpoklad vytváří. Ve skutečnosti však negace snižuje sílu tohoto předpokladu oproti otázkám kladným, které vyjadřují (v podobných situacích) téměř jistotu mluvčího: *Je to Karel? Byl jsi včera v kině?* Možnost očekávání určité odpovědi vyplývá pouze ze situace a z kontextu dialogu, klad či zápor zde nehrají hlavní roli, pouze modifikují míru pravděpodobnosti určité odpovědi. (Záporná otázka v situaci pravděpodobné kladné odpovědi indikuje domněnku mluvčího (slabší než téměř jistotu otázky kladné), že odpověď bude kladná.)

3. Jestliže je pravděpodobnost toho, že se adresát díval na televizi, nízká, např. je-li o něm známo, že televizi sleduje jen výjimečně, můžeme položit otázku pouze zápornou, zpravidla doplněnou o částici *náhodou*: *Nedíval ses včera (náhodou) na televizi?* Otázka opět může být (a často je) spojená s preferencí kladné odpovědi, není tomu tak však vždy (Nezmohl jsi včera náhodou?). Jestliže je pravděpodobnost kladné propozice příliš nízká, hraničí s jistotou platnosti propozice záporné, např. byl-li téměř celý den výpadek proudu, lze se zeptat pouze pomocí záporné oznamovací věty s připojenou částicí se stoupavou intonací (Greplovy „otázky presumptivní“, viz níže): *Nedíval ses včera na televizi, že?*

Lze tedy souhlasit s Běličovou v tom, že záporné otázky často vyjadřují očekávání kladné odpovědi: *Nepsal to Karel? Nebyl tu Karel? Nebyl ses koupat?* Neznamená to ovšem, že jejich kladné protějšky jsou ve stejných situacích co do očekávání neutrální. Implikují naopak ještě vyšší pravděpodobnost platnosti propozice (*Byl tu Karel?* apod.). Záporná otázka může být také položena v situaci, kdy mluvčí neočekává kladnou ani zápornou odpověď, k žádné variantě se nepřiklání. Na rozdíl od otázek kladných lze použít zápornou podobu i v situaci, kdy mluvčí předpokládá, že propozice spíše neplatí.

Co se týče druhého typu záporných otázek, jak je rozlišuje Běličová, tedy těch, v nichž se propozice týká záporně hodnocených jevů (*Není ti zima? Nemáš hlad? ...*), domnívám se, že kladná odpověď na ně nemusí být hodnocena jako „nikoli většinová“ (jestliže se tím myslí „nepravděpodobná“ nebo „méně pravděpodobná“). Otázky *Nemáš hlad?, Není venku náledí?* mohou být, stejně jako otázka *Nedíval ses včera na televizi?*, použity v situaci, kdy nic nehovoří pro kladnou/zápornou odpověď ani proti ní, nebo v situaci, kdy je pravděpodobná kladná odpověď (adresát již dlouho nejedl, venku začalo po dešti mrznout), i v situaci, kdy je pravděpodobnější spíše odpověď záporná a otázky jsou např. projevem tazatelovy (přílišné) starostlivosti. Preference záporné odpovědi („doufám, že ne“) neplatí také pro všechny případy, které Běličová uvádí, bez výhrady. Otázky *Není ti zima? Nemáš hlad?* může klást mluvčí proto, aby se dozvěděl, jestli si adresát přeje něco k jídlu nebo na zahřátí. Uskutečnit nabídku je jeho přání, preferuje proto kladnou odpověď. V ostatních otázkách je však preference odpovědi záporné zpravidla přítomná: *Není venku náledí? Nečekáš dlouho?* Platí to zejména pro situace, kdy mluvčí očekává kladnou odpověď, jeho přání je tedy s touto domněnkou v rozporu; tazatel vyjadřuje svou obavu, že je venku náledí, že adresát čeká dlouho. I zde si ovšem lze představit situace, kdy mluvčí je z určitých důvodů zainteresován např. na tom, aby bylo náledí a otázkou vyjadřuje přání, aby tomu tak bylo, aby platila propozice kladná. Můžeme tedy zobecnit pouze takto: jestliže je kladná propozice mluvčím negativně hodnocena, potom je v záporné otázce s touto propozicí vyjádřena preference záporné odpovědi. Jak mluvčí propozici hodnotí, většinou nelze s určitostí zjistit, u některých propozic můžeme pouze kladné nebo záporné hodnocení s jistou pravděpodobností předpokládat – jestliže jde o věci hodnocené zpravidla kladně nebo záporně.

Přeje-li si mluvčí, aby platila kladná propozice, může svou preferenci také vyjádřit zápornou otázkou, jak už bylo konstatováno výše (srov. *Nedíval ses včera televizi?*). Také preferenci kladné propozice můžeme někdy předpokládat z propozice samé, např. *Nemáte zítra otevřeno?* v. *Máte zítra otevřeno?* Zdá se sice, že i kladnou otázkou vyjadřuje mluvčí preferenci kladné odpovědi. Jestliže je mluvčí zákazník a rád by přišel zítra do obchodu, v němž je adresát prodavačem, pak může skutečně zvolit jak kladnou, tak zápornou podobu otázky. Jestliže si však představíme situaci, kdy adresát-prodavač je přítel mluvčího a ten se jej touto otázkou nepřímou ptá, jestli má zítra čas, nepřeje si tedy propozici kladnou, ale zápornou (*Máme zavřeno – mám čas.*), pak je možná pouze otázka kladná, zatímco záporná podoba je vyhrazena pro tazatele přejícího si propozici kladnou. Situaci ovšem komplikuje záporná otázka *Nemáte zítra otevřeno?* jako vyjádření obavy, že tomu tak bude a že adresát nebude mít čas, podobně jako v otázce *Není venku náledí?*. To ovšem zase předpokládá určité

očekávání mluvčího: zřejmě budete mít otevřeno. Pro situace, kdy mluvčí z takového předpokladu nevychází, můžeme konstatovat: kladná otázka je co do preference univerzální, lze ji použít v situaci, kdy si přejeme kladnou odpověď, i tehdy, přejeme-li si odpověď zápornou; záporná otázka je omezena na preferenci kladné odpovědi. To také odpovídá popisu otázky *Ne/díval ses včera na televizi?* (viz výše).

Vlivem sémantické neutralizace kladu a záporu v OZ nemá zápor v OZ všechny vlastnosti a důsledky, které jsou s ním spojeny ve výpovědích jiných komunikačních funkcí (ale i v otázkách doplňovacích). Jak si všímá Grepl (1998: 461), nemění se v záporných OZ neurčitá zájmena v záporná:

Něco jsem o tom slyšel. x Nic jsem o tom neslyšel.

Slyšel jsi o tom něco? x Neslyšel jsi o tom něco?

Týká se to i neurčitých zájmených příslovcí: *Nebyl jsi někdy na Islandu? Neviděl jsi někde moje klíče?*

Dále se v záporných OZ s modálním slovesem vyjadřujícím možnost, resp. nutnost nemění tento význam na nutnost, resp. možnost: *Nemusel jsi jim to říct? Nemohl ses jít projít?*

Tento zvláštní způsob chování záporu však neplatí pro jeden druh OZ, který je zde třeba zmínit. Otázku *Nedíval ses včera na televizi?* lze položit v situaci, kdy mluvčí z předcházejícího dialogu vyrozumí, že se adresát (zřejmě) na televizi nedíval, očekává tedy s velkou pravděpodobností zápornou odpověď. Nová informace může být v rozporu s jeho předchozím očekáváním, v otázce potom vyjadřuje své překvapení. Nositelem větného přízvuku musí být v těchto otázkách sloveso: *NEdíval se včera na televizi?* Podobně lze použít i kladnou otázku *Díval ses včera na televizi?*, jestliže mluvčí předpokládal, že se adresát nedíval, a nyní zjišťuje, že opak je (zřejmě) pravdou. Stejnou komunikační funkci mají také otázky s vyjádřeným zájmeným podmětem a přísudkem v nezačátkovém postavení: *Ty ses včera NEdíval/Díval na televizi? Karel se včera NEdíval/Díval na televizi?* (

Větný přízvuk na slovese nelze však chápat jako zcela spolehlivý ukazatel této komunikační funkce. Otázky, které mají jen jeden přízvukový takt a jediným slovesem schopným nést přízvuk je sloveso, musí být přízvuk na slovese vždy. Otázky *BYL jsi tam?, NEbyl jsi tam?* nemohou tedy formálně odlišit funkční varianty podobně jako OZ *BYL/NEbyl jsi včera v kině? x Byl/Nebyl jsi včera v Kině?*

Otázkové věty typu *Díval/NEdíval ses včera na televizi?* nemusí mít interogativní funkci – jestliže je zcela zřejmé, že platí záporná propozice, např. tehdy, sdělil-li to

komunikační partner zcela jasně a nezůstává prostor pro pochyby, a tedy ani pro otázku; potom lze otázkovou větou pouze vyjádřit údiv nad touto skutečností. Jindy je záporná odpověď jen pravděpodobná a mluvčí si chce ověřit svůj předpoklad, skutečně se tedy ptá.

Otázkami se zdůrazněným slovesem se zabývá také Křížková (1972: 259): „Sloveso bývá nositelem VIC (větné intonační centrum) také tam, kde mluvčí vlastně formuluje jasný předpoklad – kladný nebo záporný – a dožaduje se jeho potvrzení: *Vy jste tam byl? Vy jste byl na té schůzce? ... Vy znáte toho člověka?*“

Tyto otázky mají velmi blízko k asertivním výpovědím (další funkcí je často vyjádřit údiv). Zápor v nich plní svou vlastní sémantickou úlohu: popírá obsah věty. V záporné otázce se ptáme skutečně na zápornou propozici, možnosti kladné odpovědi je ponechán jen velmi malý prostor. Platí zde proto i běžné zákonitosti negace: neurčitá zájmena se mění na záporná, modální slovesa nutnostní vyjadřují možnost, ta s významem možnosti vyjadřují možnost: *NEbyl jsi nikdy na Islandu? NEmusel jsi jim to říct? NEmohl ses projít?*

Můžeme tedy shrnout nejprve poznatky o otázkách, v nichž není větný důraz na slovese (má-li věta více přízvukových taktů). Polarita kladu a záporu je v nich zčásti využívána k tomu, aby mluvčí vyjádřil své očekávání určité odpovědi. Kladné otázky mohou být použity

- a) v situaci, kdy mluvčí nepovažuje za pravděpodobnější kladnou nebo zápornou odpověď;
- b) v situaci očekávání kladné odpovědi.

Záporné otázky mohou být použity

- a) v situaci, kdy mluvčí nepovažuje za pravděpodobnější kladnou nebo zápornou odpověď – otázka vyjadřuje preferenci kladné odpovědi;
- b) v situaci očekávání kladné odpovědi – zápor zde modifikuje tento předpoklad: zeslabuje jej, činí z něj pouhou domněnku;
- c) v situaci očekávání záporné odpovědi.

Co se týče preference určité odpovědi, jsou kladné otázky v zásadě univerzální, mohou (ale nemusí) sloužit k vyjádření preference kladné i záporné. I v případech, kdy upřednostnění určité odpovědi vyplývá z propozice, si zpravidla můžeme představit situaci, kdy mluvčí preferuje opačnou propozici. Záporné otázky pak slouží především k vyjádření preference. V situacích, kdy mluvčí nepokládá za pravděpodobnější kladnou ani zápornou odpověď, slouží negace v otázce výhradně k vyjádření přání mluvčího, aby platila kladná odpověď. V otázce se záporně hodnocenou propozicí a při pravděpodobné platnosti kladné

propozice slouží zápor v otázce k vyjádření obavy z tohoto stavu, mluvčí tedy preferuje (méně pravděpodobnou) odpověď zápornou.

Jestliže je na slovese větný důraz (ve větách s více přízvukovými takty), vyjadřuje mluvčí v kladné otázce domněnku hraničící téměř s jistotou, že propozice platí, v záporné otázce považuje za vysoce pravděpodobné, že propozice neplatí. Tyto otázky musí mít zvláštní kontextové zapojení: o dané propozici již byla řeč, mluvčí reaguje na určitou informaci o její platnosti/neplatnosti. Tato informace nemusela být zcela jednoznačná, mluvčí žádá o její zpřesnění, chce se ujistit, že propozice skutečně platí/neplatí, jak to bylo v hovoru naznačeno. Otázka *NEdíval ses včera na televizi?* má tedy jinou funkci než *Nedíval ses včera na TElevizi?* v situaci 3. (není pravděpodobné, že se adresát díval na televizi). V otázce s důrazem na jiném slově než na slovese vychází mluvčí ze znalostí o světě (o adresátovi), propozice může být v dialogu zmíněna poprvé, výpověď může iniciovat dialog. V otázce s důrazem na slovese vychází mluvčí z toho, co už bylo v dialogu řečeno. Pravděpodobnost záporné propozice je zde vyšší než ve druhé otázce.

V těchto výkladech jsem se omezil především na některé typické, méně komplikované příklady. Problém kladu a záporu v OZ tím zřejmě není zcela vyčerpán, budu se k němu vracet i při analýze dialogu ve druhé části této práce.

2.2.2 Slovosled OZ

V obecném vymezení OZ jsem konstatoval, že základním slovosledem OZ s vyjádřeným podmíněním nepronomiálním je začátkové postavení přísudkového slovesa: *Šel Karel na přednášku? Je Karel ženatý?* V těchto otázkách je vyjádřena maximální možná nejistota mluvčího. Tato „epistemická neutralita“ sice zpravidla není absolutní, většinou mluvčí považuje na základě své znalosti situace jednu alternativu za pravděpodobnější, v otázce se začátkovým slovesem však dává tento předpoklad nejméně najevo.

Jestliže slovosled změníme a na první místo předsuneme podmět, situace se výrazně změní: *Karel šel na přednášku? Karel je ženatý?* V těchto výpovědích mluvčí signalizuje, že předpokládá platnost kladné propozice, např. na základě předchozí repliky komunikačního partnera, jejíž obsah nasvědčuje tomu, že kladná propozice platí. Slovosled je tak vedle kladu/záporu a větného přízvuku dalším prostředkem, jímž může mluvčí vyjadřovat, ke které odpovědi se přiklání, kterou považuje za pravděpodobnější. Greplův elementární komponent b1) „nevím, zda PROP/-PROP“ zde sice platí, mohli bychom jej však pro tento typ OZ zpřesnit: „nevím zcela jistě, zda PROP/-PROP“.

Domnívám se, že tento slovosledný rozdíl není motivován změnou aktuálního členění. Určování tématu a rématu otázky představuje komplikovaný problém (viz např. Křížková 1968, Uhlířová 1987). Otázky obou typů mohou stát na začátku textu, mluvčí může uvést dialog výpovědí *Šel Karel na přednášku?* i *Karel šel na přednášku?*. V obou případech je rématem zřejmě sloveso (Křížková 1968: 201), vztah mezi jednotlivými složkami výpovědi se z hlediska aktuálního členění nemění. Rozdíl je pouze v míře (ne)známosti rématu: v otázce se začátkovým slovesem je platnost propozice zcela neznámá, ve druhém typu je slovosledem signalizován předpoklad mluvčího, že platí kladná propozice, réma (sloveso) proto představuje méně neznámou informaci. Pomocí pojmů aktuálního členění však daný problém nelze uspokojivě popsat, protože s různou mírou neznámosti rématu se v této teorii nepočítá. Začátkové postavení slovesa v epistemicky neutrální otázce považuji ve shodě s náznaky u Grepla (1998: 502; viz také výše) za gramatický slovosled. Jestliže se tento pořádek slov v pravděpodobnostních otázkách neuplatňuje, je to způsobeno tím, že jejich interogativní funkce je smíšená s funkcí asertivní.

Mluvčí si otázkami s nezačátkovým slovesem chce ověřit, zda daná propozice skutečně platí. V dalších funkcích, jsou-li přítomné, se různé OZ s tímto slovosledem liší. Často je v nich obsažen údiv mluvčího nad předpokládanou platností propozice – to může být případ výše uvedených otázek. Jindy nevyjadřuje mluvčí vlastní předpoklad o platnosti kladné nebo záporné propozice, ale zpochybňuje to, co je mu (nepřímo) jako pravdivé předkládáno. Např. otázka *Karel tady byl?* jako reakce na oznámení *Karel mi řekl, že je Jiří nemocný* nemusí vyjadřovat údiv, ale pochybnost o tom, co je oznamovací výpověď s určitou pravděpodobností implikováno (*Byl tady Karel a řekl mi...*), a otázku, jestli to, co pokládá za nepravděpodobné, skutečně platí. Výpověď *Karel tady byl?* však lze vyslovit i jako reakci na oznámení *Byl tady Karel a řekl mi, že...* V tom případě už se nejedná o otázku, ale o výpověď s funkcí asertivní: „Pochybuji o pravdivosti tvé výpovědi.“

Existují však i případy, kdy v otázce s nezačátkovým slovesem mluvčí nevyjadřuje předpoklad platnosti kladné propozice. Např. na oznámení *Byl tady Petr* může komunikační partner reagovat: *A Karel tady byl? / Karel tady byl taky?* Tyto výpovědi je třeba analyzovat z hlediska aktuálního členění. V otázce *Byl tady Karel?*, jíž může dialog začínat, patří k rematické složce vedle podmětu i přísudkové sloveso. V otázce *A Karel tady byl?* je sloveso kontextově zapojené, jádrová složka je tvořena pouze podmětem *Karel*. Předsunutí jádra před východisko zde nelze považovat za subjektivní pořad, výpověď s tímto slovosledem není expresivní. Jedná se o kontrastivní réma, výpověď má stejnou strukturu jako předcházející oznámení, liší se pouze sémantickým obsazením podmětu a modalitou. Greplovo zjištění, že

„v pravých otázkách zjišťovacích patří vždy k jádrové složce přísudkový výraz“ (Grepl 1998: 502) neplatí tedy zcela obecně, přestože jsou otázky s kontextově zapojeným přísudkem spíše okrajové. Pravidlo o začátkovém postavení slovesa v epistemicky neutrálních OZ je tedy třeba omezit na otázky, v nichž přísudek patří k rématu výpovědi.

V otázkách s osobním zájmem ve funkci podmětu odpovídá začátkovému postavení slovesa v otázkách s podmětem nepronominálním podmět nevyjádřený: *Jsi ženatý? Díval ses na televizi?* Mluvčí zde nevyjadřuje žádný předpoklad o platnosti jedné z alternativ. Otázkám s nezačátkovým slovesem pak zde odpovídá zájmenný podmět vyjádřený, zpravidla na prvním místě ve větě: *Ty (ne)jsi ženatý? Ty ses (ne)díval na televizi?* Mluvčí zde tedy vyjadřuje očekávání pouze jedné určité odpovědi, dále pak zpravidla údiv, pochybnost apod. Také v těchto otázkách nemusí tento rozdíl platit v případech, kdy přísudek není součástí jádrové složky: *Díval jsem se včera na televizi. Ty ses díval taky?*

2.2.3 Částice v OZ

Otázky s částicemi *opravdu, skutečně, vážně, fakt* reagují na to, že propozice v nich obsažená byla v předchozím textu někým (např. posluchačem) prezentována jako pravdivá, popř. se na základě určitých skutečností jeví jako pravděpodobná. Mluvčí částicí signalizuje, že tuto propozici vnímá jako určitým způsobem mimořádnou - udivující nebo nepravděpodobnou; předkládaná propozice není v souladu s tím, co je obvyklé, pravděpodobné, co je očekáváno. Otázka, kromě toho, že se mluvčí na danou věc ptá, vyjadřuje jeho údiv, obdiv nebo taky pochybnost: *Ona opravdu ještě není vdaná? Ty jsi vážně viděl medvěda? Opravdu jsi nic nepil?*

Částice *snad, náhodou, třeba* vyjadřují v OZ podle Grepla (1987: 324) „neurčitý odstín očekávání“ který je často spojen s odstínem naděje, event. obavy. *Náhodou* a *třeba* bývají použity zpravidla v záporných otázkách: *(Ne)stalo se snad něco nepříjemného? (Ne)pozoroval jste snad ten večer něco zvláštního? Neviděls náhodou Petra? Neleží to třeba na skříni?*

K tomu je třeba dodat, že mluvčí „očekává“ kladnou odpověď; „neurčitost“ očekávání souvisí zřejmě s tím, že mluvčí považuje kladnou odpověď sice za pravděpodobnější, ne však za velmi pravděpodobnou.

Částice *snad* v tázací větě také často indikuje řečnickou otázku (viz níže): *Máš snad lepší nápad? Snad se ti nestýská po tom darebákovi?*

Použitím *náhodou* v otázce jsem se zabýval už v kapitole o kladu a záporu v OZ (2.2.1), konstatoval jsem výskyt tohoto slova pouze v záporných otázkách. Mluvčí pokládá platnost propozice otázky s *náhodou* za spíše (zpravidla ne však velmi) nepravděpodobnou; vyplývá to ze sémantiky tohoto slova (podle Slovníku spisovné češtiny (2001) se jedná o příslovce): „náhodně, mimo očekávání“: *Neviděl jste tedy náhodou jít černou kočku? Její adresu mi náhodou poskytnout nemůžete, že?*

Otázkou s částicí *třeba* vyslovuje mluvčí určitou domněnku. Jedná se obvykle o hledání odpovědi na něco, snahu o vysvětlení něčeho; propozice otázky s *třeba* představuje jednu eventualitu, jak danou věc vysvětlit, zodpovědět: *Neuhodilo třeba?*

V OZ s částicí *vůbec* představuje propozice skutečnost, která by měla být podle mluvčího samozřejmá, určitá fakta však vyvolávají pochybnost, jestli tato věc skutečně platí: *Stejně seš jak voteklý párátko. Najíš se, holka, doma vůbec?* (SYN2000); *Přišel už vůbec domů?*

Otázky uvozené částicí *tak* mohou sloužit k ověření skutečnosti, o níž mluvčí předpokládá, že platí: *Tak vy se chcete stěhovat?* Zároveň může tazatel vyjadřovat svůj údiv nad předpokládanou skutečností. Tato výpověď může mít také pouze kontaktní funkci, mluvčí jí chce jen navázat hovor (jestliže je daná věc z okolností zcela zřejmá). V otázkách tohoto typu předchází podmět sloveso, jak je v otázkách vyjadřujících očekávání určité odpovědi obvyklé (nezačátkové postavení slovesa, viz kapitolu o slovosledu): *Tak Karel se chce stěhovat?*; tomu odpovídá i vyjádřený zájmenný podmět v těchto otázkách.

Jestliže v otázce uvozené výrazem *tak* následuje po částici sloveso (resp. zájmenný podmět není vyjádřen), slouží částice k zesílení (opakované) žádosti o odpověď: *Tak udělal jsi to? Tak udělal to Karel?* Taková otázka má často disjunktivní podobu: *Tak udělal jsi to, nebo ne?*

Částice *tak* je dále nezbytný prvek v některých eliptických otázkách s ustáleným významem, jimiž se mluvčí ptá na průběh nějakého děje v minulosti (o němž byla zpravidla řeč již předtím, než proběhl), zajímá se o to, jak něco/jak to někde vypadalo apod.: *Tak co? Tak jak?*

V OZ uvozených částicí *to* předpokládá mluvčí, že kladná propozice platí (záporná neplatí); zároveň vyjadřuje svůj podiv nad touto skutečností nebo záporné stanovisko k ní –

výčitku (která bývá často zároveň výzvou k nápravě), popř. obavu, jedná-li se o budoucí děj:
To vás při tom nikdy nechytily? To mě už ani nedoprovodíš?

Zejména výčítkové otázky tohoto druhu mají blízko k „otázkám“ řečnickým s touž částicí: *To nemáš nic jiného na práci? V nich se však mluví už na nic neptá, ale prostřednictvím sdělení („Mohl bys dělat něco užitečnějšího.“) adresátovi pouze něco vyčítá.*

Částice copak uvozuje zpravidla řečnickou otázku: *Copak neumíš číst? Copak jsem jediný, komu ty věci vadí?* Tázací věta s *copak* může však mít také funkci interogativní, např. *„Copak to David předtím nevěděl?“ „To je právě ono, zapomněl...“* (SYN2000) Mluví otázky sděluje, že pokládá (pokládá) platnost propozice za pravděpodobnou, zároveň je však konfrontován s fakty (tvrzením), která tento předpoklad popírají: propozice (zřejmě) neplatí. Mluví nad tím vyjadřuje otázkou podiv a vybízí adresáta, aby situaci objasnil: sdělil, jestli propozice skutečně neplatí a vysvětlil, jak je to možné. Otázku můžeme parafrázovat takto: *Je pravda, že to David skutečně nevěděl (jak tvrdíš) a jak je to možné vzhledem k tomu, že x nasvědčuje tomu, že to věděl?* Otázky tohoto typu jsou velmi podobné řečnickým (klad a zápor se zde chovají stejně), přesto je pro přítomnost interogativního elementu za řečnické nepovažují. Jestli je však tento element v otázkové větě přítomen, lze poznat pouze z dané situace (zčásti na základě ne/přítomnosti odpovědi); v některých případech také nelze jednoznačně určit, jestli se mluví takovou výpovědí na něco ptá. Přesto nechci na tuto distinkci rezignovat, protože obtížné rozlišení v konkrétních případech je způsobeno pouze nemožností situaci dokonale analyzovat. V principu se řečnické otázky a „kvaziřečnické“ otázky tohoto typu zřetelně liší. Otázka uvozená *copak* řečnická být nemusí.

OZ uvozené výrazy jestlipak a zdalipak mají, jak už bylo zmíněno, klesavou intonaci. Křížková (1972: 246) se domnívá, že *jestlipak* a *zdalipak* nemohou uvozovat otázky záporné. V Českém národním korpusu jsem však našel doklady takových vět, byť kladné otázky převažují: v SYN2005 je z 643 otázek uvozených *jestlipak* 41 záporných, ze 112 otázek se *zdalipak* záporných 15. Např. *Jestlipak jste něco nezapomněli? Jestlipak tam nechodil taky pan Horníček? Zdalipak by nebylo lepší uhlazené vyprávění...* (SYN2000)

Podle Křížkové (1972: 245) vede k použití částice „potřeba dodat otázce neoficiální charakter, vyjádřit přátelský zájem ap. TČ *jestlipak* plní v č. do jisté míry funkci kontaktního slova.“

Jestlipak/zdalipak uvozují často otázky s přísudkem *vědět*: v SYN2005 následuje bezprostředně po *jestlipak* (634 výskytů) lemma *vědět* 104krát, v otázce se *zdalipak* (112

výskytů) jedenáctkrát. Např. *Jestlipak víte, že Buridan vůbec nepsal o svém oslu, ale o svém psu? Jestlipak víte, proč jsme si vás zavolali.* (SYN2000) V těchto otázkách platí charakteristika Křížkové: částice dodává výpovědi přátelský charakter, signalizuje snahu mluvčího o kooperativnost v dialogu. Jestliže bychom formulovali otázky bez částice, předpokládal by mluvčí s větší pravděpodobností, že posluchač danou věc neví: *Víte, že Buridan...; Víte, proč jsme si vás zavolali?* Částicí mluvčí zřetelněji bere v potaz, že posluchač je možná s danou věcí seznámen. Otázka s predikátem *vědět* může být také rétorická (a výčitková), např.: *Víš, kolik to stálo peněz?!* Částice *jestlipak/zdalipak* umožní nerétorické použití této propozice, popř. výčitku v řečnické otázce oslabí: *Jestlipak víš, kolik to stálo peněz?*

Podle Grepla (1998: 461) může být *jestlipak* také použito v OZ sloužící k prověření něčeho: *Jestlipak sis vyčistil zuby?* Totéž můžeme říci i o částici *zdalipak*, v uvedené otázce by se mohla také uplatnit.

Otázka s *jestlipak/zdalipak* bývá dále často použita v beletrii ve vnitřní řeči postavy, která si klade nějakou otázku, tázací věta slouží k zachycení jejího myšlení: *V myšlenkách se znovu vrátila k Jakeovi. Jestlipak ho jejich rozhovor taky tolik rozladil?* (SYN2000) *Zdalipak stojí odměna vůbec za to? kmitlo mu hlavou.* (SYN2000) Podobně v dialozích se neptá mluvčí otázkou s *jestlipak* na něco, co adresát ví, předkládá mu spíše určitý problém a vyzývá jej, aby vyslovil svůj názor: „*Jestlipak to slyšel?*“ *ptala se Maraj svého Josefa.* (SYN2000) Můžeme parafrázovat takto: „Co myslíš, slyšel to?“ Tyto otázky bývají označovány jako deliberativní (např. Grepl 1998). Budu se jimi dále zabývat v klasifikaci OZ. Částice *zdalipak* se v deliberativních otázkách zřejmě nepoužívá.

Otázky s částicí *že* mohou podle Slovníku spisovné češtiny (2001) vyjadřovat coby reakce na něčí sdělení podiv nebo pochybnost: *Žes to našel? Já že bych to neuměl?* Částice zde stojí ve větě na prvním nebo na druhém místě. Dále mohou odrážet nejistotu, pochyby, rozvažování mluvčího, částice je v začátkovém postavení: *Že by o tom nevěděl? Že by se o tom už psalo?;* tento typ lze řadit k otázkám deliberativním, viz níže.

Klesavou intonací mají otázky s *že*, které vyjadřují předpoklad mluvčího o platnosti propozice, popř. slouží jako žádost (částice větu uvozuje): *Že jste se zase pohádali? Že mě nikdy neopustíš?* Viz také Greplovy (1998) otázky presumptivní.

Je sporné, jestli výraz *že* v těchto výpovědích označovat (ve shodě se Slovníkem spisovné češtiny) jako částici. Dané otázky můžeme totiž chápat jako osamostatnělé věty vedlejší, jako elipsy souvětí podřadících: *Tvrdíš, žes to našel? Je možné, že by o tom nevěděl?*

Hádám, že jste se zase pohádali(, je to tak?). Doufám, že mě nikdy neopustíš. / Slibuješ, že mě nikdy neopustíš? Podobně v OD, např. *Kde že to je? ← Kde jsi říkal, že to je?* (Tato nelidovaná podoba není sice plně spisovná, běžně se však používá.) Výraz *že* zde plní funkci spojky; není důvod měnit v elidované variantě výpovědi slovnědruhovou charakteristiku tohoto slova.

2.2.4. Klasifikace OZ

Jak už bylo řečeno, v mnohých OZ je interogativní základ různým způsobem modifikován, popř. obohacován o další komunikační funkce. Na základě těchto přídatných charakteristik bývají popisovány různé druhy OZ. Klasifikace se u jednotlivých autorů výrazně liší.

Grepl (1998: 461) rozlišuje v rámci výkladu o kladu a záporu v OZ tři druhy OZ, v nichž není klad a zápor zaměnitelný. Jeho teze „... mluvčí užívá jen kladné, nebo záporné podoby tehdy, jestliže mu nějak **záleží** na platnosti/neplatnosti (o)...“ neplatí zcela obecně (viz *Díval/Nedíval ses včera na televizi?* – obě tyto otázky mohou být použity v situaci preference kladné odpovědi), tři skupiny otázek zde popsané však tuto vlastnost mají. Jedná se o OZ, v nichž je interogativní funkce obohacena o další komunikační intence:

- **prověřování:** *Vyčistil sis zuby? Jestlipak sis vyčistil zuby?*

- **ověřování** něčeho tvrzení: *Že jste si toho nevšiml? Pavel že nepřijde?* Grepl (1987: 324) pojímá ověřovací otázky širěji: „M žádá potvrzení, že platí/neplatí PROP.“ Tyto OZ mohou obsahovat výrazy *tvrdíš (říkáš), že ..., víš jistě (opravdu), že ..., je pravda, že ...; opravdu, skutečně, jistě, tak, tedy: Opravdu jste ho poznal? On tedy už nepřijde?*

- **naléhání:** *Nezradíš nás? Vyřídíš mu to? Vid' že mě neopustíš!* Predikátové sloveso je v těchto OZ vždy ve futuru. Jak již napovídá výraz „naléhací“, je v nich vedle interogativní funkce silný direktivní element – nejenom jako výzva k žádoucí odpovědi, která má charakter slibu, ale také k vykonání požadovaného skutku/činnosti. Tyto otázky mohou také vyjadřovat obavu z toho, že adresát danou věc vykoná/nevykoná.

Jako další druh OZ vyděluje Grepl (1998) **otázky presumptivní**. Mluvčí v nich předjímá/předpokládá platnost kladného nebo záporného propozičního obsahu. Ani v nich nelze klad a zápor zaměňovat. Mohou mít otázkovou formu, Grepl však pro tento typ neuvádí žádný příklad. Častěji mají podle něj formu konstatační a interogativní funkce je vyjádřena „přídatnými částicemi“ *ne, ani, že, co*, které nesou antikadenci, resp. *vid'te, že ano, že ne* s

kadenci: *Petr se bude ženit, že/co/ne? Vy jste tady už jednou byl, vidíte/že ano. Vy jste tu ještě nebyl, že ne.*

Nabízí se otázka, jak vypadají presumpční otázky s interogativní formou. Zřejmě se jedná o OZ, v nichž je předpoklad explicitně vyjádřen, např. slovosledem, resp. přítomností osobního zájmena: *Petr se už vrátil? Ty jsi to už dopsal?* (viz 2.2.2) Také otázky ověřovací by mohly být zahrnuty do této skupiny. Jestliže mluvčí „žádá potvrzení, že platí/neplatí PROP“, předpokládá přitom platnost kladného/záporného propozičního obsahu.

Otázku deliberativní mluvčí „klade především sám sobě, nebo také sám sobě“ (Grepl 1998: 463). Vyjadřuje jimi nejistotu či pochybnost (*Stihnu to vůbec? Není příliš pozdě?*) nebo nerozhodnost (váhání, rozvažování), zda je vhodné, aby se propozice realizovala, zpravidla pomocí modálního mít: *Má/Nemá tam jít? Měl/Neměl by mu to říct? Jestlipak to slyšel? Že by o tom nevěděl?*

Jestliže mluvčí klade deliberativní otázku pouze sám sobě (za nepřítomnosti komunikačního partnera, v monologu), potom tato výpověď neodpovídá definici „žádost o odpověď“. Mluvčí nikoho nevyzývá, aby mu poskytl informaci, výpověď spíše slouží k vyjádření jeho přání znát odpověď, toho, že o dané věci přemýšlí. S monologickou deliberativní otázkou se setkáme nejčastěji v beletrii. Jde o určitý literární prostředek, který má zobrazit myšlení postavy; čtenář si zřejmě nepředstavuje, že by postava svou vnitřní řeč takto „skutečně“ (v rámci určitého „pravděpodobného“ fikčního světa) artikulovala.

Mezi „nepravé zjišťovací otázky“, které mají pouze otázkovou formu, jejich funkce však není interogativní, řadí Grepl (1998) „zdvořilé“ výzvy (*Neměl byste zápalky?*), otázky řečnické (*A neříkal jsem to?*) a **podivové**: *Ty už zas nemáš peníze? Vy jste se už vrátil?* Právě poslední typ bych neřadil mezi „nepravé otázky“. Domnívám se, že se v tomto jejich zařazení projevuje snaha o přisouzení vždy pouze jedné komunikační funkce jedné výpovědi. To však velmi často není možné, jak jsem již uvedl výše; funkce se v mnohých výpovědích kumulují. Větu *Ty už zas nemáš peníze?* sice můžeme použít v situaci, kdy nám partner právě sdělil, že je na mizině – nepotřebujeme pak odstranit žádný informační deficit, dáváme pouze průchod svému rozhořčenému překvapení. „Otázka“ je pak skutečně „nepravá“, bez interogativního základu. Tutéž výpověď však mluvčí může vyslovit poté, co jej komunikační partner požádal o něco k jídlu. Z této situace vyvozuje, že adresátovi zřejmě (opět) došly finanční prostředky, je si však vědom toho, že odpověď může znít např. *Mám, ale všechny obchody jsou zavřené*, nevyklučuje tedy ani neplatnost svého předpokladu; výpověď pak slouží kromě vyjádření údivu nad předpokládanou skutečností i ke zjištění, jestli tato skutečnost opravdu platí. Jde

tedy vlastně o presumpivní otázku, při níž se mluvčí (poněkud předčasně) diví tomu, co ještě jistě neví. Interogativní a expresivní (podivová) funkce zde spolupůsobí.

Štíchova (1995) „taxonomie otázek predikátových“ je rozsáhlejší než Greplovo třídění OZ. Predikátové otázky vymezuje autor formálně: jsou to výpovědi s určitou otázkovou formou (stoupavá intonace, absence tázacího adverbia). Tři ze čtyř hlavních tříd jeho taxonomie neobsahují otázky ve smyslu funkčního pojetí, které zastávám v této práci, ale pouze otázkové věty s neinterogativními funkcemi: otázky podivové, apelové, asertivní (tradičně rétorické otázky). Zjišťovací funkci mají „predikátvé otázky“ pouze jedné třídy: „otázky zjišťovací“. Tento pojem odpovídá Greplovým „pravým otázkám zjišťovacím“ i „OZ“ v této práci.

„Zjišťovací otázky“ se dělí do pěti hlavních skupin: dubitativní, předpokladové, pravděpodobnostní, otázky specifické komunikativní funkce a otázky čistě zjišťovací. Štícha u některých z nich rozlišuje další druhy a podtypy těchto druhů.

Komplikované je zejména třídění otázek **dubitativních**, jimiž mluvčí vyjadřuje „větší či menší pochybnosti o tom, zda platí jedna z alternativ, která se tak či onak jeví jako více či méně pravděpodobná“ (208). Problematické je již samo toto vymezení, podle nějž je mluvčí podivně rozpolcený, když pochybuje o něčem, co sám považuje za pravděpodobné. Zmíním zde alespoň hlavní druhy dubitativních otázek:

a) otázky dubitativně podivové

Kromě pochybnosti o tom, co mluvčí inferuje, a žádosti o její odstranění se v těchto otázkách projevuje údiv mluvčího nad neočekávanou skutečností: *Ty chceš jet takovej kus? Vy nejste nikde zaměstnán? Copak vy necítíte tu absurditu?*

Domnívám se, že v první otázce, jestliže mluvčí např. jasně vidí/slyší, že adresát „chce jet takovej kus“, není obsažena pochybnost mluvčího o platnosti propozice, ale pouze překvapení, popř. námitka. Ve druhé otázce může být vyjádřena nedůvěra (pochybnost) mluvčího v platnost propozice, zároveň ji však mluvčí nepovažuje za pravděpodobnou (to je v rozporu s obecným vymezením **de**dubitativních otázek – viz výše), pouze reaguje na to, že adresát např. tvrdí, že nemá práci. Nebo podobně jako v předchozí otázce z určitých skutečností vyvozuje, že adresát nemá práci, popř. se to s jistotou dozvěděl, potom však otázkou nevyjadřuje pochybnost, ale pouze překvapení. Ve třetí otázce nepovažuje mluvčí zápornou propozici, kterou zpochybňuje, za pravděpodobnou. Domnívá se, že i adresát musí absurditu věci cítit, pouze z toho zřejmě nevyvozuje patřičné důsledky. Otázka je

rétorická/asertivní („Vždyť je to absurdní!“), zároveň může mít i direktivní funkci: mluvčí chce přimět adresáta k vyvození důsledků.

V těchto otázkách tedy mluvčí nepochybuje o tom, co se jeví jako pravděpodobné, může pouze v některých situacích zpochybňovat to, co někdo vydává za pravdivé, nebo např. kritizovat chování, které se řídí tím, jako by byla propozice pravdivá. Jindy jsou tyto otázky pouze podivové, nikoli dubitativní.

b) otázky dubitativně ověřovací

„M si s jistou nedůvěrou ověřuje, zda skutečně platí to, co se (mu) jeví jako zřejmé či jisté, anebo to, co sám pokládá za velmi pravděpodobné až jisté.“ (109) Tyto otázky mohou být projevem „nedůvěry či značných pochybností“, to ovšem neodpovídá jejich obecné definici, protože zde se daná věc nejvíce jeví jako zřejmá, jistá či pravděpodobná, pouze to např. někdo tvrdí: *Ty si budeš opravdu točit vlastní filmy? Tak vy máte rezervu v kufru?* (Otázky s částicí *opravdu* však také často vyjadřují překvapení mluvčího, mohli bychom je proto řadit i mezi dubitativně podivové.) Jindy si mluvčí skutečně ověřuje pravdivost svých informací/předpokladů: *Prý odstoupil prezident? Prý zase pracuješ? Tak přece je to pravda? Tak to můžeme zapít?* Výpovědi uvozené částicí *prý* nemají v mluvené řeči antikadenci, z funkčního hlediska jsou to však otázky, jedná se o žádosti o potvrzení platnosti propozice. Je ovšem sporné, jestli jsou tyto otázky skutečně dubitativní. Mluvčí zde nic nepochybuje (na rozdíl od např. *Ty chceš jet takovej kus? Ty si budeš opravdu točit vlastní filmy?*), pouze si něco ověřuje. Jestliže bychom chápali pochybnost širě jako jakoukoli nejistotu mluvčího, potom bychom jako dubitativní museli označit všechny otázky; považuji však za vhodnější řadit mezi otázky dubitativní pouze ty, které něco zpochybňují (předchozí tvrzení komunikačního partnera nebo jeho nevyslovenou domněnku, rozhodnutí apod.), které tedy vedou od jistoty k nejistotě.

c) otázky dubitativně pravděpodobnostní

Jejich „formálním exponentem“ je partikule *snad*. Mluvčí vyslovuje jisté pochybnosti o tom, čemu přisuzuje vyšší pravděpodobnost: *Nebo jsi snad v nějaké krizi? Ukradl snad něco? Snad tu nejsme první?*

Domnívám se, že zde opět platí pouze buď pouze to, že mluvčí obsah těchto výpovědí zpochybňuje, nebo že jeho platnost považuje za pravděpodobnou. V prvních dvou otázkách se mluvčí zřejmě pokouší vysvětlit něco nejasného. Vyslovuje hypotézu, že důvodem je adresátova krize, resp. to, že X „něco ukradl“. Domnívám se, že se mluvčí k tomuto vysvětlení spíše nepřiklání, nepovažuje je za pravděpodobné, pouze připouští, že tomu něco

může nasvědčovat. Ve třetí otázce je situace více méně zřejmá, mluvčí vyjadřuje svůj podiv, nikoli však pochybnost nad tím, co je pravděpodobné.

d) otázky dubitativně apelové

„M pochybuje o tom, zda platí to, co pokládá za žádoucí, a nepřímo tak apeluje na tázaného, aby se nad věcí zamyslel.“ (209n): *Víš ty vůbec, co já tím riskuju? Uvědomuješ ty si vůbec, co jsi právě udělal?* V těchto výpovědích je interogativnost velmi oslabena, mluvčí otázkou vyjadřuje především výčitku, kterou můžeme (obecně) chápat také jako apel na změnu chování adresáta.

e) otázky dubitativně výčítkové

V otázce *Mě v tom necháš, vid'?* je sice výčitka přítomná, pochybnost zde však podle mého názoru vyjádřena není.

f) otázky dubitativně zjišťovací

Mluvčí vyjadřuje svou pochybnost o tom, co říká komunikační partner nebo co vyplývá z okolností; cílem otázky je odstranění této pochybnosti. V otázce bývá často anteponován subjekt nebo objekt:

Pustí mě tam? A ty to svedeš? Tatínek nepřijde? A jiné starosti nemá? Ten večírek dnes bude?

Tyto otázky však nemusí v některých kontextech vyjadřovat pochybnost, ale předpoklad, že kladná propozice platí a záporná neplatí; mluvčí si pak otázkou ověřuje, že je tento předpoklad správný; podle Štíchovy klasifikace by se jednalo o otázky předpokladové, viz níže.

g) otázky reflexivně-dubitativní

Mluvčí klade otázku sám sobě. Tento druh otázek koresponduje s Greplovými (1998) otázkami deliberativními. Štícha zmiňuje jejich časté použití v beletrii k vyjádření vnitřní řeči postav.

Věděli snad něco o občasných taškách s knihami? Že bych jel bez světel?

Ani v otázkách tohoto druhu není podle mého soudu vyjádřena pochybnost, pouze nerozhodnost mluvčího (např. ke které „odpovědi“ se přiklonit).

Při kladení otázky **předpokladové** mluvčí předpokládá platnost/neplatnost propozice a žádá adresáta, aby tento předpoklad potvrdil:

Vy jste sestra Valentová? Nejsi ty kuchař? Nestáhnete to tedy?

Kladnou odpověď očekává mluvčí podle Štíchy v otázce kladné a v záporné otázce s větným důrazem na komplementu. Zápornou odpověď očekává v otázce záporné s větným důrazem na predikátovém slovesu – to by však byla otázka pravděpodobnostní (viz níže), jak

Štícha později uvádí; z toho ovšem zase vyplývá, že v otázkách předpokladových lze očekávat pouze kladnou odpověď a neplatí tedy jejich obecné vymezení („mluvčí předpokládá platnost/neplatnost...“).

Zdá se, že důraz na slovese, resp. důraz na komplementu není distinktivním rysem odlišujícím očekávání kladné a očekávání záporné odpovědi v záporných otázkách. Jde zde o problém, kterým jsem se zabýval v kapitole o kladu a záporu na příkladu otázky *Nedíval ses včera na televizi?* v. *NEdíval ses včera na televizi?* Jestliže je v otázce *Nejsi kuchař?* větný důraz na komplementu *kuchař*, předpokládá mluvčí, že adresát je kuchař. Domnívám se však, že tato otázka může mít ve stejné situaci a významu důraz i na slovese, ačkoli to zřejmě není zcela typická výslovnost. Očekává-li mluvčí zápornou odpověď, musí dát větný důraz na sloveso. Distinkce „větný důraz na sloveso/na komplement“ zde tedy platí jen zčásti. V otázce *Nestáhnete to tedy?* však důraz na slovese musí být i v případě očekávání kladné odpovědi. Podobně např. zeptáme-li se *Neprší tam?* Jestli se mluvčí domnívá, že prší, nebo jestli předpokládá opak, zde z formy výpovědi nepoznáme.

Další skupinou jsou otázky **pravděpodobnostní**, jimiž mluvčí „zjišťuje, zda to, co pokládá za možné či co se mu jeví jako možné nebo pravděpodobné, je, nebo není pravda. Tazatel přitom může počítat i s opakem toho, co se mu jeví jako (dosti, ne však vysoce) pravděpodobné; ...“ (211) Od předpokladových odlišuje otázky pravděpodobnostní pouze nižší míra pravděpodobnosti a to, že mluvčí „neočekává spíše jednu, nebo spíše druhou odpověď“, což je podle mého soudu v rozporu s tím, že jednu z těchto odpovědí pokládá přece jenom za pravděpodobnější.

Nepřekvapilo vás, že jsem se vám z ničeho nic ozval? To ses s tím dělala kvůli mně? Tys necítila nic takového?

Štícha neodděluje tyto dvě skupiny otázek dostatečně zřetelně. Všechny příklady otázek pravděpodobnostních bychom mohli snadno zařadit i k otázkám předpokladovým. Bylo by proto vhodnější spojit tyto dvě třídy v jednu.

Štícha dále vyděluje otázky „**specifické komunikativní funkce**“. První skupinou jsou zde otázky **přací**, které jsou podle autora obligatorně záporné, např.

Nevíš, jestli tu je už primář? Nepojedete odpoledne do Komořan?

Avšak i v otázce *Pojedete odpoledne do Komořan?* může mluvčí vyjadřovat své přání, aby propozice platila. Záporná podoba otázky činí ovšem tento příznak (v patřičné situaci) explicitním, viz kapitolu o kladu a záporu. 2.2.4

Záporná forma je podle Štíchy obligatorní i v otázkách **obavových**:

Neutečeš do lesa? Nezapomněli připravit plášť?

Můžeme se však obávat i skutečnosti, kterou bychom vyjádřili zápornou propozicí, příslušná otázka má pak podobu kladnou: *Přemůžeš ho? Přijdeš včas?* (I zde může reakce znít „*Neboj...*“)

V otázkách **omluvných** vyslovuje mluvčí obavu, že způsobuje/způsobil partnerovi nějakou újmu a jestliže její obsah platí, zároveň se implicity omlouvá:

Nenudím tě? Nezdržel jsem tě moc?

Domnívám se, že o omluvě zde můžeme těžko mluvit, ta by musela po přitakání partnera teprve následovat.

Otázkou **názorovou** mluvčí „implicite vyslovuje určitý názor, stanovisko nebo domněnku a žádá si jeho/její potvrzení od adresáta“ (212):

Nepřipadá vám to strašné? Nezdá se ti to poněkud stereotypní? Ale Gott to má teď celkem dobrý, ne? Že v tom je máta?

Jestliže si mluvčí není jist tím, zda partner je seznámen s informací, kterou mu chce sdělit, může mu položit otázku **informační**: *Víš, že... Jestlipak víš, že...*

Poslední skupinou otázek specifické KF jsou otázky s **kumulací KF**. Mluvčí v nich zjišťuje, zda propozice, kterou pokládá za pravděpodobnou, platí, a zároveň vyjadřuje a) údiv nad touto pravděpodobností (*A to se nebojíte?*), b) záporné stanovisko k tomu, co předpokládá (*Píšeš ty vůbec ještě?*), c) přání nebo žádost, aby propozice skutečně platila (*Vid', že to pro mě uděláš? Počkáte tu, vid'te?*).

Otázky podtypu a) jsou těžko odlišitelné od otázek „dubitativně pochybnostních“ (u nichž je často sporné, jestli jsou skutečně dubitativní, jak jsem ukázal výše). Otázky b) stojí blízko „dubitativně apelovým“ (které jsou zase více výčitkové než apelové). Pouze v podtypu c) je popsán skutečně nový druh OZ, který se od otázek přacích liší větší jistotou mluvčího, že adresát jeho přání splní; vyjádřením tohoto předpokladu se také může mluvčí snažit přimět adresáta k vykonání požadované činnosti.

Na závěr vymezuje Štícha otázky **čistě zjišťovací**, které neobsahují žádný předpoklad platnosti kladné/záporné propozice, žádná z těchto alternativ se mluvčímu nejeví jako pravděpodobnější. Obligatorní je kladná podoba otázky:

Je tatínek doma? Rozumíte evidenci? Už přišli?

Domnívám se, že klasifikace OZ by měla být založena jen na několika vyhraněných typech, které mají i své formální charakteristiky. Třídění, které by pamatovalo na všechny možné konkrétní otázky, zřejmě nelze sestavit už proto, že jednotlivé třídy se často překrývají a kombinují; v oblasti periferie zjišťovacích otázek jsou hranice mezi třídami obzvláště

neostré. Navrhuji zde proto klasifikaci založenou na zřetelných prototypch, která je méně podrobná než Štíchova (1995). Málokterá OZ bude dostatečně charakterizována pouhým zařazením do ní – představuje pouhou oporu pro další analýzu otázky. Některé interogativní výpovědi také nebude možné jednoznačně určit jako prvek jedné z předložených tříd, i v těchto případech však klasifikace nabízí ke srovnání prvky, jimž se daná výpověď nějak podobá, nebo se od nich určitým způsobem odlišuje. Používám zde některé pojmy Štíchovy a Greplovy, zpravidla s pozměněným obsahem.

1. Otázky čistě zjišťovací

Mluvčí vyjadřuje největší možnou nejistotu v tom, která alternativa bude platit (epistemická neutralita), nepřiklání se zřetelně k žádné z možných odpovědí. Nesignalizuje ani preferenci žádné z nich. Otázka může mít pouze kladnou podobu.

Díval ses včera na televizi? Líbila se ti ta výstava?

2. Otázky pravděpodobnostní

Do této třídy řadím všechny otázky, v nichž mluvčí považuje platnost jedné z alternativ za pravděpodobnější. Formálními prostředky (které však nejsou obligatorní) jsou negace, nezačátkové postavení slovesa, vyjádření zájmeného podmětu, větný přízvuk na slovese:

Není to Karel? Vy jste Karel? Karel u tebe byl/nebyl? NEní to Karel? JE to Karel?

V závislosti na kontextu, situaci a na významu propozice lze rozlišovat další typy otázek pravděpodobnostních. Často se v nich uplatňují částice *opravdu, skutečně, vážně, fakt, tedy*:

2a) Otázky ověřovací

Opravdu jsi ho poznal? Skutečně to byl Karel? Ty jsi ho tedy pozval dál?

2b) Otázky podivové

Vážně jsi viděl prezidenta?

Jako otázky podivové chápou pouze ty výpovědi s otázkovou formou, které slouží také jako žádost o poskytnutí informace. Mluvčí se dané věci diví, musí proto platnost propozice pokládat za velmi pravděpodobnou, žádá si pouze ujištění, že skutečně platí (viz také výše).

2c) Otázky dubitativní

Mluvčí v nich signalizuje své pochybování o pravdivosti předchozího výroku komunikačního partnera.

Opravdu se ti nic nestalo? Vážně jsi to neukradl?

Příklady z 2a, 2b a 2c mohou plnit také funkci ostatních dvou typů otázek; interpretaci těchto výpovědí je třeba provádět vždy se znalostmi všech okolností.

3. Otázky preferenční

Mluvčí má zájem na tom/přeje si, aby propozice platila nebo neplatila. Podle toho rozlišují dva typy:

3a) Otázky přací

Často bývají formulovány záporně (s větným důrazem na jiném slově než na přísudku):

Nečetl jsi Psohlavce? (Potřeboval bych vědět, jak se jmenuje hlavní hrdina.); Nevíš, kde tu najdu trafikku?

3b) Otázky obavové

Mají také zápornou podobu (jestliže to, co je předmětem obavy, označuje kladná propozice):

Nespadne to lešení? Není to moc horké?

Jestliže to, čeho se mluvčí bojí, vyjadřuje propozice záporná, je otázka kladná:

Utečeš mu? (Bojím se, že mu neutečeš.); Stihneme to? (Bojím se, že to nestihneme.)

4. Otázky deliberativní

viz výše.

2.3. Otázky doplňovací

Zatímco v OZ se mluvčí ptá na platnost/pravdivost celé propozice, v OD o ní (popř. o její neplatnosti, je-li otázka záporná) nepochybuje. Jeho neznalost se týká (zpravidla) jednoho členu propozice, o její odstranění adresáta žádá. Touto „neznámou“ může být a) subjekt/objekt děje, b) okolnost děje (místo, čas, způsob, příčina), c) identita/vlastnost subjektu/objektu, d) druh činnosti/události (Štícha 2003: 86n). Druh informace, kterou postrádá, vymezuje mluvčí pomocí tázacích slov – zájmen a zájmných příslovcí: a) *kdo, co* b) *kde, kdy, jak, proč, odkud, dokdy...* c) *jaký, který* d) *co*, např. *Co se stalo? Co budeme dělat?* Zájmena a některá zájmná adverbia vytvářejí ve spojení s předložkami složené tázací výrazy: *pro koho, bez čeho, na kdy, před kterým* apod. Zájmná příslovce *odkud, odkdy, dokdy* vznikla jako spřežky z těchto spojení. Neobvyklé pořadí 1. zájmeno 2. předložka je v tázacím spojení *co za, jímž* se hovorově ptáme na identitu/vlastnost jména; mezi těmito dvěma výrazy zpravidla stojí přísudek, popř. další větné členy: *Co tam bylo za lidi?*

V OZ dává mluvčí adresátovi na výběr ze dvou možností: 1. propozice platí 2. propozice neplatí. V OD je výběr podstatně širší. Teoreticky se adresátovi nabízí nekonečné množství adekvátních odpovědí, které může použít. „Adekvátní odpověď“ chápu jako takovou asertivní výpověď reagující na otázku, jejíž propozice je v případě OD složená z propozice otázky a z doplněné konkrétní informace odpovídající tázacímu slovu otázky (*kdo –*

podmět, *jak* – příslovečné určení způsobu, ...). V tomto pojetí není tedy na otázku *Kdo ti opravil rádio?* odpověď *Já žádné rádio nemám* adekvátní. Takové nejsou ani odpovědi se zápornými zájmeny (*Nikdo mi to rádio neopravil.*), protože neobsahují propozici otázky, ale její záporný protějšek. (Samozřejmě nepředstavují adekvátní odpovědi ani reakce typu *Nevím.*, *Zeptej se Petra.*, *Kdo asi.* apod.)

Na otázku *Kde je Karel?* lze tedy adekvátně odpovědět nekonečně mnoha způsoby (ne všechny adekvátní odpovědi jsou v určité situaci samozřejmě pravdivé; též odpovědi odpovídajících skutečnosti je však většinou možných více, např. *Karel je v lese.* / *Karel je v Beskydách (v lese).* / *Karel je na Moravě...*). Nekonečnost odpovědí je obzvláště zřetelná u OD uvozených *kolik*. V některých případech je však počet adekvátních odpovědí omezený. Tázací zájmeno *který* implikuje uzavřenou množinu prvků, z nichž má adresát na výběr: *Které státy podepsaly tu dohodu?* Dále mohou být tázací slova v otázce specifikována dalšími výrazy a tím pole odpovědí omezeno, např. *Kdo z vás rozbil to okno?* *Kdo má v této firmě nejvyšší plat?* *Kdy zítra přijdeš?* Počet možných odpovědí bývá také omezen situací nebo kontextem. Např. A: *Byl jsem na Krétě, na Kypru a na Maltě.* B: *A kde se ti nejvíc líbilo?*

Vedle přítomnosti tázacích slov tvoří formu OD stejně jako v OZ omezení slovesného způsobu na indikativ a kondicionál (imperativ je vyloučen) a na rozdíl od OZ stoupavě-klesavá intonace (Grepl 1998: 464), resp. melodém ukončující klesavý (Palková 1994: 308). Forma OZ i OD je tak od jiných větných typů (zejména vět asertivních a imperativních) odlišena jednoznačně vždy pouze jedním prvkem: OZ intonací (antikadencí), OD lexikálně (tázacím slovem).

Při zkoumání formy OD nenarazíme na tolik problémů jako u OZ. Negace zde plní roli záporu stejně jako ve výpovědích asertivních: *Proč jsi nepřišel?* *Kdo nestihl vlak?* apod. Také slovosled se řídí běžnými pravidly pro věty oznamovací. Rozdíl mezi otázkami *Kdy ti Karel zavolal?* a *Kdy ti zavolal Karel?* nebo *Kde pracuje Karel?* a *Kde Karel pracuje?* spočívá v tom, že výraz na poslední pozici ve výpovědi tvoří její réma. Za pozornost však stojí pozice tázacího slova, které může opustit svou obvyklou polohu na začátku věty a přesunout se doprostřed nebo na její konec. Dále se v OD stejně jako v OZ setkáváme s modifikací komunikační funkce pomocí částic, také jimi se zde proto budu zabývat.

2.3.1. OD s nezačátkovým tázacím slovem

Tázací slovo stojí v OD zpravidla na začátku věty. V „mluvených projevech“ (Grepl 1998: 465) však můžeme také slyšet otázky se středovým nebo koncovým postavením tázacího slova, např. *Karel kdy se vrátil? Karel se vrátil kdy? Ty peníze kdo ti půjčil? Ty peníze ti půjčil kdo?* Větný přízvuk v nich bývá na tázacím slově. Je třeba rozlišovat různé druhy těchto otázek:

1. Tázací slovo je zdůrazněno, plní funkci vlastního jádra výpovědi. Přízvuk je na tázacím slově i ve variantě s jeho začátkovým postavením: A: *Zavolám mu.* B: *KDY mu zavoláš? / Zavoláš mu KDY?* Podobně např. *Tu nohu KDE sis zlomil?*

Některým otázkám tohoto typu však odpovídá podoba se začátkovým tázacím slovem bez přízvuku:

A: *Slyšel jsem, že jsi na mizině.* B: *To ti KDO říkal? / To ti říkal KDO? / Kdo ti to Říkal?*

2. Jindy může mluvčí „využít pozice před TZ (tázacím zájmenem) ... k vyčlenění některého jiného komponentu“ (Křížková 1972: 251). Přestože je intonačně zdůrazněno tázací slovo, jádrem sdělení je jiný výraz. Otázkám (A) *večer CO budeš dělat? / (A) večer budeš dělat CO?* předchází např. sdělení komunikačního partnera *Odpoledne se půjdu koupat.* Výraz *večer* je kladen do kontrastu s časovým určením *odpoledne*, je proto v otázce speciálně zdůrazněn (nikoli však přízvukem). Při začátkovém postavení zde na tázacím slovu není větný přízvuk. Další příklady: *Kdy se vrátil KAREL? / Karel KDY se vrátil? / Karel se vrátil KDY?*

3. Otázky s nezačátkovým postavením tázacího slova mohou sloužit jako žádosti o zopakování předchozího sdělení komunikačního partnera, jestliže mu mluvčí otázky dobře nerozuměl nebo jako výraz údivu (otázky ověřovací). Při začátkovém postavení je na tázacím slově přízvuk: A: *Potom půjdu do kina.* B: *Potom půjdeš KAM? / Potom KAM půjdeš? / KAM potom půjdeš?* Tyto otázky se zřetelně liší od předešlých dvou typů i ode všech OD: jsou uzavřeny antikadencí, nemají intonaci stoupavě-klesavou, jak je u OD obvyklé.

Křížková (1972: 251) také zmiňuje případ, kdy na tázacím slově v nezačátkovém postavení není přízvuk: *A ten DOPIS kdy napíšeš?*, přičemž výpovědi tohoto typu označuje za „zcela okrajové“. Taková intonace je však možná zřejmě ve všech otázkách se středovým postavením tázacího slova typu 2.: na výraz stojící před tímto slovem je kladen speciální důraz, staví se do protikladu s jiným výrazem z předchozího textu. Nejčastěji se jedná o otázku opakovanou poté, co adresát nejprve nerozuměl a neodpověděl uspokojivě, např. A:

Kde se Zdeněk nachladil? B: Zbyněk se nachladil na výletě. A: ZDENěk kde se nachladil?

Podobně *NÁdobí kdy umyješ? V LEse co se stalo?* Jindy stojí před zdůrazněným členem, který zde nemusí být kladen do kontrastu s jiným slovem, ukazovací zájmeno; jedná se např. o otázkové věty s funkcí direktivní nebo expresivní: *To NÁdobí kdy umyješ? Ten CHODník kdy konečně opraví?*

2.3.2. Částice v OD

V OD se uplatňuje menší počet různých částic, které modifikují jejich komunikační charakteristiky, než v OZ.

Stejně jako v OZ i v OD může být použita částice *vůbec*, její funkce je zde však jiná. Podle Slovníku spisovné češtiny (2001) vyjadřuje *vůbec* v otázce (doplňovací, jak lze vyrozumět z uvedených příkladů) „úplnou neznalost okolností, důvodů ap. (často odmítavě): *jak si to vůbec představuješ?; kam vůbec jdeme?; k čemu to je vůbec dobré?*“ Domnívám se, že mluvčí vyjadřuje v těchto OD spíše neznalost pouze jedné okolnosti (např. důvod), kterou chápe jako podstatnou, základní; je udiven/rozčarován tím, že tato okolnost dosud nebyla objasněna, vedle interogativní funkce může být v otázce přítomna i výčitka adresátovi, že danou informaci dosud neposkytl. Výčitka se může v uvedených příkladech týkat i celkového chování adresáta; viz také např. *Co si vůbec myslíš?*

Částice *že* bývá použita v OD s antikadencí žádajících o zopakování předchozího sdělení. V tomto typu otázek se sice také uplatňuje nezačátkové postavení tázacího slova (3. typ v 2.3.1), je-li však přítomno *že*, musí stát tázací slovo v iniciální pozici a částice hned za ním: *Jak že se jmenoval? Kdy že se vrátí?*

Další částice se uplatňují v OD deliberativní, zmíním je proto v pasáži věnované tomuto typu.

2.3.3. Druhy OD

OZ provází široké spektrum přídatných komunikačních funkcí, které mohou doplnit základní funkci interogativní: očekávání platnosti/neplatnosti propozice, pochybnost, údiv, obavy, preference ad. Je to možné díky tomu, že se v OZ předkládá kompletní propozice, u níž pouze není jisté, jestli platí, či neplatí. Na základě této funkční variability lze rozlišovat více druhů OZ. V OD žádáme adresáta, aby propozici doplnil o chybějící informaci. Propozice není úplná, nelze proto vyslovovat předpoklad, že je pravdivá/neppravdivá,

vyjadřovat nad ní údiv apod. Mluvčí může sice pokládat za pravděpodobné, že adresát odpoví určitým způsobem, nemůže však tento předpoklad v otázce nijak dát najevo. (Lze tak učinit až v další výpovědi (otázce), např. *Kdo to udělal? Asi Karel, že?*) OD jsou proto funkčně „čistší“ než OZ, většinou bývají ryze informativní. Proto lze také rozlišit podstatně méně druhů OD založených na komunikační funkci, než je tomu u OZ. (Samozřejmě můžeme klasifikovat OD podle toho, na jaký druh informace – na který větný člen, pomocí kterého tázacího slova – se ptají.)

Jako zřetelně vymezená se jeví otázka deliberativní. Její hlavní charakteristika je stejná jako u deliberativní OZ: mluvčí se jí sice může obracet na adresáta, klade jí však také/především sám sobě nebo pouze sám sobě (zpravidla v beletrii). V deliberativních OD mohou být použita modální slovesa *moci*, *mít* a částice *asi*, *jen(om)*. Vyjadřují nejistotu (*Kam jsem to jenom položil/mohl položit? Kam asi šel? Proč to asi udělal?*) nebo nerozhodnost (*Co mu mám dát/Co bych mu dal k narozeninám? Koho bychom se jen zeptali?*) (Grepl 1998: 465).

Svébytný druh OD představují také otázky, které Štícha (2003: 88) označuje jako námítkově-obavové. Jsou uvozeny výrazy *co když*, *co kdyby* (ve větách s kondicionálem), *co jestli*: *Co když vás s tím chytí? Co když se jim něco stalo? Co kdyby vás s tím chytili? Co jestli se jim něco stalo?* Mluvčí se ptá adresáta na to, co se stane nebo jak se zachová on nebo někdo jiný (může to být i mluvčí) v případě, že nastane obávaná situace. Zjišťovací funkce však může být potlačena (mluvčí nemusí očekávat odpověď), výpověď potom vyjadřuje pouze námitku nebo obavu. To je případ textu, který Štícha cituje („Klíma“):

Aspoň byste to neměl nosit takhle všechno najednou po kapsách, řekl jsem. Co kdyby vás s tím chytili?

První výpověď má funkci direktivní, výzva je spojená s námitkou (slabou výčitkou).

Následující otázka představuje spekulaci o hypotetické možnosti a jejích následcích, v daném kontextu působí tato výpověď jako argument podporující předchozí výzvu. Výčitkovost této OD je sporná; danou funkci nemůžeme otázce zřejmě jednoznačně přisoudit, domnívám se však, že slabá výčitka je ve výpovědi přítomná: v předchozí výpovědi mluvčí adresáta kritizuje kvůli jeho neopatrnosti, v otázce se zamýšlí nad možnými následky tohoto chování. Nejedná se o čistě teoretickou spekulaci, ale o úvahu nad negativně hodnocenou možností, k níž může vést jednání adresáta.

2.4. Otázky vylučovací (OV)

OV jsou dvojího druhu:

1. *Napsal jsi to, nebo ne?* Tento typ OV (dále OV1) je variantou OZ. Lze hovořit o „disjunktivně formulované OZ“. Mluvčí se explicitně ptá, jestli propozice platí, nebo neplatí.

2. *Napsal to Karel, nebo Jiří? Napsal to Karel, Jiří, nebo Petr?* Na rozdíl od OZ, která obsahuje pouze jednu propozici, na jejíž platnost se mluvčí ptá, ve 2. typu OV (OV2) je obsaženo více (elidovaných) propozic (nejméně dvě), jež se liší zpravidla jedním členem, a mluvčí se ptá, která z nich platí. V první uvedené otázce se jedná o dvě propozice: *Napsal to Karel; Napsal to Jiří*. Mluvčí přitom předpokládá, že jedna z uvedených možností je pravdivá.

OV má některé formální prvky společné s OZ, jiné s OD. Slovesný způsob je stejně jako u obou předešlých typů omezen na indikativ a kondicionál. Na první pohled se OV víc podobá OZ: není zde tázací slovo; hlavní rys slovosledu OZ, postpozice podmětu za přísudkovým slovesem, najdeme i zde. OV se však od OZ liší na rovině intonační: jak již bylo zmíněno, OV je zakončena kadencí a to ji přibližuje druhému typu otázek, OD. Jednotlivé alternativy (členy alternativních propozic, jimiž se tyto propozice liší) jsou v otázce odděleny spojkou *nebo*, která zde má vylučovací význam – v psaném projevu se před ní píše čárka, v mluvené řeči před ní bývá zpravidla melodém neukončující (polokadence). Jestliže má *nebo* v otázce význam slučovací, tj. není před ním polokadence, resp. čárka se před ním nepíše, nejedná se o OV, ale o OZ. O tom svědčí i její zakončení antikadencí: *Napsal to Karel nebo Jiří?*

Disjunktivně formulované OZ (OV1) se od běžných OZ liší zesílením žádosti o odpověď. Často se jedná o otázku opakovanou; adresát nejprve neodpověděl uspokojivě, např. ne zcela jasně a mluvčí opakováním a vylučovací podobou otázky dává najevo, že trvá na jednoznačné odpovědi. Mluvčí OV1 je ve vztahu k adresátovi často v pozici autority.

Mohlo by se zdát, že OV2 leží co do šíře otázky mezi OZ a OD. Na OZ existují vždy dvě možné (adekvátní) odpovědi (ano/ne), na OD v principu nekonečně mnoho odpovědí. Počet adekvátních odpovědí na OV2 je dán počtem alternativ, které jsou v otázce vyjmenovány – může jich být dvě a více. Např. mluvčí otázky *Napsal to Karel, Jiří, nebo Petr?* připouští tři odpovědi. Přesto jsou OV2 v jistém smyslu užší než OZ. Zatímco v otázce *Napsal to Karel?* má adresát na výběr mezi možnostmi 1. *Karel to napsal;* 2. *Karel to nenapsal*, nabízí se adresátovi výše uvedené OV sice větší počet možností (1. *Napsal to Karel;* 2. *Napsal to Jiří;* 3. *Napsal to Jan*), ty jsou však věcně užší než dvě možnosti OZ: 2. alternativa OZ přesahuje záběr 2. a 3. alternativy OV. Disjunktivní otázka obsahuje presupozici „jedna z uvedených možností platí“, která pole adekvátních odpovědí výrazně

omezuje. Také u OZ můžeme sice uvažovat o podobné presupozici: „jedna ze dvou implicitně obsažených (v případě OV1 explicitně vyjádřených) možností platí, tj. uvedená propozice je buď pravdivá, nebo nepravdivá“, taková podmínka je však tautologická, platí vždy pro každou výpověď, odpověď proto nijak neomezuje.

OV nelze podobně jako OD žádnými gramatickými prostředky (slovosled, negace) ani částicemi modifikovat tak, aby vyjadřovaly očekávání nebo preference určité odpovědi; všechny alternativy jsou si v otázce rovné. Neexistují ani žádné OV dubitativní, obavové, podivové apod.

2.5. Nepřímá realizace otázek

Při popisu nepřímých realizací OZ vychází Grepl (1998: 462n) z rozlišení tří, resp. pěti elementárních komponentů OZ (viz 2.1). Stejně jako bylo možné vztáhnout tyto komponenty na otázky obecně, také tvoření nepřímých otázek se v OZ a OD nijak neliší.

1. Na základě předpokladu mluvčího, že adresát zná odpověď, lze formulovat otázky větami s asertivní i interogativní formou obsahujícími sloveso *vědět*. Asertivní věta s interogativní funkcí obsahuje zpravidla epistemický výraz.:

Ty určitě víš, jestli dostaneme přidáno. Ty asi víš, kde se to stalo.

Víš/Nevíš, jestli dostaneme přidáno? Víš/Nevíš, kde se to stalo?

Jestlipak/Zdalipak víš, zda/jestli dostaneme přidáno? Jestlipak/Zdalipak víš, kde se to stalo?

2. Také postoje mluvčího mohou být tematizovány v otázkách s formou asertivních vět. Jedná se o postoje a) epistemické, b) preferenční:

a) *Nevím, jestli už ten vlak odjel. Nejsem si jist, odkud ten vlak odjíždí.*

b) *Chtěl bych vědět, jestli už ten vlak odjel. Rád bych věděl, odkud ten vlak odjíždí.*

3. Direktivní povaha otázky se může projevit imperativní formulací:

Řekni mi (prosím), jestli už jsi tu knihu četl. Pověz mi (prosím), kam jsi tu knihu schoval.

Naopak výzva může mít podobu otázkové věty. Typický je v těchto větách kondicionál a/nebo sloveso *moci*: *Podal bys mi prosím sůl? Mohl bys / Můžeš mi prosím podat sůl?* (viz také 3.1). Komplikovaná situace je ve výpovědích, jejichž hlavní komunikační funkce je interogativní, mají však podobu výpovědi direktivní a ta má zase otázkovou formu: *Řekl bys mi prosím, kam jsi tu knihu schoval? Mohl bys mi prosím říct, kolik je hodin?*

Otázky mohou mít tedy podobu vět otázkových, asertivních a imperativních (terminologickou poznámku viz ve 3.). Specifické je zejména užití formy asertivní, které na rozdíl od ostatních dvou je vždy úzce vázáno na kontext a situaci: adresát musí vyrozumět z jiných ukazatelů, než je větná forma, že se jej mluvčí ptá, že mu něco (pouze) nesděljuje. Vedle modálních částic s epistemickým významem zde mohou být použity např. odkazovací prostředky. Ve výpovědi *Tys tu zkoušku teda neudělal*, v níž je kadence, odkazuje výraz *teda* na předchozí repliku adresáta, z níž vyplývá, že adresát zkoušku zřejmě nesložil. Mluvčí očekává, že adresát jeho domněnku potvrdí, výpověď lze chápat jako výzvu k této reakci, tedy jako otázku.

3. Otázkové věty netázací

Dosud byla řeč především o těch větách s formou typickou pro vyjadřování interogativní komunikační funkce, které tuto funkci skutečně měly. Nyní se však budu zabývat těmito větami jako nositeli jiných funkcí. Stojíme proto před problémem, jakým termínem tuto větnou formu označovat. Tradiční pojem „věta tázací“ považuji za nevhodný, protože sugeruje, že má daná věta tázací funkci (sufix *-cí* vyjadřuje účelovost), což v mnohých případech neplatí. Budu proto používat pojem „otázková věta/forma“, který svou odvozeností od substantiva *otázka* odpovídá skutečnosti, že otázkové věty jsou pro otázky typické, zároveň zde však není přítomen zavádějící odkaz k jejich funkci. Za méně problematický než „tázací“ považuji také neurčitý pojem „interogativní“. Je sice odvozen z ekvivaletního slovesa *interogare* („tázat se“), přípona *-ivní* však nemá tak konkrétní význam jako *-cí*. Alternativně budu proto používat také spojení „interogativní věta/forma“.

Podobně věty tradičně označované jako „oznamovací“ nazývám „asertivní“. Věty „rozkazovací“ lze obdobně přejmenovat na „direktivní“, popř. se nabízí možnost využít jejich hlavní formální prostředek a označovat je jako „věty imperativní“.

Otázkové věty netázací lze rozdělit do tří skupin: otázkové věty direktivní, podivové a „řečnické otázky“.

3.1 Otázkové věty s funkcí direktivní

Žadací funkci mohou mít zejména otázkové věty s formou OZ. V těchto výpovědích se často uplatňuje negace, která zde podobně jako v otázkách signalizuje preferenci kladné

„odpovědi“. Požadovaná reakce zde však není verbální, ale spočívá v určitém (neverbálním) jednání adresáta, přestože také jistá řečová reakce je zpravidla očekávána, její absence by působila nepřírozně. (Může plnit např. funkci slibu, byť jeho vyplnění následuje bezprostředně po něm.). Protože se jedná o děj, který má být v momentu promluvy teprve realizován, je přísudkové sloveso zpravidla v přítomném nebo budoucím čase. Určitou výjimku představuje jeden typ výpovědi se slovesem *chtít*, např. *Chtěl ses na něco zeptat?*; jedná se zde však spíše o funkci permissivní než direktivní. Jak již bylo zmíněno, ve výzvách s interogativní formou bývá kromě negace často kondicionál.

V rámci direktivní funkce se otázkové věty uplatňují v těchto druzích výpovědí:

Prosba

Typické je využití slovesa *moci*.

Můžeš mi podat tu knihu? Mohl bys mi podat tu knihu? Podáš mi tu knihu? Podal/Nepodal bys mi tu knihu? Byl bys tak hodný a podal mi tu knihu?

Nabídka

V nabídkách s otázkovou formou se často uplatňuje sloveso *chtít* ve druhé osobě, *moci* v osobě první.

Nechceš k nám zítra přijít? Nechtěl bys k nám zítra přijít? Přišel/Nepřišel bys k nám zítra? Nepřijdeš k nám zítra? Chceš/Nechceš něco vzít v lékárně? Můžu ti s tím pomoci? *Návrh*

Návrh

Podle Grepla (1998: 459) odlišuje návrh od nabídky to, že vykonavatelem navrhované činnosti může být i mluvčí; sloveso je pak v první osobě plurálu: *Zajdem/Nezajdem na pivo? Zašli/Nezašli bysme na pivo?* Grepl dále uvádí několik ustálených formulí, kterými se návrh může realizovat: *Co říkáš/bys řekl na to/tomu, abychom si dali kávu/dát si kávu? Co říkáš/bys řekl na kávu/kávě? Co takhle dát si kávu? Že bychom mu zavolali?* ad.

Je pravda, že výpovědi se slovesem v první osobě plurálu bychom neoznačili jako nabídky. Naopak výpovědi uvedené jako příklady nabídky bychom však za návrhy považovat mohli. Zaměnitelné (synonymní) jsou v určitých kontextech také slovesa nabídnout a navrhnout: *Nabídl/Navrhl mu, aby k nám zítra přišel*. Pojmy, kterými popisujeme (dílčí) komunikační funkce, jsou poznamenány značnou vágností, nejsou to termíny s jasně vymezeným rozsahem, které by se nepřekrývaly.

Doporučení

Funkci doporučení může plnit záporná OZ s modálním slovesem *mít* ve druhé osobě a kondicionálu:

Neměl by ses mu omluvit?

Příkaz

Zde se uplatňuje forma OD uvozené tázacími slovy *kdy* a *kolikrát*. Jedná se o příkaz opakovaný s větším důrazem poté, co adresát nejprve výzvy neuposlechl:

Kdy mi přineseš ty noviny? Kolikrát ti mám říkat, abys mi podal ty noviny?

3.2. Otázkové věty podivové

Jedná se zejména o otázkové věty s formou OZ. Mluvčí těchto výpovědí vyjadřuje nad něčím podiv: *Ty už jsi tady? Ty jsi jí to vážně řekl?* Platnost propozice je evidentní – mluvčí např. skutečnost, o níž je řeč, sám vidí nebo se jedná o předchozí sdělení komunikačního partnera (jehož pravdivost mluvčí nezpochybňuje).

Otázkové věty podivové je třeba odlišovat od otázek podivových, v nichž mluvčí vyjadřuje údiv nad něčím, co pouze předpokládá, čím si však není jistý, a proto se zároveň ptá, jestli propozice skutečně platí/neplatí. Tyto dva druhy výpovědí si však stojí velmi blízko, často je k jejich rozlišení třeba dobře znát komunikační situaci (viz také 2.2.3).

V podivových otázkových větách lze použít stejné částice jako v otázkách podivových/pochybnostních: *opravdu, skutečně, vážně, fakt*; tyto výrazy nemusí tedy v otázkové větě signalizovat, že mluvčí propozici nepovažuje za zcela jistou: *Vážně jsi ho nepozdravil? Vy jste ho opravdu našli?* (při pohledu na přivedenou hledanou osobu). Grepl (1998: 463) uvádí, že tyto výpovědi mohou být uvozeny částicemi *že, cože*, jestliže reagují na předchozí výpověď: *Že jste ho našli? Cože, vy jste ho našli?*

Typické je v otázkových větách podivových nezačátkové postavení přísudkového slovesa, podobně jako v otázkách pravděpodobnostních.

Grepl (1998: 465) označuje jako podivové i skupinu výpovědí s formou OD: *Co to máš za deštník!; Hele, kam to plave!; Jak je tu krásně!; Kolik už to stálo peněz!* Otázková věta uvozená zájmenem *co* obsahující také částici *to* spojuje údiv často s negativním hodnocením, zejména ve frázi *Co to máš za...* Z dalších tázacích slov, která mohou uvádět otázkovou větu podivovou, lze uvést *kdo*: *Kdo to k nám přichází!; kde*: *Kde to ležíš!* (adresát leží na neobvyklém místě). S jinými tázacími slovy (*kdy, proč*) zřejmě podivovou výpověď realizovat nelze. Tázací slova *jak* a *kolik* nemusí vyjadřovat podiv nad velkou mírou něčeho (jak uvádí Grepl), ale pozitivní/negativní hodnocení této velké míry – viz příklady výše.

3.3. Řečnické otázky (OŘ)

Tento pojem má své nevýhody: jednou z mála společných vlastností všech OŘ je to, že nemají tázací funkci. Jeho použití v této práci představuje jedinou výjimku z pravidla, že pojmem otázka zde označuji pouze výpovědi s interogativní funkcí. Termín OŘ je však příliš vžitý a pojmy alternativní také nejsou vyhovující. Např. Štíchova (1995, 2003) „otázka asertivní“ obsahuje rovněž problematický výraz „otázka“; hlavní funkce mnohých OŘ navíc není asertivní.

Podle Karhanové je OŘ výpověď s formou otázkové věty, která plní funkci „tvrzení, tj. takové[ho] sdělení, které není prostým oznámením, ale vyjadřuje jisté zaujetí, angažovanost mluvčího pro to, co je sdělováno.“ Autorka dále uvádí, že OŘ mohou mít funkci námitky, výčitky, obvinění, odmítnutí (Karhanová 2005: 53). V jakém vztahu jsou tyto další komunikační funkce k tvrzení/sdělení, kterým je OŘ obecně vymezena? Každá OŘ jednoznačně implikuje jednu určitou odpověď, která však v dialogu zpravidla není vyjádřena. Tato (hypotetická) asertivní výpověď buď vystihuje komunikační funkci OŘ – potom má otázková věta funkci asertivní – nebo z ní lze, v případě, že má OŘ funkci jinou, tuto funkci odvodit; např. výpověď *Pomohl jsi mi někdy s něčím?* implikuje odpověď „Nikdy jsi mi s ničím nepomohl“, z níž lze odvodit výčítkovou funkci: mluvčí adresátovi vyčítá, že mu nikdy s ničím nepomohl. Asertivní funkce hraje tedy v OŘ s hlavní funkcí neasertivní prostředkující roli. Asertivní základ má ostatně většina druhů výpovědí, viz 1.2.1.

OŘ s formou OZ jsou charakterizovány inverzí kladu a záporu. Kladná OŘ implikuje zápornou odpověď a naopak:

Chybí ti snad něco? („Nic ti nechybí.“)

Neříkal jsem to? („Vždyť jsem to říkal.“)

OŘ s formou OD zpravidla implikují odpovědi, které lze vyjádřit pomocí záporných zájmen a zájmených příslovcí odpovídajících tázacímu slovu OŘ:

Kdo dnes věří politikům? („Nikdo.“)

Kdy jsem ti nepomohl? („Nikdy.“, tj. „Vždy jsem ti pomohl.“)

Proč bychom tam nemohli jít? („Není důvod k tomu, abychom tam nemohli jít.“)

OŘ s formou OD tedy odpovídají OŘ s formou OZ obsahujícím neurčitá zájmena/zájmená příslovce: *Věřící dnes někdo politikům? Nepomohl jsem ti někdy? Nemůžeme tam snad z nějakého důvodu jít?*

OŘ s formou OD však také mohou implikovat jiné odpovědi, konkrétní doplnění požadované informace:

Kdo vám vždycky pomohl? (Já.)

Kdo je vždycky poslední? (Karel.)

Aby mohla otázková věta tohoto druhu sloužit jako OŘ, musí být odpověď zcela evidentní i pro posluchače.

Mluvčí OŘ zpravidla neočekává odpověď. To však neznamená, že OŘ nemůže být zodpovězena. Podle Karhanové odpověď nemusí, může však být verbalizována, a to jak adresátem, tak i samotným mluvčím. Realizovaná odpověď se nemusí shodovat s tou, kterou OŘ implikuje. Karhanová (2005: 58) tvrdí, že mluvčí v některých případech odpověď dokonce vyžaduje, tento požadavek však zpravidla musí být dodatečně signalizován (např. *Kdy jsem ti nepomohl? No řekni, kdy jsem ti nepomohl?*). Také v OŘ typu *Kdo je vždycky poslední? - Karel.* bývá implikovaná odpověď často verbalizována (zpravidla mluvčím OŘ bezprostředně po ní); ani zde však nemusí nutně zaznít.

Domnívám se, že tyto skutečnosti nepopírají neinterrogativní charakter OŘ. Nejedná se totiž o skutečné odpovědi ve smyslu poskytnutí požadované informace, ale o běžné verbální reakce, které mohou následovat a být očekávány i po asertivní výpovědi nebo výpovědi s jinou funkcí. Např. jestliže mluvčí po vyslovení námítky nepokračuje v replice, očekává a vyžaduje, aby mluvčí souhlasně nebo nesouhlasně reagoval. Jestliže komunikační partner mlčí nebo hovoří o něčem jiném, je tato reakce vnímána jako porušení normy (maximy kooperativnosti). Nebo při sdělení záměrně neúplné nebo překvapivé informace mluvčí očekává, že adresát projeví zájem o další informace, resp. bude signalizovat údiv: A: *Byl jsem včera v kině...* B: *A co dávali?*; A: *Potkal jsem dneska Nováka...* B: *On už se vrátil?* Iniciační charakter tedy není výsadou otázek, ale mohou jej mít i jiné druhy výpovědí. „Odpovědi“ na OŘ neposkytují požadovanou informaci, protože žádná požadována není, ale vyjadřují např. vlastní pohled komunikačního partnera na sdělenou skutečnost.

OŘ mohou plnit tyto komunikační funkce:

Asertivní

Ublížil jsem ti snad někdy? Kdy jsem ti ublížil? Mluvčí (dotčeně) tvrdí: „Nikdy jsem ti přece neublížil.“ Jak uvádí Karhanová, v OŘ nejde o prostá sdělení, ale mluvčí signalizuje jistou angažovanost. Podle Zifonunové, která zná pouze pouze asertivní OŘ, spočívá jejich zvláštní funkce v aktivitě posluchače, jenž sám objevuje propoziční obsah odpovědi – má potom spíše sklon k tomu, nezpochybňovat jej a snáze jej přijmout (Zifonun 1997: 121). Asertivní OŘ plní tedy také funkci persvazivní.

Námitkové/výtkové

OŘ mohou sloužit k vyjádření negativního postoje mluvčího k tomu, co označuje propozicí. Štícha (1995: 208) rozlišuje otázky námitkové a výtkové (neřadí je ovšem k otázkám asertivním – tímto pojmem nahrazuje „otázku řečnickou“ –, ale mezi otázky apelové; námitka či výtka může sice obsahovat výzvu k nápravě, domnívám se však, že to je jenom vedlejší a fakultativní funkce těchto výpovědí, hlavní je vyjádření postoje).

V námitce mluvčí něco kritizuje (např. předchozí tvrzení komunikačního partnera nebo jeho požadavek směřovaný k mluvčímu) a tím to odmítá (popírá pravdivost daného tvrzení nebo odmítá požadavek splnit):

To mám ještě nosit odpověď? Copak si myslíte, že tam na vás čekali?

Ve výčitce mluvčí pouze něco kritizuje.

Nejste trochu drzý? To mi nedáš sklenici vody? (Příklady jsou převzaty od Štíchy 1995: 208.)

Výčitky s formou OD jsou frazeologizované: *Co si o sobě myslíš? Kde jsi viděl,/Kdes to viděl, že/aby... Za koho mě máš? Kdo si myslíš, že jsi?*

Varovací

Mezi OŘ řadím také varovací výpovědi s interogativní formou, protože i zde lze komunikační funkci odvodit z odpovědi, kterou otázka jednoznačně implikuje:

Chceš, aby tě ten pes kousl?, tj. „Jistě nechceš, aby tě ten pes kousl.“ Tímto sdělením varuje mluvčí adresáta např. před tím, aby se snažil psa pohladit.

Direktivní

OŘ mohou sloužit také k vyjádření opakovaného důrazného příkazu. Tento typ označuje Štícha (1995: 208) jako „otázky imperativní“:

Neslyšíš, že mám žízeň?

Lze si představit také slib a dovolení nepřímo realizované prostřednictvím OŘ, např.:

A: *Asi mi zítra nepomůžeš s tím plotem, že?* B: *Už jsem pro tebe někdy něco neudělal?*

A: *Asi bych se nemohl jít koupat, že?* B: *Už jsem ti někdy něco nedovolil?*

Nejen pro asertivní OŘ platí, že je charakteristická citovou angažovaností mluvčího. OŘ není nikdy neutrální, ve srovnání s neinterogativně formulovanou výpovědí stejné funkce je vždy expresivnější. Varovací a direktivní OŘ příkaz a varování zesilují, ve slibu a dovolení s formou OŘ mluvčí jednak něco slibuje/dovoluje, jednak se ohrazuje proti předpokladu komunikačního partnera, že nebude ochotný danou věc slíbit/dovolit.

V OŘ s formou OZ se uplatňují částice *snad, copak, to*. V OŘ s formou OD lze použít výraz *taky*: *Pomohl jsi mi snad někdy? Copak k nám někdo chodí? To se mám rozpůlit? Kdo dnes taky točí dobré filmy?*

4. Otázky v televizní debatě

Televizní debata představuje řízený veřejný dialog. Nejedná se o spontánní komunikaci, jejíž účastníci mají rovnocenné pozice. Role mluvčích jsou asymetrické: moderátor (se svými spolupracovníky) rozhoduje o tom, koho pozve do studia, určuje témata rozhovoru, on jediný klade zpravidla ostatním účastníkům otázky, na jejichž zodpovězení trvá, má právo ukončit repliku účastníka debaty atd. Předpokládá se, že tato moderátorova privilegia hosté debaty akceptují zároveň s přijetím pozvání .

Od soukromého dialogu se televizní debata liší tím, že probíhá pod dohledem televizních diváků. Roli mluvčích v ní přijímá pouze několik účastníků, v případě Otázek Václava Moravce zpravidla dva až šest; mezi adresáty však kromě přímých účastníků, kteří zrovna nepromlouvají, patří také velké množství diváků, jejichž kontakt s diskutujícími osobami ve studiu je zprostředkován médiem televize. Jedná se tedy o „dialog pro třetí osoby“, můžeme rozlišovat „vnitřní“ (studio) a „vnější komunikační okruh“ (diváci) (Čmejrková 2003: 85). Dialog tak není zcela přirozený, je do jisté míry „hraný“: ne všechny sdělované informace jsou přímým účastníkům debaty neznámé, některé jsou určeny pouze divákům; moderátor někdy zná odpověď na svou otázku (porušení elementárního komponentu otázky b1, viz 2.2.1), klade ji pouze s ohledem na diváky, jež může požadovaná informace zajímat. Jestliže jsou mezi účastníky určité osobní vztahy, které nejsou pro téma debaty relevantní, jsou v dialogu zpravidla potlačeny (např. osoby, které si v soukromí tykají, volí ve veřejné debatě obvykle vykání).

V této části práce analyzuji dvě interview z diskusního pořadu Otázky Václava Moravce, jejichž přepisy uvádím v příloze. Česká televize vysílá Otázky každou neděli od 12 do 13 hod. na programech ČT1 a ČT24, od 13:05 do 14 hod. pokračuje pořad pouze na ČT24. Moderátor Václav Moravec hovoří zpravidla s jedním až čtyřmi hosty, v průběhu dvouhodinového pořadu se ve studiu vystřídá vždy více skupin, popř. jednotlivců. Témata debaty jsou převážně politická a týkají se událostí končícího týdne. Hosty bývají proto politici, veřejně činné osoby nebo odborníci z různých oblastí, kteří jsou přímými účastníky aktuálního veřejného dění nebo k němu mají co říci.

První analyzovaná debata je z 11. listopadu 2007, Václav Moravec v ní hovoří s ekonomem Janem Švejnarem, tehdy možným kandidátem na prezidenta České republiky. V

druhém rozhovoru z 30. září 2007 klade moderátor otázky odstupující ministryni školství a první místopředsedkyni Strany zelených Daně Kuchtové. Součástí obou interview jsou také krátké reportáže, které poskytují divákům informace o hostech a tématech debaty. V přepisu je vypouštím, protože pro zkoumání otázek nejsou podstatné. V debatě s Janem Švejnarem je reportáž vložena před začátek samotného rozhovoru, moderátor na ni navazuje pouze první větou v první replice; v interview s Danou Kuchtovou následuje reportáž po několika úvodních otázkách a odpovědích (mezi replikami 129 a 130). V obou rozhovorech dále moderátor pouští jako „citace“ záznamy slov třetích osob. V interview se Švejnarem se jedná o Václava Havla (39), v dialogu s Kuchtovou je takto citován Martin Bursík (203). Tyto krátké pasáže v přepisu ponechávám, protože jejich vypuštění by narušilo plynulost dialogu s pozvanými hosty. V rámci debaty s Danou Kuchtovou proběhl na dálku také krátký rozhovor se sociologem Ivem Možným, který odpovídá z brněnského studia.

Nejedná se zde o komplexní analýzu zkoumaných dialogů. Tato práce je věnována otázkám, všímám si proto pouze forem a funkcí těchto výpovědí v předložených debatách. Zatímco v první, obecné části jsem se zabýval většinou izolovanými otázkami, v tomto rozboru mohou být interogativní výpovědi zkoumány v širokém dialogickém kontextu, v rámci moderátorovy repliky, která navazuje na předchozí odpověď hosta, na předchozí otázku nebo na vzdálenější repliky. Teprve v této analýze budou proto představeny některé problémy, které jsou typické pro fungování otázek v dialogu.

Rozborem dvou interview nemohou být samozřejmě ověřeny všechny hypotézy z první části práce. Zkoumám interogativní výpovědi pouze jednoho mluvčího, moderátora debat; na způsob, jímž klade otázky, mohou mít proto vliv jeho specifické formulační zvyklosti, ze zkoumaného materiálu nelze vyvozovat zcela obecné závěry. Dialogy se odehrávají pouze v jedné komunikační situaci, v televizním diskusním pořadu, což s sebou nese určitá omezení: některé typy otázek zde nenajdeme, např. otázku deliberativní, která se uplatňuje nejčastěji v umělecké literatuře. V Moravcových otázkách se nevyskytují částice, jimiž jsem se zabýval v první části. V tomto rozboru se tedy jedná spíše o příklad aplikace poznatků z první části než o jejich kompletní doložení dostatečným množstvím různých příkladů. Samozřejmě však mají také tyto texty pro zkoumání otázek určitou výpovědní hodnotu, přinejmenším jako příklad toho, jak lze také klást otázky, jímž adresáti rozumějí. Ostatně svůj smysl může mít i rozbor konkrétního textu a použití jazyka jedním mluvčím bez nároku na obecně platné vývody.

Pro rozbor jsem zvolil dvě debaty, v nichž hovoří moderátor pouze s jednou osobou, protože takové dialogy jsou pro zkoumání otázek nejvhodnější. Jestliže jsou v televizní debatě

přítomni dva a více hostů, jedná se většinou o lidi s odlišnými názory a postoji, u politiků o představitele soupeřících politických stran. Takové dialogy bývají v Otázkách Václava Moravce často velmi vyostřené, vede se v nich tvrdý boj o slovo, moderátorovi se nedaří vždy uspokojivě plnit svou roli. Jestliže klade Moravec otázky pouze jedné osobě, je v řízení dialogu zpravidla mnohem úspěšnější. Odpovědi jsou kratší, komunikační partner reaguje pouze na jeho repliky, interview je celkově přehlednější. V takovém rozhovoru také stihne moderátor pochopitelně položit větší množství dotazů než v emotivní debatě, jejíž účastníci se snaží udržet si slovo za každou cenu.

Při prepisu dialogů jsem vycházel z textů, které jsou uveřejněny na webových stránkách České televize, srovnával jsem je však také se záznamy pořadů, které jsou na těchto stránkách rovněž dostupné, a na jejich základě jsem prepisy upravoval. Nepoužíval jsem přitom zvláštní značky pro vyznačení intonačního průběhu, pauz apod., protože neprovádím celkovou detailní analýzu dialogu, ale zaměřuji se pouze na otázky. Intonace však samozřejmě v tomto druhu výpovědi hraje důležitou roli, odlišuji proto stoupavou a klesavou intonaci, kadenci a antikadenci, pomocí otazníku a tečky. Tato znaménka slouží v běžných textech spíše k charakterizaci komunikační funkce než k popisu fonetických vlastností věty: doplňovací otázky mají kadenci, přesto jsou stejně jako otázky zjišťovací psány s otazníkem; v prepisech České televize bývá zase moderátorova věta, která má funkci tázací, je však vyslovena s kadencí, zapsána s otazníkem. Doplňovací otázky v prepisu s otazníkem ponechávám, v případě zjišťovacích otázek však toto znaménko vždy signalizuje, že výpověď byla pronesena s antikadencí, klesavou intonaci značím tečkou.

Čárku používám méně důsledně: v zásadě označuje polokadenci, píšu ji však pouze tam, kde to není v rozporu s pravidly českého pravopisu; na druhou stranu kladu čárku i na místech, kde nebyla polokadence vyslovena, jestliže ji tam pravopisná pravidla předepisují. Jak již bylo řečeno, předmětem této práce jsou pouze otázky, některá specifika mluvené řeči nejsou zde proto relevantní. Ze stejného důvodu jsem nezachycoval přeřeknutí, hezitační zvuky apod. Neukončenost výpovědi (způsobenou např. odebráním slova komunikačním partnerem) vyznačuji třemi tečkami; stejně je značeno případné navázání na neukončenou výpověď v další replice.

V některých případech zachycuji v prepisu intonační centrum větného úseku – jestliže je jeho pozice relevantní pro komunikační funkci otázky, a to pomocí verzálek stejně jako v první části této práce (Např. *On to NEudělal?*).

4.1 Kontext otázek

Je zřejmé, že v televizní debatě klade otázky především moderátor. Jestliže je ve studiu více hostů, často se stává, že někteří porušují pravidla řízeného dialogu a také žádají od svých oponentů, popř. od moderátora určité informace. V debatách s jedním hostem jsou však otázky ze strany interviewovaného jen ojedinělé. Ve zkoumaných rozhovorech se Švejnar ani Kuchtová Moravce na nic neptají. Pouze Kuchtová použije jednou ve své řeči řečnickou otázku: *Kolik z nás se může srovnávat s absolventy prvorepublikových gymnázií?* (189). Protože řečnické otázky mají funkci asertivní, může je použít také host televizní debaty, aniž by tím porušil její pravidla a opustil svou pozici zpovídaného.

Moderátorův monopol na otázky však neznamená, že by celé interview probíhalo stereotypně podle scénáře otázka – odpověď – otázka... Zejména na straně moderátora je spektrum výpovědních funkcí pestřejší. Otázky je třeba zkoumat v širším kontextu moderátorových replik.

Moravec často připravuje půdu pro dotaz určitou asertivní výpovědí, informací, která je pro jeho pochopení potřebná. Hned první otázky v obou rozhovorech jsou takto připraveny (3, 123). Tato vysvětlující sdělení jsou obzvláště důležitá pro televizní diváky, vlastní adresát ve studiu danou věc obvykle ví, nepotřebuje ji od moderátora slyšet. Patrné je to např. ve třetí otázce v interview se Švejnarom:

Už jste navštívil poslanecké, senátorské kluby sociálních demokratů, komunistů, lidovců, zelených, také senátorský Klub otevřené demokracie. Vy jste čelil stovkám dotazů. Existuje nějaká otázka, která vás překvapila a zaskočila? (7)

Adresát nepochybně ví, které kluby navštívil; pro aktualizaci, tematizování známé informace by stačilo stručnější sdělení. Informace směřuje ve skutečnosti k divákovi, který si má učinit jasnější představu o Švejnarových aktivitách.

Rozsáhlé jsou zejména ty repliky s asertivním obsahem, které uvádějí nové tematické bloky: 19, 160, 182, 218; z jiných např. 66, 78. Že jsou tyto informace určeny především divákům, jasně ukazuje také moderátorův pohled do kamery při všech těchto replikách. V jedné z nich jsou diváci dokonce přímo osloveni (66: *... jak vidíte, vy diváci, z grafu...*).

Častým obsahem asertivních výpovědí, které uvádějí otázky, jsou citace dřívějších výroků přítomných hostů debaty. Moderátor žádá doplňující informace k těmto sdělením, např. potvrzení, že daná věc stále platí, nebo interpretaci citovaného výroku:

- *Vy jste už ve čtvrtěčném rozhovoru pro Rádio Impuls prozradil, že před vstupem do úřadu prezidenta zveřejníte své majetkové přiznání. To trvá? (21)*

- *Vy jste už v den ohlášení rezignace, tedy v úterý, řekla, že jste, a teď cituji doslova, nemohla vyřešit problémy kolem evropských fondů, protože se vám zkracovaly postupně termíny. Nejprve premiér Topolánek mluvil o 15. říjnu, pak vám napsal dopis s termínem 4. října, v pondělí mluvil o tom, že čas nazrál. Brala jste to jako Topolánkuv podraz? (148)*

Moderátor často sděluje informace tvořící kontext otázky pomocí vět uvozených *když* (ne vždy je můžeme jednoznačně určit jako podmínkové), které jsou buď součástí vlastní otázky, nebo uvozují výpověď, jež otázce předchází:

- *Když se takto noříte do vod české politiky, co vám na české politice přijde zatím nejúnavnější? (3)*

- *Když jsem před pěti lety v tomto studiu zpovídal Václava Havla, ptal jsem se ho, zda on ve funkci prezidenta by jmenoval ministry z KSČM (...). Vy byste měl s tím problém? (54)*

Frekventované je zejména spojení *Když se podívám(e)/podíváte na...*, jímž Moravec na začátku repliky uvozuje nové téma, popř. se vrací k tématu opuštěnému. Např.:

Když se ještě podíváme na energetickou politiku, jeden z důvodů, kdy může narazit kosa na kámen a kdy zelení by mohli opustit koalici... (218)

Podobně např. v replikách 82, 112, 136 ad.

Neotázková výpověď v moderátorově řeči nepředstavuje vždy přípravu na otázku, obě části spolu nemusí tak bezprostředně souviset. Např. v replice 90 reaguje Moravec nejprve konstatováním na předchozí Švejnarovu odpověď a pak klade otázku s jiným obsahem:

(89. JŠ: Já myslím, že je to věc, která je opravdu důležitá, a jestliže zde bude zaujímat tento postoj, tak se budeme výrazně lišit.)

90. VM: To znamená, že tam byste se, tam by mohlo dojít ke střetu mezi vámi jako dvěma prezidentskými kandidáty, jinak se vám nezdá, že to české předsednictví Evropské unie je zatím stále ještě rozmlžené, že těch témat si vláda nabírá moc v souvislosti s tím českým předsednictvím?

Ne vždy je informace, která poskytuje otázce potřebný kontext, předsunuta před samotný dotaz. Někdy jsou nutná sdělení spojena s otázkou v jednom složitém souvětí: *Můžete vy jasně odpovědět na to, jestli už jste si rozmyslel, než abyste odpovídal novinářům na otázky týkající se ČSOB, poslaneckým a senátorským klubům, že uděláte krok, který, z toho, co říkáte a řekl jste v uplynulém týdnu, nepovažujete za standardní příliš v těch*

západních zemích, že byste, pokud ohlásíte kandidaturu začátkem prosince, že byste rezignoval na tu pozici předsedy Dozorčí rady ČSOB? (33)

Otázka *Můžete vy jasně odpovědět na to, jestli už jste si rozmyslel, že uděláte krok, že byste rezignoval na tu pozici předsedy Dozorčí rady ČSOB?* je rozvíta třemi vedlejšími větami, které obsahují doplňující informace, a to ji činí značně nepřehlednou. Podobně také např. v replice 31.

Jindy je otázka nejprve položena a určité upřesnění nebo vysvětlení následuje až v další výpovědi:

Pane profesore, v kolikerych volbách od roku 1993, kdy existuje samostatná Česká republika, jste vy volil? A teď můžeme započítat volby sněmovní, senátní. (41)

Jestliže je výpověď po otázce příliš dlouhá, stává se replika také nepřehlednou a na straně adresáta hrozí zapomenutí přesného znění otázky:

Je to to, kde byste se mohl vůči Václavu Klausovi vymezovat? Protože Václav Klaus často jezdí po světových fórech, ať už je to půda Organizace spojených národů, teď Velká Británie, kterou navštívil v tomto týdnu, kde on jasně popírá vliv člověka na změny klimatu? (88)

Druhou výpověď vyslovil Moravec také s antikadencí, přestože se nejedná o interogativní funkci, ale o asertivní výpověď, která předchází otázku doplňuje o určité informace a podporuje tak jednu z možných odpovědí, totiž přitakání.

Jiný druh informace obsahuje tento asertiv následující po otázce:

Proč jste se nenechala odvolat? Protože pro premiéra Topolánka by bylo asi obtížně odkomunikovatelné, pokud by vás odvolal dřív než před 15. říjnem. (154)

Výpověď uvozená *protože* následující za otázkou *Proč...* představuje v naprosté většině případů odpověď na tuto otázku. V replice 154 si však moderátor sám neodpovídá, asertivní výpověď tvoří informační základnu otázky, její zdůvodnění. Jedná se vlastně o odpověď na nevyslovenou otázku „Proč se na to ptám?“. Explicitněji bychom mohli toto spojení parafrázovat takto: „Proč jste se nenechala odvolat, přestože by to pro vás bylo výhodnější, protože pro Topolánka by bylo Vaše odvolání před 15. říjnem obtížně vysvětlitelné?“ Výpověď *Protože...* signalizuje tedy, že mluvčí se nejen ptá na důvod, ale zároveň otázka implikuje: „Měla jste se nechat odvolat.“

Podobně se vztahuje vysvětlení uvozené spojkou *protože* ke komunikační funkci vlastní otázky, nikoli k propozičnímu obsahu, v replice 15:

13. VM: To znamená, že není otázka, kterou vám nikdo nepoložil a přitom s prezidentským úřadem souvisí.

14. JŠ: *No, možná, že to byla otázka smlouvy s Vatikánem, ale jinak celkem myslím, že všechny otázky, které jsem očekával, se dostavily.*

15. VM: *Ta NEzazněla na poslaneckém klubu lidovců, protože smlouva s Vatikánem je jedním ze zásadních témat pro KDU-ČSL?*

Otázka vyjadřuje především údiv a moderátor ve druhé části vysvětluje důvod svého překvapení: „Divím se, protože smlouva s Vatikánem je jedním ze zásadních témat...“ Moderátor by se také zde vyjádřil srozumitelněji, pokud by vedlejší větu formuloval jako přípustkovou, tedy použil-li by např. spojku *přestože* místo *protože*. Komunikačními funkcemi otázek se budu zabývat podrobněji v další části tohoto rozboru.

V jedné moderátorově replice může zaznít více otázek. Jedná se zpravidla o dvě velmi podobné otázky, druhá pouze parafrázuje první, aniž by přidávala novou informaci, např.

A váš spolupracovník Dušan Lužný vám na to kývl? Jeho souhlas máte? (142)

Moderátor se tak může snažit prodloužit svou repliku, tak aby nezněla příliš úsečně a stroze.

Jiný případ jsou tyto otázky:

Očekával vy jste, že ty otázky budou směřovat na něco, na co se vás poslanci a senátoři neptali? Byla nějaká taková oblast, na kterou jste se připravil? (11). Důvodem tohoto zdvojení dotazu snad byla nepříliš vhodná formulace první otázky a pokus o nápravu v nové výpovědi.

Jindy rozvíjí druhá otázka první, rozšiřuje její obsah o další prvky, na něž se moderátor ptá:

Uvažujete o tom a budete prosazovat na republikové radě, abyste tvrdě postupovali i vy jako zelení vůči koaličním partnerům? Jestliže vás kritizovali především lidovci i ministerský předseda Topolánek jako předseda Občanské demokratické strany, tak že by zelení měli přijmout usnesení vůči například Jiřímu Čunkovi, aby rezignoval, protože má problémy s čerpáním peněz z evropských fondů i jeho ministerstvo? (162)

Některé repliky neobsahují žádnou otázku. Výpovědi, které určitým způsobem reformulují předchozí odpověď, působí většinou interogativně; budu se jimi zabývat v části věnované komunikačním funkcím. Vedle toho však najdeme v Moravcových replikách výpovědi, které jako otázky chápat nelze. Jsou to především námitky, polemické výroky, protiargumenty, např.:

175. DK: *Státní maturita - druhé téma. Podářilo se nám ji odložit o dva roky a já jsem v tom udělala opravdu velký kus práce. A přesvědčovat mé kolegyně z koalice, například paní Šojdovou, byla veliká práce.*

176. VM: *Ona zase říká, že státní maturita, že to dojednala ona. A že vy jste jenom, lidově řečeno, slízla smetanu.*

Námitka představuje také výzvu k reakci: mluvčí očekává, že se adresát bude bránit (jako je tomu v případě Kuchtové), nebo uzná její oprávněnost. Nelze však hovořit o (explicitní) žádosti o poskytnutí informace.

Pouze funkci námitky plní také např. replika 210, v níž moderátor protestuje proti domnělému neodpovídání Dany Kuchtové na jeho dotaz:

Ano, vy to máte v usnesení.

Polemický charakter mají také mnohé otázky, o tom však více později.

Co se týče kontextu přesahujícího moderátorovu repliku, zmíním zde zatím pouze opakování otázky v případě, že host neposkytne napoprvé uspokojivou odpověď. Moravec někdy velmi důrazně trvá na jasné, nevyhýbavé odpovědi. V dialogu se Švejnařem je to případ repliky 37:

35. VM: *Je to teď ta nejpravděpodobnější varianta, že byste rezignoval, že byste případně ohlásil prezidentskou kandidaturu v prosinci a rezignoval na pozici v dozorčí radě?*

36. JŠ: *Je to rozhodně jedna z variant.*

37. VM: *Teď nejpravděpodobnější, zněla otázka.*

38. JŠ: *Možná nejpravděpodobnější, ale slíbil jsem, že se s nimi poradím, tak se s nimi napřed poradím.*

Teprve když Švejnař jasné odmítne odpovědět (38), přestane Moravec naléhat a přistoupí k dalšímu tématu.

V debatě s Kuchtovou se otázky opakují častěji. Dotaz, jestli odstupující ministryně vnímala určité chování premiéra jako „podraz“, se objeví dokonce třikrát (148–153).

Moderátorovi nestačí reakce, která odpověď na dotaz víceméně implikuje:

(...) Ale proč to pan premiér udělal a definovat to jako podraz, to já nevím. Musíte se zeptat jeho, proč na tom náhle tak trval, aby termín se zkrátil. (151)

Ani na třetí pokus však Kuchtová neodpoví zcela explicitně, přestože lze nevyslovenou odpověď „nebrala jsem to jako podraz“ snadno odvodit:

Já to cítím jako nedorozumění, jako něco, čemu opravdu nedokážu zanalyzovat, proč se to tak stalo... (153)

Přesto už moderátor otázku počtvrté neklade a raději se věnuje novému problému. Vzápětí však následuje další neuspokojivá odpověď a Moravec zase opakuje otázku (156), přičemž opět není zcela úspěšný.

Opakované otázky se objeví ještě v replikách 168–170, 206–210 a 212 –216.

Ve druhé z těchto sekvencí je otázka opakována dvakrát a poté moderátor ještě potřetí namítá, že stále nebyla zodpovězena. Stěžuje si však spíše neprávem, Kuchtová odpověděla už na druhý pokus, byť jen velmi stručně a vzápětí se věnuje jinému problému (207):

204. VM: (...) *Nemáte zatím obavy, že jsou zelení a názor zelených při vyjednávání o radaru přehlížen?*

205. DK: *Radar je velké téma zelených a vy víte, že jsme strávili mnoho času diskuzemi nad tím, jaký postoj ve vládě budeme zastávat. Máme k tomu usnesení, já ho považuji za celkem jasné a toto usnesení je podle mého názoru třeba dodržet.*

206. VM: *Přijde vám, že to usnesení je bráno v potaz při těch vyjednáváních, zněla otázka.*

207. DK: ***Ten vliv jistě na to vyjednávání i mimo jiné postoj zelených měl, ale teď bych spíše zmínila celoevropských zelených v tom smyslu, že chceme, aby ten radar nebyl tady samostatnou bilaterální záležitostí, aby byl součástí NATO, pokud už musí být.***

208. VM: *Vy jste mi ale neodpověděla. Kladu otázku potřetí. Přijde vám, že v těch vyjednáváních, v českých vyjednáváních, ministerstva zahraničí, ministerstva obrany, je brán v potaz právě pohled zelených? To znamená, že se zatím ten radar nestal součástí Severoatlantické ...*

209. DK: *Ale my ho tam přímo máme. Tenhle ten názor na to, že to musí být součástí NATO byl součástí...*

210. VM: *Ano, vy to máte v usnesení.*

211. DK: *Ne, ne, ne. To bylo součástí dopisu, který jsme posílali, který se probíral na vládě a který šel do Spojených států. Je to stanovisko, že by to mělo být součástí NATa a tato pozice samozřejmě nevím, jestli bude dosažena, jaký bude další vývoj. (...)*

Moravec tedy nejprve nezaregistruje jasnou odpověď Kuchtové v replice 207 (tučně) a poté ještě dojde k nedorozumění s nejednoznačným vyjádřením Kuchtové *Ale my ho tam přímo máme.*, přičemž Moravec nenechá Kuchtovou domluvit a tvrzení vysvětlit, protože se domnívá, že se politička opět snaží odpovědi vyhnout.

K typickým obrátům opakovaných otázek patří spojení „otázka zněla/zněla otázka“ (37, 156, 206).

4.2 Komunikační funkce otázek

V této části analýzy se budu věnovat komunikačním funkcím otázek použitých v debatách se Švejnarem a Kuchtovou, přičemž stranou ponechávám otázky doplňovací (OD). Spektrum jejich funkcí je obecně užší a to potvrzují také tyto dialogy: většina OD má pouze interogativní funkci.

Naproti tomu otázky čistě zjišťovací, které neimplikují žádný zjevný předpoklad mluvčího o platnosti určité odpovědi ani preferenci jedné z nich, tvoří mezi otázkami zjišťovacími (OZ) menšinu: většina plní vedle interogativní další funkce. Mezi čistě zjišťovací OZ můžeme řadit např. tyto:

- *Existuje nějaká otázka, která vás překvapila a zaskočila?* (7)
- *Očekával vy jste, že ty otázky budou směřovat na něco, na co se vás poslanci a senátoři neptali? Byla nějaká taková oblast, na kterou jste se připravil?* (11)
- *V případě, že byste byl českým prezidentem. Jmenoval byste premiérem automaticky muže, který povede nejsilnější, tedy vítěznou stranu ve volbách?* (45)
- *Existuje, pane profesore, něco, co jako možný prezidentský kandidát vnímáte za potlačené téma českého předsednictví a měli by ho politici víc akcentovat?* (86)
- *Britský premiér Gordon Brown prohlásil, že skvělým kandidátem na funkci toho dlouholetého nebo dlouhodobého předsedy Evropské rady by byl jeho předchůdce v úřadě Tony Blair. Je to i pro vás nejzávažnější kandidát?* (96)

Neutralita otázek v replikách 7, 11, 86 ad., v nichž se mluvčí ptá na existenci něčeho, je však sporná. Otázky sice neimplikují očekávání určité odpovědi, můžeme však předpokládat, že si mluvčí přeje spíše kladnou odpověď, protože ta usnadní pokračování interview. Je to způsobeno jeho rolí moderátora televizní debaty, který je zodpovědný za plynulost rozhovoru a dostatek témat po celou dobu jeho trvání. Kladná odpověď na otázky typu *Existuje...?* apod. přináší rozsáhlejší repliku odpovídajícího, protože je zřejmé, že se moderátor nespokojí s odpovědí *Ano, existuje*, ale očekává bližší specifikování, resp. v případě stručné odpovědi může snadno položit doplňující otázku. Jestliže je odpověď záporná, jsou možnosti navázání jak na straně hosta, tak u moderátora omezené a je třeba postoupit k další připravené otázce. Nespokojenost moderátora se zápornou odpovědí na otázku tohoto typu je patrná např. v replice 13:

11. VM: *Očekával vy jste, že ty otázky budou směřovat na něco, na co se vás poslanci a senátoři neptali? Byla nějaká taková oblast, na kterou jste se připravil?*

12. JŠ: *Myslím, že vyčerpali víceméně celé spektrum otázek.*

13. VM: *To znamená, že není otázka, kterou vám nikdo nepoložil a přitom s prezidentským úřadem souvisí.*

14. JŠ: *No, možná že to byla otázka smlouvy s Vatikánem, ale jinak celkem myslím, že všechny otázky, které jsem očekával, se dostavily.*

Moderátor se nechce se Švejnarovou zápornou odpovědí (12) smířit a otázku v podobě reformulace opakuje, tím dává adresátovi příležitost, aby se lépe rozpomenul na dialog se zákonodárci. Jeho snaha je úspěšná, Švejnár si na druhý pokus skutečně vzpomene a odpoví kladně, dialog se tak může dále ubírat směrem určeným touto otázkou.

Velká část otázek v obou interview navazuje bezprostředně na předchozí odpověď hosta. Čistě zjišťovací otázky, jimiž jsem se zabýval výše, navazují na předcházející repliku zpravidla volněji a na větší vzdálenost, často přinášejí do dialogu nová témata. Vazba na předchozí odpověď je těsnější u prvního typu otázek, jejichž komunikační funkce není čistě interogativní. Jedná se o tázací výpovědi, jimiž se moderátor ptá, jestli odpovědi správně rozuměl, vyvozuje z ní něco, předkládá určitou interpretaci a žádá její potvrzení (popř. vyvrácení). Nejsou to už otázky čistě zjišťovací, protože Moravec se ptá se zřetelným předpokladem, že platí určitá odpověď; podle klasifikace z první části práce (2.2.4) se jedná o otázky pravděpodobnostní ověřovací:

- *To znamená dojednat, ještě nějak přepracovávat ten text? Abych tomu zcela rozuměl.* (102)

- *Znamená to, že pokud vy jste rezignovala, tak by bylo absurdní, pokud by do křesla ministra usedl podle vašeho názoru někdo, kdo za to zpoždění může, tedy Miroslava Kopicová?* (146)

- *Chcete tím říci, že to je zbytečné malování čerta na zeď?* (188)

- *Rozumím správně tedy vašim slovům, že vám jde pouze o to a nelíbí se vám to, jak interpretují reformu média. Nikoliv sama podstata reformy a její jednotlivé kroky?* (196)

S těmito otázkami úzce souvisí jiný typ výpovědí, tzv. reformulace. Tento pojem používá např. Čmejková, podle níž reformulacemi moderátor „shrnuje předchozí odpověď“, vybírá z ní klíčové informace, konkretizuje ji, ale také z ní často vyvozuje další důsledky“ (Čmejková 2003: 103). Autorka reformulace po formální stránce nevymezuje, v příkladech, které následují, jsou však pouze výpovědi s kadencí. V analyzovaných debatách je takových výpovědí velké množství, např.:

- *To znamená, že není otázka, kterou vám nikdo nepoložil a přitom s prezidentským úřadem souvisí.* (13)

- *Pokud by se toto stalo, tak vy byste neměl problém se jmenováním ministrů za KSČM v roce 2010 po volbách.* (62)

- *Vy si to čtete opačně. Že Václav Klaus na to, že je tak dlouho v politice, tak 51 % vy považujete za nízké číslo.* (68)

- *Rozumím tomu správně, že o víkendu, kdy se uskuteční celorepubliková rada zelených, že přijdete s nějakým usnesením, řekněme, smířčího řízení v koalici, protože způsob chování koaličních partnerů jako zelení považujete za nešťastný.* (166)

- *V první fázi byste tedy ráda zůstala v roli poradkyně.* (232)

Domnívám se, že mezi výše zmíněnými otázkami v replikách 102, 146, 188 apod. a těmito reformulacemi není funkčně žádný podstatný rozdíl. Také ony otázky „reformulují“, konkretizují, vyvozují důsledky apod. Zároveň považují také uvedené reformulace za otázky. I Čmejrková se přiklání k pragmatickému vymezení otázky jako „žádost[i] o poskytnutí informace“ (Čmejrková 2003: 93), reformulace však zřejmě mezi otázky neřadí. Tyto výpovědi však mají také interogativní funkci. Nejsou to asertivy, oznámení informace posluchači, ale výpovědi, které posluchače zřetelně vyzývají, aby jejich platnost buď potvrdil, nebo vyvrátil. Reformulace nemůže např. stát na konci dialogu jako poslední výpověď (přínejmenším žádná z těch, které uvádím výše), takový rozhovor bychom vnímali jako neukončený, stejně jako kdyby na konci stála nezodpovězená otázka. Host debaty reformulaci jasně chápe jako výzvu k odpovědi – ne k libovolné reakci, ale k potvrzení nebo popření předložené propozice. Přejít moderátorovu reformulaci mlčením nebo začít mluvit o něčem jiném by bylo vnímáno jako porušení normy na stejné úrovni jako ignorování jakékoli jiné otázky.

Tím se ovšem rozšiřuje spektrum toho, co je třeba považovat za otázku. Nejenom výpovědi s formou otázek zjišťovacích, doplňovacích a vylučovacích, explicitní performativní formule *Ptám se tě...* a direktiv *Řekni mi...* V dialogu může plnit interogativní funkci také jakákoli výpověď s kadencí, jestliže je ze situace a kontextu zřejmé, že mluvčí danou věc netvrdí, ale žádá posluchače o potvrzení/popření platnosti předložené propozice.

Tyto kadenční ověřovací otázky se však zřejmě na fonetické rovině poněkud odlišují od neutrálních asertivů. Větný důraz v nich bývá silnější, odchylky lze pozorovat také v intonačním průběhu. Bylo by proto třeba podrobit tyto výpovědi důkladné fonetické analýze, v této práci se však omezují na jejich kontext a komunikační vlastnosti, na fonetické rovině konstatují pouze jejich výslovnost s kadencí.

Reformulace/ověřovací otázka s kadencí nemusí navazovat na repliku komunikačního partnera, jak je tomu v příkladech uvedených výše, ale mluvčí pro ni může připravit půdu sám vlastní (asertivní) výpovědí:

Vy jste už ve čtvrtém rozhovoru pro Rádio Impuls prozradil, že před vstupem do úřadu prezidenta zveřejníte své majetkové přiznání. To trvá. (21)

Jestliže by výpověď *To trvá* představovala asertiv, informování posluchače, resp. televizního diváka, musel by mluvčí tvrzení nějak doplnit, něčím doložit, např. *Jak jste před chvílí řekl, to trvá*. Takto kusá „zpráva“ na konci repliky však může být pochopena pouze jako otázka.

Kromě toho napomáhá její správné interpretaci silnější větný důraz a zřejmě i gesto mluvčího směrem k posluchači.

Za ověřovací otázku považuji např. také moderátorovu výpověď na konci dlouhé repliky 182:

Předpokládám, paní ministryně, že vy jste tu výzvu, kterou, jejíž část jsem teď citoval, že jste ji četla jako celek.

Moravec ji explicitně označuje jako svůj „předpoklad“ a to implikuje žádost o jeho potvrzení.

Otázky, jimiž mluvčí reaguje na předchozí odpověď a ověřuje si svou interpretaci, mohou být tedy vysloveny jak s antikadencí, tak s kadencí. Ve zkoumaných dialozích převažuje druhý typ. Nabízí se otázka, jestli zvolením jednoho z těchto intonačních typů nemodifikuje mluvčí míru jistoty, s níž očekává určitou odpověď. Skutečně se může zdát, že při otázkách se stoupavou intonací si je moderátor méně jist potvrzením svého předpokladu ze strany posluchače, zatímco klesnutím hlasu vyjadřuje, že svou hypotézu považuje za pravděpodobnější. Např. ve výše uvedených „reformulačních“ otázkách s antikadencí v replikách 146 a 188 moderátor přichází s určitým novým výrazem (*absurdní* v 146 a *malovat čerta na zeď* v 188); vyzývá tak adresátku, aby své mírně kritické výroky formulovala ostřeji. Protože si je Moravec vědom toho, že výroky Kuchtové reformulací pozměňuje, nemůže si být příliš jist kladnou odpovědí. Lze tedy vyvodit, že jako výraz své nejistoty volí antikadenci.

V některých reformulacích s kadencí je míra jistoty větší. V replikách 13, 232 a snad i 68 (viz výše) může mluvčí s kladnou odpovědí počítat s velkou pravděpodobností.

Nejedná se však o obecně platné pravidlo, ale pouze o určitou tendenci. Výjimky najdeme i mezi uvedenými příklady. V otázce pod 196, která má antikadenci, může moderátor také vycházet z předpokladu, že nejspíš uslyší kladnou odpověď, protože mluvčí se v předchozí odpovědi vyjádřil k dané věci poměrně jednoznačně. Naopak např. v reformulaci 62 s kadencí se Moravec značně vzdaluje od toho, co bylo dosud řečeno, musí proto být připraven také na zápornou odpověď (ve skutečnosti odpoví Švejnar vyhýbavě).

Méně často než pravděpodobnostní ověřovací otázky používá Moravec otázky podivové, které rovněž řadím mezi pravděpodobnostní jako jejich podtřídu. Také ony reagují na předchozí odpověď, mluvčí vyjadřuje své překvapení nad tím, co od komunikačního partnera slyšel a žádá potvrzení této informace. V debatách jsem pro ně našel pouze dva doklady. Typická podivová otázka zazní v replice 15:

(13. VM: *To znamená, že není otázka, kterou vám nikdo nepoložil a přitom s prezidentským úřadem souvisí.*

14. JŠ: *No, možná, že to byla otázka smlouvy s Vatikánem, ale jinak celkem myslím, že všechny otázky, které jsem očekával, se dostavily.)*

15. VM: *Ta NEzazněla na poslaneckém klubu lidovců, protože smlouva s Vatikánem je jedním ze zásadních témat pro KDU-ČSL?*

Poněkud odlišný případ představuje podivová otázka v 5. replice:

(4. JŠ: *Nejúnavnější bylo právě to tempo, ten rytmus, který jsem zažil, ale na druhé straně to bylo velmi civilizované, velmi přátelské, zdvořilé, takže...*)

5. VM: *Vy jste očekával nepřátelství?*

Moderátor se zde nediví skutečnosti vyjádřené propozicí, jako tomu bylo v předešlém případě, neptá se *Skutečně to bylo přátelské?* Vyjadřuje zde údiv nad tím, že Švejnár daný fakt, přátelské přijetí v klubech zákonodárců, zmiňuje, že jej považuje za relevantní, zajímavý pro tento dialog. Vychází z toho, že Švejnár očekával opak, nepřátelské přijetí. Moravec si je zřejmě vědom toho, že tento předpoklad není příliš realistický, pravděpodobně neočekává kladnou odpověď na otázku takto zformulovanou. Výpověď má spíše provokovat, údiv je do jisté míry strojený, podřízený strategii vést dialog ne zcela kooperativně, vyhledávat sporná místa a směřovat k polemice.

Vedle toho je moderátorův údiv patrný už jenom v replice 178, nejedná se však o otázku, ale pouze o udivený komentář – Moravec Kuchtovou informuje o svém nesplněném očekávání určité odpovědi:

Myslel jsem, že zmíníte mezi prvními, paní ministryně, rámcové vzdělávací programy.

Tato výpověď však samozřejmě také vede k reakci komunikační partnerky, je to iniciační replika. Kuchtová má ovšem větší svobodu v tom, jak konkrétně zareaguje, než je tomu u odpovědí na otázky.

4.2.1 Otázky s negací

V debatách je použito také několik záporných otázek:

- *Prezident republiky má přístup k informacím o arbitrážních sporech. Nemyslíte si, že to v budoucnu může být problém, že vám budou vaši političtí rivalové nebo i novináři předhazovat to: podívejte se, Švejnar má a měl velmi citlivé informace?* (29)

- *Nemůže to být, promiňte, že vstupují do vaší řeči, nemůže to být nadbíhání Jana Švejnara komunistickým volitelům teď?* (64)

- *Není, pane profesore, zásadní problém, když se díváme na ten graf, v tom, že je tady náskok Václava Klause, člověka víc než sedmnáct let etablovaného v české politice, oproti neznámému ekonomovi?* (66)

- *JŠ: Já myslím, že máme korektní vztah a lišíme se v mnoha názorech.*

VM: Není to tak, že toto se říct musí, korektní vztah? (73–74)

- *To znamená, že tam byste se, tam by mohlo dojít ke střetu mezi vámi jako dvěma prezidentskými kandidáty, jinak se vám nezdá, že to české předsednictví Evropské unie je zatím stále ještě rozmlžené, že těch témat si vláda nabírá moc v souvislosti s tím českým předsednictvím?* (90)

- *Když se ale podíváme na to, že vy jste před volbami veřejnost přesvědčovali o tom, že chcete rovnoprávné postavení mužů a žen v politice. Máte čtyři ministry. Dva muže: Karel Schwarzenberg na ministerstvu zahraničí, Martin Bursík na ministerstvu životního prostředí, dvě ženy: Džamila Stehlíková a Dana Kuchtová. Nebude pak škoda, že převládnu muži ve vládě za Stranu zelených?* (136)

- *Vy jste, paní ministryně, v pátek v Bruselu jednala, problémy kolem čerpání peněz u jiných ministerstev, včetně resortu Jiřího Čunka, jste probírala v Bruselu, nepohrávala jste si s myšlenkou, že ve středu na vládě požádáte premiéra, aby i Jiří Čunek rezignoval?* (160)

- *Nemáte zatím obavy, že jsou zelení a názor zelených při vyjednávání o radaru přehlížen?* (204)

- *Není už dnes zřejmé, že na tom se ta koalice v budoucnu může, lidově řečeno, rozštípit?* (218)

- *Není to jeden z důvodů, proč prosazujete a tím vaším favoritem, jak jste to řekla v dnešních Otázkách, je váš spolupracovník Dušan Lužný?* (230)

Ve všech těchto otázkách moderátor předkládá propozici, která je nějakým způsobem negativně hodnocená, představuje nepříjemnou skutečnost. Může se jednat o (potenciální) kritiku adresáta – jeho kladná odpověď by znamenala přiznání určité chyby nebo prohřešku. To je případ replik 64, 74, 136, 230. Např. v 74 vyslovuje moderátor podezření, že Švejnar nadbíhá voličům komunistů, v replice 136 konfrontuje Moravec Kuchtovou s

jejím předvolebním slibem a ptá se, jestli teď nehrozí jeho porušení, přičemž předpokládá, že platí kladná odpověď.

Otázky v replikách 29 a 218 můžeme označit jako obavové: týkají se určitého možného děje v budoucnosti, vývoje věcí, který by byl pro adresáta nepříjemný; moderátor se jej ptá, jestli tuto obavu sdílí.

V replikách 66, 90 a 204 se otázky týkají současného stavu věcí, který není uspokojivý. V 66 a 204 se jedná o záležitosti adresáta, v replice 90 o problém, který se Švejnara zatím přímo netýká, ale mohl by v budoucnu spadat do jeho agendy. V otázce pod 204 je patrná také implicitní kritika adresátky: jestliže je názor zelených při vyjednávání o radaru přehlížen, je za to jejich místopředsedkyně spoluodpovědná, Moravec zeleným implicitně vytýká nízkou asertivitu.

Otázkou v replice 160 se Moravec ptá Kuchtové, jestli v budoucnu něco udělá; protože zřejmě předpokládá, že adresátka se k tomu sama nechystá, považoval by však tento skutek za potřebný, adekvátní situaci, klade tendenční otázku s negací. Je to jeden z příkladu toho, že otázka nemusí představovat pouze žádost o poskytnutí informace, kterou mluvčí nezná, ale také např. snahu mluvčího přimět adresáta k nějakému slibu, závazku do budoucna.

Tyto otázky s negací považuji (s výjimkou 160) za pravděpodobnostní, moderátor se ptá na základě určitého argumentu, jevu, který hovoří ve prospěch platnosti předložené propozice. Kladnou odpověď však mluvčí spíše neočekává, protože ta by znamenala pro hosta debaty přiznání chyby nebo např. určitého handicapu v politickém soupeření, což by bylo v rozporu se snahou politiků působit dojem silného hráče (např. 66, 204). Právě proto nelze tyto otázky formulovat kladně podobně jako např. pravděpodobnostní otázku *Ty jsi byl doma?* Většina výše zmíněných příkladů by nemohla stát ve stejném kontextu bez negace, v ostatních by došlo ke značným změnám v jejich implikacích, komunikačním působení. V první části této práce jsem vyslovil domněnku, že negace zmírňuje v pravděpodobnostních otázkách jistotu, s níž mluvčí očekává kladnou odpověď. Domnívám se, že v uvedených příkladech signalizuje mluvčí negací v otázce spíše jejich „příznakovost“, určitou ožehavost, případně i (potenciální) konfliktnost. Nevyjadřuje tak menší míru jistoty své hypotézy, ale spíše vědomí toho, že adresát zřejmě nebude souhlasit.

4.2.2 Zájmenný podmět

V Otázkách Václava Moravce se moderátor svých hostů ptá většinou na skutečnosti, které se jich bezprostředně týkají. Podmětem mnohých otázek je proto zájmeno „vy“ referující k adresátovi. V první části této práce, v kapitole o slovosledu a v klasifikaci otázek, jsem za epistemicky neutrální označil ty OZ se zájmeným podmětem, v nichž není toto zájmeno vyjádřeno. Jestliže je zájmený podmět formálně přítomen, jedná se zpravidla o otázky pravděpodobnostní.

V debatách se zájmeno skutečně objevuje v ověřovacích otázkách s kadencí, v nichž mluvčí počítá s určitou odpovědí s poměrně velkou pravděpodobností:

- *Vy byste v tom možném kandidátském projevu NEpopisoval možná největší selhání Václava Klause jako prezidenta, který měl tento úřad svěřený pět let. (80)*
- *Vy byste tedy neměl tak vážné výhrady k té smlouvě, jako má Václav Klaus. (100)*
- *Vy ale očekáváte, že 7. října bude schválen kandidát na ministra školství, váš nástupce. (129)*
- *Vy budete navrhovat smířčí řízení na té celorepublikové radě. (170)*

V jednom případě je zájmeno použito také v ověřovací otázce s antikadencí:

Vy ještě půjdete předtím, než definitivně oznámíte, zda budete kandidovat, nebo nebudete kandidovat, tak se ještě chystáte sejít s lidoveckými poslanci? (17)

Otázka reaguje na Švejnarovo sdělení, že se ještě s lidovci setká, žádá pouze potvrzení už známé informace.

Zájmenem vy začíná také otázka podivová, která již byla uvedena výše:

Vy jste očekával nepřátelství? (5)

Také tento typ otázek je podtřídou OZ pravděpodobnostních.

Vyjádření zájmeného podmětu však nemusí vždy signalizovat pravděpodobnostní příznak otázky. Může se objevit také v otázkách, v nichž je podmět kontrastivně rematizován:

- *Když jsem před pěti lety v tomto studiu zpovídal Václava Havla, ptal jsem se ho, zda on ve funkci prezidenta by jmenoval ministry z KSČM v případě, že by došlo k takovému volebnímu výsledku a k takovému povolebnímu vyjednávání. Odpověď byla rezolutně jednoznačná. On jako prezident nikoli. Vy byste měl s tím problém? (54)*
- *Když jste býval hostem Otázek, tak jsme zpravidla mluvili spolu o reformách, například o reformě penzí, pokud si vzpomínám dobře, Václav Havel se jako prezident snažil do některých věcí vkládat a jak říkal spolumoderoval je, Václav Klaus tak nečiní. Vy byste považoval, když se podíváte na současnou politickou scénu, na osud reform, vy byste považoval za nutné, aby jako prezident jste si k sobě zval předsedy politických stran a spolumoderoval některé akce, to znamená vrátil se k prezidentství Václava Havla? (82)*

Moravec se ptá Švejnara, jestli by se v prezidentské roli choval stejně, nebo odlišně jako jeho předchůdci. Po sdělení, co dělá/dělal Havel/Klaus, je položena otázka Švejnarovi, jestli by se choval podobně, podmět vy představuje tedy réma, zbytek výpovědi je kontextově zapojený. (Podobně viz také repliky 118, 184.)

Ve zkoumaných dialozích však najdeme také otázky, v nichž vyjádřené zájmeno žádnou z těchto funkcí neplní: nesignalizuje pravděpodobnostní charakter, nejedná se ani o kontrastivní réma. Zájmeno ovšem nestojí v těchto výpovědích na prvním místě:

- Očekával vy jste, že ty otázky budou směřovat na něco, na co se vás poslanci a senátoři neptali? Byla nějaká taková oblast, na kterou jste se připravil? (11)

- Můžete vy jasně odpovědět na to, jestli už jste si rozmyslel, než abyste odpovídal novinářům na otázky týkající se ČSOB, poslaneckým a senátorským klubům, že uděláte krok, který, z toho, co říkáte a řekl jste v uplynulém týdnu, nepovažujete za standardní příliš v těch západních zemích, že byste, pokud ohlásíte kandidaturu začátkem prosince, že byste rezignoval na tu pozici předsedy Dozorčí rady ČSOB? (33)

Vypuštěním zájmen v těchto větách se nic podstatného nezmění. V jiných debatách používá Moravec otázky se zájmenem i v začátkovém postavení bez patrné zvláštní funkce tohoto prostředku. Používání zájmen k vyjádření předpokladu mluvčího (resp. jako kontrastivní réma) představuje tedy pouze určitou tendenci, jedná se o obvyklou funkci, která není s tímto formálním prostředkem spojena nutně.

Závěr

Tato práce je věnována formám, funkcím a druhům otázek a otázkových vět v češtině. Největší důraz je položen na otázky zjišťovací, které představují nejzajímavější, ale také nejkomplicovanější typ interogativních výpovědí. Domnívám se, že jim v české lingvistice dosud nebyla věnována dostatečná pozornost.

Protože jsou otázky v této práci vymezeny pragmaticky jako výpovědi s interogativní funkcí, zabývám se v první části obecně komunikačními funkcemi a teorií řečových aktů, která jejich zkoumání výrazně ovlivnila. Kriticky hodnotím především přístup J. R. Searla a M. Grepla. Při zkoumání vztahu mezi jednotlivými ilokučními třídami/druhy komunikačních funkcí jsem dospěl k závěru, že funkce asertivní, permissivní, expresivní, direktivní, interogativní a varovací nepředstavují rovnocenné třídy, vztahy mezi nimi jsou hierarchické: asertivní funkce je ostatním nadřazená, prvek sdělování/informování tvoří základ všech ostatních zmíněných funkcí (jinak je tomu pouze u funkce deklarativní, viz 1.3).

V dalším výkladu zkoumám hlavní typy otázek, které mají také své formální charakteristiky. Otázky zjišťovací jsou vymezeny zejména antikadencí, ale také pořádkem slov: začátkové postavení slovesa v tomto typu interogativních výpovědí není ovlivněno aktuálním členěním, považuji je za gramatický slovosled.

Dále se věnuji formálním prostředkům, které mohou zjišťovací otázky modifikovat: k hlavní interogativní funkci se přidává vyjadřování určitého předpokladu, údivu, pochybnosti, přání mluvčího apod. Některé přídatné funkce mohou být signalizovány negací, která ve zjišťovací otázce nevyjadřuje neplatnost propozice. V epistemicky neutrální otázce implikuje zápor preferenci kladné odpovědi; v situaci očekávání kladné odpovědi zeslabuje otázka s negací tento předpoklad. Jestliže mluvčí považuje kladnou odpověď za nepravděpodobnou, může to zřetelně vyjádřit pouze zápornou variantou otázky (často v kombinaci s výrazem *náhodou*). Je-li však na slovese silný důraz, platí za velmi pravděpodobnou ta alternativa, která je v otázce vyjádřena: při záporu záporná odpověď, v kladné podobě odpověď kladná.

Slovosled patří mezi jazykové prostředky, jimiž jsou zjišťovací otázky vymezeny obecně, slouží však také k jejich funkční modifikaci: při nezačátkovém postavení slovesa se stále může jednat o zjišťovací otázku, která však již není epistemicky neutrální, ale získává

pravděpodobnostní příznak (jestliže nepředstavuje začátkový neslovesný výraz kontrastivní réma). Stejnou funkci jako nezačátkové sloveso má vyjádření zájmenného podmětu: signalizuje očekávání určité odpovědi.

Vedle negace a slovosledu vyjadřují ve zjišťovacích otázkách vedlejší funkční příznaky některé částice, např. *snad, náhodou, třeba, vůbec, copak, jestlipak* aj.

Závěrem kapitoly o zjišťovacích otázkách předkládám návrh vlastní klasifikace otázek tohoto typu; rozlišuji jen několik základních druhů, které mají k dispozici také vlastní formální charakteristiky.

V otázkách doplňovacích se uplatňuje k jejich modifikaci užší spektrum formálních prostředků: kromě některých částic je to pouze postavení tázacího slova; jestliže nestojí ve své obvyklé začátkové pozici, může tím mluvčí zdůrazňovat různé části otázky nebo žádat adresáta o zopakování předchozího sdělení.

U otázek vylučovacích se zabývám problémem šířky otázek vzhledem k počtu možných adekvátních odpovědí; druhý typ vylučovacích otázek (např. *Udělal to Karel, nebo Jiří?*) představuje nejužší možnou otázku.

V kapitole Nepřímá realizace otázek si všímám výpovědí bez otázkové formy s tázací funkcí. Teoretická část je uzavřena výkladem o netázacích otázkových větách, které mohou mít funkci direktivní, podivovou nebo se může jednat o tzv. řečnické otázky s funkcí asertivní, popř. výčítkovou, varovací aj.

Ve druhé části předložené práce (kap. 4) ověřuji a doplňuji tyto teoretické poznatky alespoň částečně rozbořením autentických dialogů. Pro tento účel jsem si vybral dvě interview z diskusního pořadu České televize Otázky Václava Moravce. Protože nesrovnávám použití otázek u více mluvčích (v televizní debatě je klade pouze moderátor), nejsou všechny poznatky zobecnitelné, nelze vyloučit působení individuálních formulačních zvyklostí v moderátorově projevu.

Za důležitou považuji především možnost analyzovat otázky v kontextu moderátorovy repliky, předchozí odpovědi hosta debaty i vzdálenějších replik. Otázka může být v moderátorově řeči např. modifikována (předcházející nebo následující) asertivní výpovědí, která doplněním určitých informací ovlivňuje její působení, činí zřejmým očekávání/preferenci určité odpovědi apod.

Zkoumání formálních prostředků zjišťovacích otázek v těchto debatách vedlo k rozšíření některých poznatků z první části práce. Moderátor vyslovuje své otázky často bez antikadence, chybí proto jakýkoli formální ukazatel interogativní funkce (pomineme-li určité

jemné intonační rozdíly oproti běžnému asertivu). Přesto adresát vždy z propozičního obsahu, kontextu a situace (interview) vyrozumívá, že se jedná o otázku.

Zápor je v těchto dialogích použit v otázkách, které jsou určitým způsobem kontroverzní. Mluvčí předpokládá platnost kladné propozice, neočekává však přitakání adresáta, protože pro něj se jedná o skutečnost nepříjemnou, kladnou odpovědí by host debaty přiznal svou chybu nebo určitou slabost. Negace tak slouží v otázce k překonání jistého protikladu, zmírnění její konfliktnosti.

Konečně jsem v praktické části na základě některých příkladů upřesnil výroky z první části o vyjádřeném zájmeném podmětu ve zjišťovacích otázkách: nemusí vždy modifikovat otázku jako pravděpodobnostní ani sloužit jako kontrastivní réma; tyto funkce představují pouze určitou tendenci, zájmeno může být ve výpovědi přítomno, aniž by plnilo tyto úlohy.

Vzhledem k šíři zvoleného tématu nejsou všechny dílčí problémy pojednány zcela vyčerpávajícím způsobem, některé jsou pouze nastíněny; jejich zmínění však může sloužit alespoň jako podnět k dalšímu zkoumání.

Také některé rozsáhlejší problémy týkající se otázek zde nebyly probrány. Soustředil jsem se na typické použití otázek, tj. na dialog (i v teoretické části jsem vycházel vždy z dialogických situací). Stranou pozornosti tak zůstaly specifické funkce otázek v monologickém projevu, např. v reklamách. Jejich mluvčí/pisatel nemůže počítat s bezprostřední reakcí adresáta, neslouží k získání odpovědi, nejedná se však ani o (typické) řečnické otázky.

Předložená práce si kladla za cíl sestavit určitý přehled problémů, které s otázkami a otázkovými větami souvisejí, přičemž ne všem je věnována stejně velká pozornost. Ve sporných bodech nenabízím jednoznačná řešení, ale pouze určité návrhy, protože v oblasti komunikačních funkcí je jen máloco zcela jasné a nesporné.

Resumé

Tato práce si klade za cíl popsat systém otázek a otázkových vět v češtině. Otázka je zde vymezena jako výpověď s interogativní funkcí. V první kapitole hledám pozici otázek mezi ostatními druhy komunikačních funkcí. Od hlavní funkce otázek (interogativní) a distinktivních formálních prostředků otázkových vět (např. antikadence v otázce zjišťovací nebo otázkové slovo v otázce doplňovací) lze odlišit funkce vedlejší, jako je vyjádření očekávání určité odpovědi, údivu apod., které mohou být formálně signalizovány např. slovosledem, negací nebo částicemi; zkoumám složité vztahy mezi podstatnými i vedlejšími formálními prostředky otázek a jejich funkcemi. Zabývám se také otázkami, které nemají otázkovou formu, a otázkovými větami, které neplní interogativní funkci. Ve druhé části práce jsou teoretické poznatky aplikovány při analýze otázek v televizních debatách. Výklad je tak rozšířen o informace o specifických podobách a využití interogativních výpovědí v autentickém dialogu.

Summary

The aim of this thesis is to describe the system of questions and question sentences in Czech language. The question is defined here as being an utterance with interrogative function. In the first chapter, the position of question within the system of other communicative functions is being searched for. The primary function of questions (interrogative) and distinctive formal devices of question sentences (e.g. rising tone in a yes/no question or a question-word in a wh-question) can be contrasted with secondary functions, e.g. an expression of an expectation of a certain answer, surprise etc. Those can be signaled by the form, for instance by the word order, negation or by particles. Complex relations between both primary and secondary formal devices of questions and their functions are examined. The questions without interrogative form and the question sentences lacking interrogative function are dealt with too. In the second part of the thesis, the theoretical observations are applied in the analysis of the questions in TV debates. Therefore, the interpretation is extended with the information about the specific forms and use of interrogative utterances in an authentic dialogue.

Seznam použité literatury

- Austin, J. L.** (2000): Jak udělat něco slovy. Praha: Filosofia.
- Běličová, H.** (1989): Zjišťovací otázky kladné a záporné v slovanských jazycích. *Slavia* 58.
- Český národní korpus - SYN2000.** Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2000.
Dostupný z WWW: <<http://ucnk.ff.cuni.cz>>.
- Český národní korpus - SYN2005.** Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2005.
Dostupný z WWW: <<http://ucnk.ff.cuni.cz>>.
- Čermák, F.** (2001): Jazyk a jazykověda. Praha: Karolinum.
- Čmejrková, S.** (2003): Mediální rozhovor jako žánr veřejného projevu. In: Jazyk, média, politika (ed. S. Čmejrková, J. Hoffmannová). Praha: Academia.
- Encyklopedický slovník češtiny.** Praha 2002: Nakladatelství Lidové noviny.
- Ernst, P.** (2002): Pragmalinguistik. Grundlagen, Anwendungen, Probleme. Berlin/New York: de Gruyter.
- Grepl, M.** (1987): Komunikativní funkce výpovědi. In: Mluvnice češtiny 3. Praha: Academia.
- Grepl, M.** (1998): Výpověď. In: Grepl, M., Karlík, P.: Skladba češtiny. Olomouc: Votobia.
- Havránek, B., Jedlička, A.** (1988): Česká mluvnice. Praha: SPN
- Hirschová, M.** (2006): Pragmatika v češtině. Olomouc: Univerzita Palackého.
- Hirschová, M.** (1992): Neurčitost komunikačních funkcí ve spontánních mluvených projevech. *Slovo a slovesnost* 53.
- Karhanová, K.** (2005): Text a kontext v médiích: Řečnická otázka v televizních diskusních pořadech (disertační práce).
- Křížková, H.** (1968): Tázací věta a některé problémy tzv. aktuálního (kontextového) členění. *Naše řeč* 51.
- Křížková, H.** (1972): Kontextové členění a typy tázacích vět v současných slovanských jazycích. *Slavia* 41.
- Levinson, S. C.** (1985): Pragmatics. Cambridge: Cambridge University Press.
- Mey, J.** (1994): Pragmatics: an Introduction. Oxford: Blackwell.
- Mrázková, K.** (2005): Řečnické otázky v televizních diskusních pořadech. In: Metody a prostředky přesvědčování v masových médiích. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Filozofická fakulta.
- Müllerová, O., Hoffmannová, J.** (1994): Kapitoly o dialogu. Praha: ÚJČ AV ČR.
- Palková, Z.** (1994): Fonetika a fonologie češtiny. Praha: Karolinum.

- Příruční mluvnice češtiny** (1995). Praha: Nakladatelství lidové noviny.
- Searle, J. R.** (1999): *Expression and Meaning. Studies in the Theory of Speech Acts.* Cambridge/New York: Cambridge University Press.
- Searle, J. R.** (1969): *Speech Acts. An Essay in the Philosophy of Language.* London/New York: Cambridge University Press.
- Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost** (2001). Praha: Academia.
- Suková, L.** (1999): Poznámky ke komunikační funkci otázek zjišťovacích v češtině. In: *Komunikační a strukturní aspekty češtiny a jiných jazyků* (red. O. Uličný). Praha: Filozofická fakulta UK.
- Štícha, F.** (1995): Otázky predikátové: inference, implicitnost a explicitní výrazy ilokučních funkcí. *Slovo a slovesnost* 59.
- Štícha, F.** (2003): *Česko-německá srovnávací gramatika.* Praha: Argo.
- Trávníček, F.** (1951): *Mluvnice spisovné češtiny.* Praha: Slovanské nakladatelství.
- Trojanová, P.** (2000): *Funkce otázek ve výstavbě televizních debat* (diplomová práce).
- Uhlířová, L.** (1987): Aktuální členění, Slovosled. In: *Mluvnice češtiny 3.* Praha: Academia
- Zaefferer, D.** (1984): *Frageausdrücke und Fragen im Deutschen: Zu ihrer Syntax, Semantik und Pragmatik.* München: W. Fink.
- Zifonun, G.** et al. (1997): *Grammatik der deutschen Sprache.* Berlin/New York: Walter de Gruyter.

Příloha:

Přepisy televizních debat

Otázky Václava Moravce 11. 11. 2007

Účastníci:

Václav Moravec, moderátor

Jan Švejnar, ekonom, možný kandidát na prezidenta ČR

(...)

1. Václav Moravec (VM):

Jan Švejnar chce vyčkat na rozhodnutí parlamentních frakcí, které mu podporu zatím nepříslíbily. A dalším hostem Otázek je právě ekonom z Michiganské univerzity ve Spojených státech amerických Jan Švejnar, vítejte v Otázkách. Přeji vám hezký dobrý den.

2. Jan Švejnar (JŠ):

Dobrý den, děkuji.

3. VM:

Pane profesore, vy jste zažil hodně nabitý týden. Vyjednával jste v parlamentních frakcích. Když se takto noříte do vod české politiky, co vám na české politice přijde zatím nejúnavnější?

4. JŠ:

Nejúnavnější bylo právě to tempo, ten rytmus, který jsem zažil, ale na druhé straně to bylo velmi civilizované, velmi přátelské, zdvořilé, takže...

5. VM:

Vy jste očekával nepřátelství?

6. JŠ:

Nevěděl jsem, co očekávat, ale nakonec to bylo velice pozitivní.

7. VM:

Už jste navštívil poslanecké, senátorské kluby sociálních demokratů, komunistů, lidovců, zelených, také senátorský Klub otevřené demokracie, vy jste čelil stovkám dotazů. Existuje nějaká otázka, která vás překvapila a zaskočila?

8. JŠ:

No tak překvapily mě otázky právě týkající se například ČSOB, překvapily mě otázky, kdy lidé mysleli, že tady dlouhou dobu nežijí a přitom zde od roku 1990 působím zcela soustavně, to byly asi tak ty dvě hlavní.

9. VM:

Předpokládám správně, že když má člověk prezidentské ambice, tak uvažuje nad tím, na co se ho tak asi budou ptát, aby se co nejlépe připravil, je to tak.

10. JŠ:

Přesně tak.

11. VM:

Očekával vy jste, že ty otázky budou směřovat na něco, na co se vás poslanci a senátoři neptali? Byla nějaká taková oblast, na kterou jste se připravil?

12. JŠ: Myslím, že vyčerpali víceméně celé spektrum otázek.
13. VM: To znamená, že není otázka, kterou vám nikdo nepoložil a přitom s prezidentským úřadem souvisí.
14. JŠ: No, možná, že to byla otázka smlouvy s Vatikánem, ale jinak celkem myslím, že všechny otázky, které jsem očekával, se dostavily.
15. VM: Ta NEzazněla na poslaneckém klubu lidovců, protože smlouva s Vatikánem je jedním ze zásadních témat pro KDU-ČSL?
16. JŠ: Ano, nezazněla, ale to neznamená, že nezazní, protože se pravděpodobně ještě setkáme a můžeme si o této věci též pohovořit.
17. VM: Vy ještě půjdete předtím, než definitivně oznámíte, zda budete kandidovat, nebo nebudete kandidovat, tak se ještě chystáte sejít s lidoveckými poslanci?
18. JŠ: To záleží na tom, jestli opravdu si to budou přát, pro mě by to byla velice velká pocta, kdybych mohl znovu se s nimi sejít, ale není to nezbytné.
19. VM: Už o tom byla řeč, téměř v každém rozhovoru, který Jan Švejnar poskytl, byla jeho část věnována bance ČSOB. Připomeňme si, oč jde. Jan Švejnar je od roku 2003 předsedou Dozorčí rady Československé obchodní banky. Právě s touto bankou vede Česká republika arbitrážní spory o téměř třicet miliard korun českých. Především občanští demokraté, jejichž kandidátem na úřad hlavy státu je současný prezident Václav Klaus, tvrdí, že je to jasný střet zájmů. Ministerstvo financí letos u pařížského arbitrážního soudu zažalovalo banku ČSOB o dvacet šest celých sedm desetin miliard korun. Peníze žádá jako kompenzaci v souvislosti s očištěním Investiční a poštovní banky, kterou ČSOB převzala v červnu roku 2000 za symbolickou jednu korunu českou. Stát chce dokázat, že převzetí se uskutečnilo nekalým způsobem. Žalobou ministerstvo financí reagovalo na skutečnost, že se na soud předtím obrátila samotná ČSOB. Ta po státu v arbitráži požaduje bezmála dvě miliardy korun za transakce související s převodem IPB. Vy jste, pane profesore, už několikrát v týdnu prohlásil, že počítáte s tím, že se vzdáte pozice předsedy Dozorčí rady ČSOB, protože ostatně to podmiňuje i zákon o střetu zájmů v případě, že byste se stal prezidentským kandidátem. Kdy se koná zasedání Dozorčí rady ČSOB?
20. JŠ: Příští zasedání bude od tohoto pondělku za týden, já se ho nebudu účastnit právě z toho důvodu, že chci zajistit, že zde není jakákoliv souvislost mezi mou případnou kandidaturou a kauzou, o níž jste se zmínil, a potom další zasedání bude až někdy v únoru.

21. VM: Vy jste už ve čtvrtém rozhovoru pro Rádio Impuls prozradil, že před vstupem do úřadu prezidenta zveřejníte své majetkové přiznání. To trvá.
22. JŠ: To trvá, samozřejmě.
23. VM: Můžete tedy teď veřejnosti prozradit, jak velké jsou vaše příjmy z toho předsedování Dozorčí radě ČSOB?
24. JŠ: Tak tam já, myslím, jsem vázán celkem tajemstvím, které existuje v tomto případě, takže to nebudu zatím zveřejňovat.
25. VM: A v případě, že byste ohlásil tu kandidaturu, chcete si u ČSOB dojednat, abyste mohl zveřejnit příjmy, které jste měl od roku 2000 za předsedování Dozorčí radě ČSOB?
26. JŠ: Zatím jsem s nimi o tom nejednal, ale poradím se samozřejmě.
27. VM: Jak se vlastně vedení ČSOB, respektive její majitel dívá na to, že teď i ČSOB je popotahována v novinách v souvislosti s vaší možnou prezidentskou kandidaturou?
28. JŠ: Tak oni to vidí jako normální vývoj zde, jsou překvapeni, protože normálně se tak nečiní, a sledují situaci.
29. VM: Prezident republiky má přístup k informacím o arbitrážních sporech. Nemyslíte si, že to v budoucnu může být problém, že vám budou vaši političtí rivalové nebo i novináři předhazovat to: podívejte se, Švejnár má a měl velmi citlivé informace?
30. JŠ: To není ve světě nikdy problém, máte vždycky situaci, kdy lidé, kteří jsou mnohem blíže k těmto věcem, například ministři financí, působí dříve ve velkých firmách, ať už to byl Thierry Breton ve Francii, který se stal ministrem financí, nebo nyní Hank Paulson ve Spojených státech, který byl nejenom v dozorčí radě, ale byl předsedou představenstva největší wallstreetové firmy. Čili tam je celkem zcela jasný zvyk, že lidé jakmile vstoupí do významné státní služby, tak přerušují všechny styky se svými dřívějšími zaměstnavateli a zcela reprezentují zájmy státu, ve kterém působí.
31. VM: Nakolik jste si pohrával s myšlenkou, že pokud vám například občanští demokraté budou vyčítat nadále předsednictví v Dozorčí radě ČSOB, že se budete bránit argumentem: No a manželka prezidenta Václava Klause byla v Dozorčí radě České spořitelny a ZVVZ Milevsko a ZVVZ Milevsko v roce 2000 žádalo o kompenzace v souvislosti s takzvaným protiíránským zákonem,

o kterém jednala Poslanecká sněmovna, a žádalo kompenzace za uniklý zisk při možné výstavbě jaderné elektrárny v Íránu v Búšehru?

32. JŠ: Já se tím nebudu zabývat celkem, já mám svůj program, své vize, své hodnoty a toto se mě netýká.

33. VM: Můžete vy jasně odpovědět na to, jestli už jste si rozmyslel, než abyste odpovídal novinářům na otázky týkající se ČSOB, poslaneckým a senátorským klubům, že uděláte krok, který, z toho, co říkáte a řekl jste v uplynulém týdnu, nepovažujete za standardní příliš v těch západních zemích, že byste, pokud ohlásíte kandidaturu začátkem prosince, že byste rezignoval na tu pozici předsedy Dozorčí rady ČSOB?

34. JŠ: Je to zcela možné, já jsem slíbil kolegům a všem, že se s nimi o tom poradím, a jestli budu rezignovat přímo v době, kdy vyhlásím kandidaturu, nebo o něco později, to je celkem jedno a učiním tak po poradě.

35. VM: Je to teď ta nejpravděpodobnější varianta, že byste rezignoval, že byste případně ohlásil prezidentskou kandidaturu v prosinci a rezignoval na pozici v dozorčí radě?

36. JŠ: Je to rozhodně jedna z variant.

37. VM: Teď nejpravděpodobnější, zněla otázka.

38. JŠ: Možná nejpravděpodobnější, ale slíbil jsem, že se s nimi poradím, tak se s nimi napřed poradím.

39. VM: Exprezident Václav Havel, bývalý prezident tvrdí, že Jan Švejnar se může stát důstojným protikandidátem současnému prezidentovi Václavu Klausovi, podle exprezidenta Havla je Švejnar člověk s ohromným mezinárodním rozhledem. A zároveň s velkým smyslem pro sociální dimenzi. Tady jsou Havlova slova z rozhovoru pro Českou televizi.

40. Václav Havel (6. 11. 2007):

Zdá se mi, že ta jeho dlouhá nepřítomnost tady je velikou výhodou. On není zapleten do těch všech politických nitek a mohl by určitým způsobem svým příchodem zkulturnit to politické prostředí, tak jako se to stalo například, když se stala prezidentkou v Lotyšsku paní Freibergová nebo pan Adamkus prezidentem v Litvě. Oba přišli z exilu a ohromně to té zemi pomohlo.

41. VM: Prohlásil v rozhovoru pro Českou televizi bývalý prezident Václav Havel. Pane profesore, v kolikerych volbách od roku 1993, kdy existuje samostatná Česká republika, jste vy volil? A teď můžeme započítat volby sněmovní, senátní.

42. JŠ: Já jsem zde byl přítomen a volil jsem do Evropského parlamentu a jinak jsem neměl příležitost zatím volit, ale sledoval jsem volby velmi pečlivě.
43. VM: Vyrozuměl jsem správně z těch vašich vystoupení v tomto týdnu, že pokud byste měl porovnávat programy jednotlivých politických stran, se kterými kandidovaly při volbách do Poslanecké sněmovny v loňském roce, že byste asi volil sociální demokraty?
44. JŠ: Tak to jsem se tak vyjádřil, já myslím, zde je důležité zdůraznit, že člověk vždycky se musí podívat na programy stran, a ty se samozřejmě za posledních sedmnáct let lišily, například v době Josefa Luxe KDU-ČSL měla velmi populární program, v první polovině devadesátých let až tak do roku devadesát šest ODS, ODA měly velice populární programy, takže tam já myslím, že člověk se vždycky musí podívat a vybrat velice pečlivě, která strana navrhuje tu nejlepší alternativu.
45. VM: V případě, že byste byl českým prezidentem. Jmenoval byste premiérem automaticky muže, který povede nejsilnější, tedy vítěznou stranu ve volbách?
46. JŠ: Samozřejmě. Jestliže nejsou nějaké velice speciální okolnosti, tak myslím, že je velice dobrým zvykem jmenovat předsedu té strany, která získá nejvíc hlasů ve volbách.
47. VM: I kdybyste s ním měl osobní rozpory, to znamená, že vašim pravidlem jako případného prezidenta by bylo: vítěz a předseda vítězné strany se stane premiérem.
48. JŠ: Já myslím, že to je velmi důležité, opravdu být nad osobními poměry, nadstranický a posuzovat věci tak, jak jsou nejlepší pro blaho národa, a v tomto případě já myslím, v demokratickém systému je opravdu potřeba, aby to bylo jasné, že ten, který je vítěz, dostává první šanci.
49. VM: I kdyby neměl dojednanou podporu ve sněmovně? To znamená, i kdyby hrozilo to riziko, že jeho vláda nezíská důvěru Poslanecké sněmovny, což se stalo Mirku Topolánkovi?
50. JŠ: No tak samozřejmě to riziko zde vždy je, a pakliže by bylo tak výrazné, že je nemožné, aby tento člověk složil vládu, tak potom je možno uvažovat o alternativách, ale já myslím, že ve všech ostatních případech je opravdu potřeba dodržovat to pravidlo, že prezident je transparentní, že je spolehlivý spoluhráč a v této situaci že opravdu jmenuje toho člověka, který získal ve volbách nejvíc hlasů.

51. VM: Říká pro tuto chvíli ekonom Jan Švejnar, který je hostem Otázek a hostem Otázek Jan Švejnar zůstane. A to ve druhé hodině Otázek na programu, na zpravodajském programu České televize, tedy na ČT24. Pokračujeme už za pár okamžiků v rozhovoru právě s Janem Švejnařem. A co ještě uvidíte dál? Dál vás čeká rozhovor s Miroslavem Šloufem. Jméno, které se stalo synonymem politicky vlivného muže bez mandátu. Muž, kterého údajně politici používají na špinavou práci. Šlouf měl mít v letech 98 až 2002 vazby na šéfa podsvětí. Podnikatele se spornou pověstí Františka Mrázka. Miroslav Šlouf, někdejší šéf poradců premiéra Miloše Zemana, bude hostem ve druhé hodině. Přepněme si už teď na zpravodajský program ČT 24, pokračujeme hned po stručných zprávách.

(...)

52. VM: Připomínám, že hlavním hostem Otázek je dnes ekonom z Michiganské univerzity profesor Jan Švejnar, ještě jednou vítejte v Otázkách. Hezký dobrý den.

53. JŠ: Děkuji, dobrý den.

54. VM: Navažme na to, o čem jsme se, pane profesore, bavili v první hodině. Když jsem před pěti lety v tomto studiu zpovídal Václava Havla, ptal jsem se ho, zda on ve funkci prezidenta by jmenoval ministry z KSČM v případě, že by došlo k takovému volebnímu výsledku a k takovému povolebnímu vyjednávání. Odpověď byla rezolutně jednoznačná. On jako prezident nikoli. Vy byste měl s tím problém?

55. JŠ: Chápu zcela, že v době, kdy byl prezidentem, toto nebylo nepřijatelné, a myslím, že to ještě stále je věc, která pro společnost není přijatelná, ale...

56. VM: Vy byste odpověděl tak rezolutně jako Václav Havel?

57. JŠ: Já bych to dal takhle. Já myslím, že komunistická strana prochází vývojem, kde jestliže bude dále pokračovat, tak vidím možnost, že v budoucnosti dojde do situace, kde jako v Polsku a v Maďarsku se strany tohoto typu staly velice státotvornými a působily pozitivně i ve vládách. Zatím to nevidím jako okamžitou možnost, ale myslím, že právě při příštích parlamentních volbách, kdy budeme vlastně slavit též jednu generaci dvacet let od revoluce, si bude společnost tyto otázky klást.

58. VM: Vy, když jste byl na poslaneckém klubu KSČM. Přišla řeč na možné přejmenování Komunistické strany Čech a Moravy a řeč také na to, zda jsou komunisté moderní levicovou stranou, středo- a východoevropského stříhu?
59. JŠ: Ta první věc nebyla projednávána nebo zmíněna, ta druhá myslím, že nepřímo v mnoha oblastech byla a bylo znatelné, že se opravdu cítí, že se přetvářejí ve stranu, která je velmi státotvorná.
60. VM: Myslíte si to i osobně vy, nebo byste doporučoval KSČM, aby se například přejmenovala?
61. JŠ: Já myslím, že přejmenování by jim výrazně pomohlo, to pomohlo všude, podle programu, který nyní mají, se podobají velice socialistickým stranám v mnoha jiných zemích a jestliže opravdu jsou ochotni přejít celkem a úplně k demokratickým metodám, to znamená, opravdu se vymanit z jakékoli tolerance násilí, tak myslím, že pomalu začnou se podobat socialistickým stranám v jiných zemích.
62. VM: Pokud by se toto stalo, tak vy byste neměl problém se jmenováním ministrů za KSČM v roce 2010 po volbách.
63. JŠ: Já myslím, že toto opravdu závisí na tom, jak se vyvine situace ve společnosti, a rád bych tuto otázku jako prezident přednesl, aby společnost o ní začala jednat, protože budeme mít celou generaci voličů, která již bude zcela v období porevolučním a pro kterou...
64. VM: Nemůže to být, promiňte, že vstupuji do vaší řeči, nemůže to být nadbíhání Jana Švejnara komunistickým volitelům teď?
65. JŠ: Ne, rozhodně ne žádné nadbíhání. Jak víte, jsem zcela silně proti jakýmkoli totalitním režimům, a proto zdůrazňuji, že to je pouze v situaci, kdyby strana tohoto typu se stala zcela demokratickou a odmítla jakýkoliv přístup k násilí.
66. VM: Deník Právo ve středu zveřejnil výsledky bleskového výzkumu agentury STEM, titulky hlásá "Klaus poráží u lidí Švejnara" a teď následuje graf, jak vidíte, vy diváci, z grafu, pokud by veřejnost měla volit prezidenta, tak hlas současnému prezidentovi Václavu Klausovi by dalo 51 % dotázaných. Janu Švejnarovi 28 % dotázaných a ani jeden z těchto dvou kandidátů se nezamlouvá 21 % lidí. Ze šetření agentury STEM vyplývá malá znalost Jana Švejnara u veřejnosti, jen pro úplnost, výzkum, bleskový výzkum agentury STEM se uskutečnil na začátku tohoto týdne a šlo o reprezentativní vzorek

přibližně sedmi stovek respondentů, statistická odchylka se pohybuje kolem plus minus tří procent. Není, pane profesore, zásadní problém, když se díváme na ten graf, v tom, že je tady náskok Václava Klause, člověka víc než sedmnáct let etablovaného v české politice, oproti neznámému ekonomovi?

67. JŠ: Samozřejmě je to viditelné, ale na druhé straně podívejte se, je zajímavé, že ještě nejsem kandidát, nejsem tak známý zde jako prezident Klaus, a již 28 % dotázaných se vyslovuje pro mě a de facto prezident získává jenom 51 %. Čili já to vidím velmi pozitivně.
68. VM: Vy si to čtete opačně. Že Václav Klaus na to, že je tak dlouho v politice, tak 51 % vy považujete za nízké číslo.
69. JŠ: No rozhodně. Vždyť zde působí, jak říkáte, sedmnáct let velice intenzivně, zabývá se především tím, aby byl zvolen, a jestliže začíná s 51 %, tak je to poměrně nízký počet.
70. VM: Které kroky jste ochoten vy učinit, aby to číslo, až se bude agentura STEM v bleskovém výzkumu opět dotazovat zhruba za měsíc, za dva měsíce, aby to vaše číslo bylo vyšší?
71. JŠ: No jak jste viděl tento týden, snažím se všem lidem se dobře představit, ukázat jim a vylíčit, že jsem zde vlastně sedmnáct let již velice intenzivně působil, dokázal jsem mnohé pro Českou republiku, včetně výchovy úplně nové generace ekonomů a myslím, že jakmile půjdu také tímto směrem dál, tak mě více a více občanů bude znát.
72. VM: Jaké slovo podle vás nejlépe, nebo věta, slova či věta, které nejlépe vystihuje vztah Jana Švejnara s Václavem Klausem.
73. JŠ: Já myslím, že máme korektní vztah a lišíme se v mnoha názorech.
74. VM: Není to tak, že toto se říct musí, korektní vztah?
75. JŠ: Ne, já myslím, že ten vztah je korektní a je někdy více, někdy méně přátelský či nepřátelský.
76. VM: V čem je méně přátelský, pokud byste měl tuto negativní rovinu zmínit?
77. JŠ: Já myslím, že se lišíme v názorech přístupu k demokracii, v přístupu k ekonomickým otázkám, takže tam ten vztah někdy se stává více argumentativní.
78. VM: Právě asi v pohledu na ekonomiku a průběh transformace se zřejmě asi nejvíc střetl Jan Švejnara s Václavem Klausem, na rozdíl od současné hlavy státu Jan Švejnara vždy kritizoval nedostatečný právní rámec, který provázal českou cestu

ke kapitalismu, před pěti lety byly vztahy Jana Švejnara a Václava Klause zřejmě nejvíce vypjaté. Nejprve Václav Klaus podle časopisu Euro řekl, že, cituji doslova: "Pan ekonom Švejnár se mýlil zatím ve všem, co kdy řekl," konec citátu, v září 2002 pak Jan Švejnár na adresu Václava Klause prohlásil a opět následuje citát: "Já myslím, že mezi ekonomy, kteří zde existovali před revolucí, je jeden z těch, kteří měli lepší vzdělání v tom slova smyslu, že se mu podařilo vyjet do Spojených států v roce 1968. Ale na úrovni západních ekonomů není." To je doslovný citát slov Jana Švejnara. V případě, že byste psal kandidátský projev. Vymezoval byste se explicitně v některých oblastech vůči Václavu Klausovi, nebo vůbec ne?

79. JŠ: Já myslím, že není potřeba se vymezovat, to je na lidech, vlastně analyticích, médiích všeobecně, aby srovnali naše hodnoty a naše programy, a takže zatím se budu zaměřovat především na to, aby mě občané a volitelé lépe poznali a chápali, kdo jsem, odkud přicházím a jaký vlastně mám hodnotový systém.
80. VM: Vy byste v tom možném kandidátském projevu NEpopisoval možná největší selhání Václava Klause jako prezidenta, který měl tento úřad svěřený pět let.
81. JŠ: Ještě jsem tento program nenapsal, takže vám nemohu sdělit, co v něm bude a nebude, ale zatím by můj postoj byl, že to není nezbytné.
82. VM: Když jste býval hostem Otázek, tak jsme zpravidla mluvili spolu o reformách, například o reformě penzí, pokud si vzpomínám dobře, Václav Havel se jako prezident snažil do některých věcí vkládat a jak říkal spolumoderoval je, Václav Klaus tak nečiní. Vy byste považoval, když se podíváte na současnou politickou scénu, na osud reform, vy byste považoval za nutné, aby jako prezident jste si k sobě zval předsedy politických stran a spolumoderoval některé akce, to znamená vrátil se k prezidentství Václava Havla?
83. JŠ: Já myslím, že by to bylo žádoucí opravdu mít systém, kde prezident komunikuje, pozitivně komunikuje, dává impuls, který je konstruktivní, politickým stranám, nachází konsensus, protože je to důležité pro naši zemi, jestli jsme v oblasti velké konkurence mezinárodní a je dobré, abychom opravdu měli tým, který je sehraný a posunuje zemi kupředu.
84. VM: Který problém teď, když se podíváte z odstupu na Českou republiku, který máte tím, že se pohybujete mezi Evropou, Spojenými státy americkými a Českou republikou, který problém vy teď považujete za tak zásadní, že by se do něj prezident měl vložit?

85. JŠ: Já jsem před dvaceti lety skoro, že jo, zdůrazňoval, že právní rámec, to znamená opravdu fungující stát, soudnictví jsou velice důležité jak pro společnost, pro demokracii, tak pro ekonomický postup, a myslím, že to je pořád jeden z hlavních bodů, na kterých bych chtěl dát důraz, no a potom, myslím, že je to hájení národního zájmu globálně a tam vidím, že náš nejlepší přístup je skrz Evropskou unii, a proto myslím, že bychom měli hrát velice pozitivní roli, budeme k tomu mít příležitost, zvláště když budeme mít rotující prezidentství, takže myslím, že spojený s naším sebezájmem je vlastně zájem posunout Evropu vůči zbytku světa.
86. VM: Naznačil jste Evropa, vazba Česká republika – Evropa, vy jste už dal jasně najevo, že za zásadní téma pro svůj případný kandidátský projev na úřad hlavy státu považujete předsednictví České republiky Evropské unii. K tomu má dojít na začátku roku 2009, Česko bude po Slovinsku teprve druhou novou členskou zemí, které náročný úkol šéfování Evropské unii připadne. Motto českého předsednictví zní: Evropa bez bariér. Má připomínat dvacet let od pádu železné opony a pět let od rozšíření Evropské unie. Konkrétní priority předsednictví česká diplomacie průběžně doplňuje po diskusích se Švédskem, Francií a Evropskou komisí, vycházet má i z vnitropolitické diskuze. Existuje, pane profesore, něco, co jako možný prezidentský kandidát vnímáte za potlačené téma českého předsednictví a měli by ho politici víc akcentovat?
87. JŠ: Já myslím, že tu tematiku, kterou jste naznačil, to je výborná tematika, je dobré ji dál rozpracovat a opravdu se do ní vložit, je důležité, aby prezident jí plně reprezentoval, jak jste se již zmínil, před námi bude Francie, po nás bude Švédsko, je zde též velká tematika, kterou oni vyzvednou, to znamená, jak čelit globálnímu oteplování, jak se k němu postavit, je důležité, abysme měli též pozitivní roli v této oblasti, takže...
88. VM: Je to to, kde byste se mohl vůči Václavu Klausovi vymezovat? Protože Václav Klaus často jezdí po světových fórech, ať už je to půda Organizace spojených národů, teď Velká Británie, kterou navštívil v tomto týdnu, kde on jasně popírá vliv člověka na změny klimatu?
89. JŠ: Já myslím, že je to věc, která je opravdu důležitá, a jestliže zde bude zaujímat tento postoj, tak se budeme výrazně lišit.
90. VM: To znamená, že tam byste se, tam by mohlo dojít ke střetu mezi vámi jako dvěma prezidentskými kandidáty, jinak se vám nezdá, že to české

předsednictví Evropské unie je zatím stále ještě rozmlžené, že těch témat si vláda nabírá moc v souvislosti s tím českým předsednictvím?

91. JŠ: To já myslím, že se ustálí, tam dojde k určité racionalizaci, je důležité, abychom podle těchto principů i jednali, zatím nám někdy často Evropská unie vytýká, že zatímco ten princip otevřenosti, volného trhu je důležitý z naší strany, když se jedná o konkrétní jednání, tak někdy jsme velice protekcionističtí.
92. VM: Teď máte na mysli co konkrétně?
93. JŠ: Někdy je to v oblasti drah, energetiky, pošty a jiných věcí, kde se nesnažíme opravdu tak rychle otevřít, jak to říkáme v našich principiálních představeních.
94. VM: Vy jste už dal také najevo, že byste hlasoval pro reformní smlouvu Evropské unie, na které se před necelým měsícem shodl summit Evropské unie v Lisabonu, mělo by podle vás české předsednictví vzít jako jednu z hlavních priorit zjednodušení té reformní smlouvy?
95. JŠ: Rozhodně. Ta smlouva je velice komplikovaná, má problematické aspekty jak v politickém, tak v ekonomickém světě, a myslím, že je potřeba ji přijmout, abychom měli smlouvu, ale potom usilovně usilovat o to, aby v její aplikaci jsme založili systém, který je poměrně jednoduchý, akceschopný a všem srozumitelný.
96. VM: Smlouva vytvoří nový post, jeden z nových postů, bude to post předsedy Evropské rady neboli summitu šéfů vlád a států, bude volen na dva a půl roku a má řídit vrcholné schůzky. Britský premiér Gordon Brown prohlásil, že skvělým kandidátem na funkci toho dlouholetého nebo dlouhodobého předsedy Evropské rady by byl jeho předchůdce v úřadě Tony Blair. Je to i pro vás nejzávažnější kandidát?
97. JŠ: Já myslím, že je to vynikající kandidát. Samozřejmě uvidíme, jestli budou i jiní, vždy je potřeba, abysme posoudili všechny kandidáty, kteří se objeví, ale Tony Blair byl, rozhodně by byl jeden z dobrých kandidátů.
98. VM: Vy jste už tady zmínil, že vás překvapilo, že se vás lidovečtí poslanci a senátoři neptali na česko-vatikánskou smlouvu, prezident republiky zastupuje podle ústavy Českou republiku navenek, podepisuje například mezinárodní smlouvy, Česká republika je jedinou zemí střední a východní Evropy, která zatím neratifikovala smlouvu s Vatikánem, ač ji Zemanova vláda ČSSD dojednala, parlament ji dosud neschválil. Sněmovna zamítla návrh smlouvy o postavení

katolické církve už v roce 2003. Prezident Václav Klaus navíc prohlásil, že současné znění by nepodepsal. Ministerstvo kultury ale text smlouvy měnit nechce. Měl by se podle vašeho názoru jako možného prezidentského kandidáta změnit ten text česko-vatikánské smlouvy?

99. JŠ: Já myslím, že ten text není příliš problematický, jsou tam určité menší aspekty, které by se mohly změnit, a myslím, že v principu ta smlouva celkem vyjadřuje to, co je potřeba, to znamená normalizovat vztahy a dostat se do situace jako ostatní státy Evropské unie, kde existuje smlouva, a tudíž není jakýkoliv problém interpretace. Též jsme měli smlouvu za první republiky, myslím, že to je věc, která je dobrá čistě z důvodu, abychom mohli dál pokračovat a nemuseli se o to již zajímat.
100. VM: Vy byste tedy neměl tak vážné výhrady k té smlouvě, jako má Václav Klaus.
101. JŠ: Ty výhrady byly spíš, já myslím, druhotného rázu, to znamená co je v článku zde, co je v jiném článku, do jaké míry je něco samozřejmé a není to třeba do smlouvy zakomponovat, takže těch opravdu zásadních věcí tam nebylo tolik a myslím, že by bylo možné dojednat smlouvu poměrně rychle.
102. VM: To znamená dojednat, ještě nějak přepracovávat ten text? Abych tomu zcela rozuměl.
103. JŠ: Ano, ta smlouva bude buď muset být přijata tak, jak je, anebo musí být předělána a...
104. VM: Ke které variantě byste se klonil?
105. JŠ: Tak já myslím, že to je otázka, do jaké míry je to možné udělat poměrně rychle a jednoduše. Tam abych se musel samozřejmě poradit, protože nevím, jak ten proces sám o sobě by fungoval.
106. VM: Další pravomocí hlavy státu je jmenování soudců, ať už řadových, nebo ústavních, nebo předsedy Nejvyššího soudu, když se zastavíme u ústavních soudců. Ty navrhuje prezident Senátu, Senát je schvaluje či odmítá, pak je prezident republiky jmenuje, Václav Klaus na začátku svého prezidentování vedl válku se Senátem, jak ji označovala i média, senátoři si stěžovali, že s nimi jména kandidátů na pozice ústavních soudců Václav Klaus nekonzultoval, vnímal jste tu výtku jako oprávněnou od senátorů?
107. JŠ: Já myslím, že je opravdu důležité, aby prezident se senátory konzultoval výběr soudců, je to jeden z nejdůležitějších orgánů moci a v dobře fungujících demokraciích soudnictví, nezávislé soudnictví, složené z velice schopných

soudců, je jednou z hybných pák a opravdu podpory celé společnosti. Takže v tom smyslu je potřeba postupovat obezřetně, vybírat opravdu nejlepší kandidáty a zde já myslím, že konsensus mezi prezidentem a Senátem je důležitý.

108. VM: Tam byste víc tedy konzultoval.
109. JŠ: Já myslím, že co nejvíc konzultací je opravdu na místě.
110. VM: Existuje něco, co byste považoval za nutné sdělení Jana Švejnara jako případného prezidentského kandidáta, co v těchto zhruba třiceti, pětatřiceti minutách ještě nezaznělo?
111. JŠ: No já bych ještě dodal právě k tomu soudnictví a důležitosti dobře fungujících efektivních, ale jak říkám nezávislých soudů, zvláště v oblasti ústavní, že je to zcela základní fundamentální aspekt fungování demokracie. Vezměte si případ amerických voleb, kdy nakonec to byl právě Ústavní soud, nejvyšší soud ve Spojených státech, který rozhodl, který z kandidátů mezi Gorem a Bushem bude prezidentem, to rozhodnutí bylo 5:4, velice těsné a poražený Gore prohlásil, že s tímto rozhodnutím zcela nesouhlasí, ale plně jej respektuje.
112. VM: Vy, pokud byste teď, když se podíváte na stav českého právního státu, vy jste v souvislosti s ekonomikou varoval před útekem, před právníky, jak se o tom mluvilo na začátku devadesátých let. Když teď vidíte úniky policejních odposlechů, stížnosti jednotlivých státních zástupců. Vložil byste se do té situace jako prezident a nakolik tu situaci právního státu České republiky považujete za zásadní?
113. JŠ: Je to pravdu zásadní. Já myslím, že jsme uspěli v tom smyslu, že zde je velký pokrok od té situace, která existovala při revoluci nebo před revolucí, ale jak jsme postřehli všichni, je zde ještě spousta terénu, který je potřeba pokrýt a kde je potřeba výrazné zlepšení a zde myslím, že prezident svým postojem a svými připomínkami a radami může velice prospět.
114. VM: Sečteno podtrženo. Rozumím-li tomu správně. Sedmý prosinec se rozhodne, Jan Švejnár veřejně oznámí, zda kandidaturu přijme či nikoli. Budete to podmiňovat souhlasem obou poslaneckých klubů, ať už lidovců nebo komunistů nebo vám bude stačit souhlas jednoho z nich?
115. JŠ: To samozřejmě bude záviset, jaký ten souhlasu bude, jestli bude jednoduchý nebo složitý, bude to též záviset na sociální demokracii, která vlastně řekla, že její podpora je podmíněna tím, že získám podporu dalších klubů...

116. VM: Stačí vám tedy jeden klub pro vaše osobní rozhodnutí, nebo chcete, aby i lidovci a komunisté deklarovali veřejně, nebo stačí jeden klub?
117. JŠ: Já myslím, že dva kluby budou potřebné, ale uvidíme, jak se situace vyvine, to lze těžko předvídat, jaký vlastně ten souhlas, pakliže tam bude souhlas, bude.
118. VM: V případě, že by Otázky, k čemuž se chystáme, když bude nějaký protikandidát Václavu Klausovi, chtěly uskutečnit veřejný dvouhodinový duel za přítomnosti veřejnosti. Vy byste byl ochoten do takového duelu jít a dáte souhlas České televizi nebo ne souhlas, ale slíbíte České televizi, že byste do takového duelu přišel, nebo byste se ho bál?
119. JŠ: Velice rád. Ne, ničeho takového bych se nebál, velice rád, protože opravdu myslím, že volba prezidenta je tak důležitá, že by veřejnost měla znát představy obou kandidátů a totéž v situaci, kdy vlastně je může srovnat u jednoho stolu.
120. VM: Říká ekonom z Michiganské univerzity Jan Švejnar, který byl dalším hostem Otázek. Děkuji vám za návštěvu ve studiu a někdy příště na shledanou.
121. JŠ: Děkuji mnohokrát.

Otázky Václava Moravce 30. 9. 2007

Účastníci:

Václav Moravec, moderátor

Dana Kuchtová, ministryně školství, mládeže a tělovýchovy, místopředsedkyně Strany zelených

Ivo Možný, sociolog

(...)

121. Václav Moravec (VM):

Prvním exkluzivním hostem je však odstupující ministryně školství. První místopředsedkyně Strany zelených Dana Kuchtová. Vítejte po čase v Otázkách. Hezký dobrý den.

122. Dana Kuchtová (DK):

Dobrý den.

123. VM: Jak jsem říkal. Ve středu podáváte rezignaci, hned po zasedání vlády, proč s tím nepočkáte do chvíle, než bude vybrán váš nástupce?

124. DK: Tak já si myslím, že jsem oznámila svou rezignaci, řekla jsem i důvody pro ni a myslím si, že není třeba nic odkládat. Nástupce samozřejmě intenzivně hledáme a myslím si, že ho najdeme brzy.

125. VM: Brzy. Znamená to, že příští víkend, kdy se tím problémem bude zabývat celorepubliková rada Strany zelených, tak že bude znám už váš nástupce?

126. DK: Já myslím, že bude známo několik jmen, které ta republiková rada dostane ke zvážení, a o nichž budeme na republikové radě diskutovat. A měl by podle mého názoru být tento můj nástupce už na republikové radě potvrzen.

127. VM: Potvrzen, nebude tedy prodleva mezi vaším odchodem a jmenováním nového člověka příliš dlouhá.

128. DK: Já doufám, protože samozřejmě bude záležet na panu předsedovi potom a na premiérovi, kdy ho bude jmenovat.

129. VM: Vy ale očekáváte, že 7. října bude schválen kandidát na ministra školství, váš nástupce.

129. DK: Ano, udělám pro to všechno, aby to proběhlo v co nejkratším horizontu.

(...)

130. VM: Od úterní rezignace Dany Kuchtové přinášejí deníky seznamy možných kandidátů na pozici ministra školství. Jsou na nich například senátor, bývalý rektor Masarykovy univerzity v Brně Jiří Zlatuška či bývalý rektor Univerzity Karlovy v Praze Ivan Wilhelm. Vy jste se tedy s předsedou zelených Martinem Bursíkem dohodli na tom, že budete vybírat společně kandidáty. Teď jste řekla, že věříte, že 7. října bude na celorepublikové radě schválen váš nástupce. Už se blížíte k dohodě na okruhu možných kandidátů?
131. DK: Já se s Martinem Bursíkem setkám dneska večer a předložím mu svůj návrh. Musím říci, že ani jedno z těch jmen, které jste teď jmenoval, na mém seznamu není.
132. VM: Kdo je na vašem seznamu, paní ministryně?
133. DK: Tak mým favoritem je samozřejmě můj kolega na ministerstvu školství, dnes pověřený řízením skupiny tří – vysokého školství, vědy a výzkumu, je to pan docent Lužný. To je pro mě osobnost, která si myslím, že by dokázala ministerstvo vést, a která je, jak bych to řekla, integrální v tom smyslu, že představuje pro mě i jistotu, že budeme dál toto ministerstvo vést jako ministerstvo zelené.
134. VM: Dušan Lužný je tedy favoritem Dany Kuchtové.
135. DK: Ano.
136. VM: Když se ale podíváme na to, že vy jste před volbami veřejnost přesvědčovali o tom, že chcete rovnoprávné postavení mužů a žen v politice. Máte čtyři ministry. Dva muže: Karel Schwarzenberg na ministerstvu zahraničí, Martin Bursík na ministerstvu životního prostředí, dvě ženy: Džamila Stehlíková a Dana Kuchtová. Nebude pak škoda, že převládnu muži ve vládě za Stranu zelených?
137. DK: Tak určitě to škoda je, ale já si myslím, že v tuto chvíli opravdu řešíme krizový scénář a musíme přihlídnout k tomu, aby kandidát nebo kandidátka byli skutečně kvalitní. Já tam mám na seznamu, který ponesu našemu předsedovi, také ale ženy.
138. VM: Máte nějaké jméno, které byste mohla říci?
139. DK: Myslím si, že jedno říci mohu, asi to nebude překvapením, je to jméno mé kolegyně, paní poslankyně Olgy Zubové.
140. VM: A to je, řekněme, favorit číslo dvě, pokud by vám neprošel Dušan Lužný.

141. DK: Já bych tu přesnou jaksi hierarchizaci nebo to pořadí teď ještě neurčovala, já jsem s Olgou Zubovou krátce mluvila, ale ona zatím nemá tolik, jak bych to řekla, odvahy a rozhodnosti, aby se teď okamžitě do té funkce jaksi přihlásila. Já se s ní budu ...
142. VM: A váš spolupracovník Dušan Lužný vám na to kývl? Jeho souhlas máte?
143. DK: ... já se s ní budu snažit ještě komunikovat a přesvědčovat ji, pan docent Lužný tu kandidaturu zvažuje.
144. VM: Když se podíváme na jednu z uvažovaných možností. Jednou z uvažovaných možností, která by se podle informací Otázek líbila i premiéru Mirku Topolánkovi, je, že by se do pozice ministra školství vrátila vaše předchůdkyně, nestranice Miroslava Kopicová, která vás kritizovala z pozice vedení Rady vlády pro výzkum a vývoj, co byste si pomyslela o této variantě?
145. DK: Tak bude záležet na rozhodnutí premiéra. To je samozřejmě nejdůležitější, ale já se domnívám, že paní ministryně Kopicová byla jednou ze spoluautorek programu Výzkum a vývoj pro inovace, navíc za něj nesla politickou zodpovědnost. Na jeho přípravě se podílela dlouhodobě a já musím říci, že nese samozřejmě velký díl zodpovědnosti za to, že ten program se vrátil z Evropské komise se zásadními připomínkami, a především s tím, že strategie tohoto programu byla špatně nastavena...
146. VM: Znamená to, že pokud vy jste rezignovala, tak by bylo absurdní, pokud by do křesla ministra usedl podle vašeho názoru někdo, kdo za to zpoždění může, tedy Miroslava Kopicová?
147. DK: Kdo za to zpoždění může rozhodně víc než já. Ano, považovala bych to za absurdní.
148. VM: Vy jste už v den ohlášení rezignace, tedy v úterý, řekla, že jste, a teď cituji doslova, nemohla vyřešit problémy kolem evropských fondů, protože se vám zkracovaly postupně termíny. Nejprve premiér Topolánek mluvil o 15. říjnu, pak vám napsal dopis s termínem 4. října, v pondělí mluvil o tom, že čas nazrál. Brala jste to jako Topolánkův podraz?
149. DK: Já jsem už několikrát říkala, že politika je houpačka nebo že v politice panují zákony, které někdy nejsou zákony, řekla bych, civilizované společnosti, ale spíše nějaké jiné společnosti, nechci definovat...
150. VM: Brala jste to jako podraz od premiéra?

151. DK: ... a myslím si, že i toto se v politice stává. Já jsem se tomu podivila, nevěděla jsem, proč se ty termíny tak zkracují, cítila jsem ten tlak na to, abych vlastně neměla možnost dokončit to, co bylo třeba dokončit v rámci tohoto programu. Ale proč to pan premiér udělal a definovat to jako podraz, to já nevím. Musíte se zeptat jeho, proč na tom náhle tak trval, aby termín se zkrátil.
152. VM: Ale vy osobně jste to cítila jako podraz?
153. DK: Já to cítím jako nedorozumění, jako něco, čemu opravdu nedokážu zanalyzovat, proč se to tak stalo, proč přesně premiér trval náhle na tom, abych v kratší a kratší době dodala materiály, které v této době dodat nebo v tomto horizontu nebylo možné.
154. VM: Proč jste se nenechala odvolat? Protože pro premiéra Topolánka by bylo asi obtížně odkomunikovatelné, pokud by vás odvolal dřív než před 15. říjnem.
155. DK: Já jsem chtěla dokončit ty programy nebo chtěla jsem dokončit práci na tomto programu do 15. října. A myslela jsem si, že ten termín dostanu, a proto jsem říkala, že se, že neodstoupím, že na tom budu pracovat do poslední chvíle. Pak jsme dostali onen zmíněný dopis 4. října a pak byla ta tisková konference. A já jsem věděla, že to odvolání přijde v řádu dnů nebo možná hodin.
156. VM: Proč jste se raději nenechala odvolat? zněla otázka.
157. DK: Ano.
158. VM: Protože by to bylo velmi obtížně asi vysvětlitelné premiérem.
159. DK: Já bych na tu, na to odvolání nemělo smysl čekat, protože stejně tak jako tak muselo přijít a podle mého názoru bylo jednodušší odejít a vysvětlit, proč odcházím.
160. VM: Když jsem se díval na program střeďečného jednání vlády, kabinet se má zabývat problematikou evropských fondů. Půjde o ústní informace ministrů. Ministerstvo školství nemá samo problémy s čerpáním peněz z evropských fondů, kvůli čemuž odstoupila Dana Kuchtová. Mezi údajně problémový patří například Integrovaný operační program. Jeho přípravu má na starosti ministerstvo pro místní rozvoj, které vede předseda lidovců Jiří Čunek. Podle ČTK to připouští i vicepremiér Čunek a následuje citát. Čunek v odpovědi na otázku ČTK připustil, že takový program v minulosti vůbec neměl vzniknout, ale v současnosti s tím není možné něco udělat. Zda se podaří ten Integrovaný operační program schválit do konce roku, si vicepremiér neodvážil odhadnout. Konec citátu. Vy jste, paní ministryně, v pátek v Bruselu jednala, problémy

kolem čerpání peněz u jiných ministerstev, včetně resortu Jiřího Čunka, jste probírala v Bruselu, nepohrávala jste si s myšlenkou, že ve středu na vládě požádáte premiéra, aby i Jiří Čunek rezignoval?

161. DK: Já pojedu do Bruselu ještě v úterý jednat o operačních programech, v pátek to byla rada ministrů a operačním programům jsem tam věnovala jenom velmi malou část mého programu, ale v úterý to bude jednání pouze k VaVpI. A já musím říci, že na to, že jiné resorty měly de facto podobné problémy jako ministerstvo školství s jedním operačním programem, na to jsem já upozorňovala celou dobu. Říkala jsem podívejte se, my nejsme žádnou výjimkou. Ovšem mediální realita nebo ta virtuální realita byla taková, že se stále mluvilo o ministerstvu školství. Já jsem velmi ráda, že zmiňujete to, že program Vzdělávání pro konkurenceschopnost bude jeden zřejmě z prvních tří programů, který bude vůbec v České republice schválen. Já si myslím, že už je také to vizitkou naší dobré práce, a chtěla bych, aby opravdu v úterý, doufám, že se to podaří, abychom v úterý při jednání s panem Špidlou tuto skutečnost potvrdili.

162. VM: Když se ještě podívám na zasedání Republikové rady zelených 7. října. Uvažujete o tom a budete prosazovat na republikové radě, abyste tvrdě postupovali i vy jako zelení vůči koaličním partnerům? Jestliže vás kritizovali především lidovci i ministerský předseda Topolánek jako předseda Občanské demokratické strany, tak že by zelení měli přijmout usnesení vůči například Jiřímu Čunkovi, aby rezignoval, protože má problémy s čerpáním peněz z evropských fondů i jeho ministerstvo?

163. DK: Já si myslím, pane redaktore, že vyhrocovat tu situaci nebylo mým cílem. V žádném případě. Proto odcházím. A myslím si, že nebudu vyhrocovat ani tu situaci v tomto smyslu, že bych chtěla, aby odstoupil pan Čunek. Já si myslím, že primárně, a to žádám a říkám, se koaliční partneři musí začít k sobě chovat jinak. To jinak spočívá především v tom, že se problémy nebudou řešit přes média, jako to dělala paní Šojdrová, nýbrž že se svolá koaliční jednání, na kterém se otevřeně bude mluvit o stavu operačních programů.

164. VM: Není tedy ...

165. DK: Bude se tam věcně a fakticky analyzovat.

166. VM: Rozumím tomu správně, že o víkendu, kdy se uskuteční celorepubliková rada zelených, že přijdete s nějakým usnesením, řekněme, smířčího řízení v koalici,

protože způsob chování koaličních partnerů jako zelení považujete za nešťastný.

167. DK: Já ho považuji za nešťastný. Tak, jak se chovali koaliční partneři, teď mám na mysli konkrétně zástupkyni KDU-ČSL, zástupce školského výboru, tak to já si myslím, že bylo velmi nefér. Ale musím zdůraznit i něco jiného. Musím říci, že například zástupci ministerstva průmyslu a obchodu se velmi snažili s námi spolupracovat a ten program dotáhnout. My jsme udělali obrovský kus práce na takzvaných synergiích. Na změně koncepcie tohoto programu. Čili já to nemůžu paušalizovat, v žádném případě nechci říci, že všichni koaliční partneři se chovají špatně, ale někteří ještě zřejmě nepochopili, že koalice se zelenými byla i pro nás místy velmi složitá, ji vyjednat a že některé kompromisy jsou skutečně krvavé. Měli by si toho vážit.
168. VM: Když se podívám na to základní, nějaké smírčí řízení. Je koalice v takovém stavu, že je na místě smírčí řízení?
169. DK: Bude záležet na panu předsedovi, jestli tuto mou myšlenku přijme, to znamená neprojednávat problémy, které se týkají jednotlivých třeba operačních programů či jiných, ale vyjednávat primárně v koalici.
170. VM: Vy budete navrhovat smírčí řízení na té celorepublikové radě.
171. DK: Já bych to nenazývala smírčím řízením, já bych to nazvala opravdu jednáním, například o stavu a úrovni vyjednávání operačních programů. Otevřené, kritické.
172. VM: Když se odstupující ministryně školství Dana Kuchtová podívá za největším plusem. Za největším úspěchem, svým úspěchem na ministerstvu školství, vidí co?
173. DK: Já jich vidím hodně.
174. VM: Vidíte hodně. Zvolte jeden největší, kterým, který považujete za opravdu to, co se vám podařilo, možná i s nasazením, v uvozovkách, vlastního života prosadit na ministerstvu školství.
175. DK: Tak já myslím, že jednu prioritu takovou nenajdu, dovolte dvě nebo tři. Propuštění dvaceti tisíc učitelů. To bylo heslo prvních dnů, když jsem nastoupila, když se začal připravovat rozpočet, já si myslím, že to se mi velmi dobře podařilo vysvětlit mým koaličním partnerům, že nemůžeme v žádném takovém případě přistoupit k masovému propouštění učitelů. Státní maturita -

druhé téma. Podařilo se nám ji odložit o dva roky a já jsem v tom udělala opravdu velký kus práce. A přesvědčovat mé kolegyně z koalice, například paní Šojdrovou, byla veliká práce.

176. VM: Ona zase říká, že státní maturita, že to dojednala ona. A že vy jste jenom, lidově řečeno, slízla smetanu.
177. DK: Paní Šojdrová byla vždycky proti odložení státní maturity, pouze v závěru potom připravila po dlouhém jednání nějaký návrh koaliční dohody, ale to už, myslím, není třeba se k tomu vracet.
178. VM: Myslel jsem, že zmíníte mezi prvními, paní ministryně, rámcové vzdělávací programy.
179. DK: Zrovna, zrovna jsem...
180. VM: A reformu školství. Chtěla jste to dodat.
181. DK: ... o tom chtěla mluvit, no. Rámcové vzdělávací programy, to je, myslím si, další velký úspěch. Víte, ono to zní velmi školometsky, ale když to řeknu pro, snad pro posluchače srozumitelně, tak to spočívá v tom, že my jsme dokázali přivést za ten třičtvrtěrok reformu českého školství vlastně na úroveň středních škol. Protože jsme dokázali vypracovat, předložit a dát k ověřování do škol rámcové vzdělávací programy pro odborné vzdělávání, těch bylo víc než šedesát, a také rámcové vzdělávací programy pro gymnázia. Také pro víceletá gymnázia. A to si myslím, že je velmi důležité, protože teď dva roky budou školy je testovat nebo budou podle nich pracovat, vytvářet své školní vzdělávací programy a za dva roky máme vlastně povinnost, aby se tyto programy zavedly ve všech školách. Stejně jako je to na základních už.
182. VM: Je otázkou, zda přispějí tyto rámcově vzdělávací programy a reforma školství jako taková k větší vzdělanosti, protože ministryně školství Dana Kuchtová sice opouští vedení rezortu školství v měsíci, kdy vstoupila do života reforma vzdělávání, ve stejné chvíli publikuje stovka osobností výzvu, která varuje před poklesem vzdělanosti v České republice. Podle signatářů výzvy se na řadě škol soustavně snižují požadavky na znalosti a dovednosti. Pro úplnost, menší důraz na vědomosti přinesl nový školský zákon. Základní školy tento školní rok oficiálně zahájily vzdělávání v souladu s reformou, která by jim měla přinést víc prostoru k výuce podle uvážení vedení škol, pedagogů, zřizovatelů a také rodičů žáků. Smyslem reformy je pomáhat žákům utvářet si praktické životní dovednosti. Naučit se komunikovat a řešit problémy. Teď ale budu citovat z

části výzvy. "Pokles úrovně vzdělanosti vnímáme s obavami absolventů základních, středních i vysokých škol, mají dnes v podstatě horší všeobecný rozhled než generace jejich rodičů. Ochota, a tedy i schopnost porozumět světu, který nás obklopuje, je čím dál menší. Výrazně poklesla chuť pochopit přírodovědné i společenské jevy, vyznat se v historii, literatuře a výtvarném umění, vnímat současnost v kontextu historického a kulturního vývoje lidstva." Konec citátu. Předpokládám, paní ministryně, že vy jste tu výzvu, kterou, jejíž část jsem teď citoval, že jste ji četla jako celek.

183. DK: Ano.

184. VM: Vy byste ji podepsala?

185. DK: Ne, já bych ji nepodepsala, protože si myslím, že ta výzva má sice v mnohém pravdu a je třeba ocenit, že se osobnosti zajímají o oblast školství a vzdělávání, to je v každém případě důležité.

186. VM: Co vám na té výzvě vadí, že byste ji nepodepsala?

187. DK: No, nepodepsala bych ji už proto, protože, srovnám-li, už dvacet let po založení Karlovy univerzity napsali někteří profesori, že úroveň vzdělanosti studentů rok od roku klesá. Čili už na konci čtrnáctého století měli obavu o úroveň vzdělanosti.

188. VM: Chcete tím říci, že to je zbytečné malování čerta na zeď?

189. DK: Nechci říct, ale myslím si, že ta obava o to, že vzdělanost klesá, se vždycky projevuje jaksi u té starší generace, protože oni byli zvyklí na určitý standard, určitý systém vzdělávání, určité, určitý jaksi stupeň vzdělanosti, který byl dán tou dobou. Společenským kontextem. Podívejte se, kolik z těch pánů a dam, které podepsaly tuto výzvu, například mluví latinsky. Což bylo dříve zcela normálním a žádaným standardem vzdělanosti. Kolik z nás, když si uvědomíme, že dnes máme v maturitních třídách padesát procent populačního ročníku. Kolik z nás se může srovnávat s absolventy prvorepublikových gymnázií? To byli de facto vysokoškolsky vzdělaní lidé, to byli, opravdu to byla elita. Dneska je to jinak.

190. VM: Teď mříme za jedním dalším hostem Otázek do Brna. Výzvu stovky osobností, které varují před poklesem vzdělanosti v zemi, podepsal i sociolog, vysokoškolský profesor z Masarykovy univerzity v Brně. Ivo Možný. Děkuji vám, pane profesore, že jste přijal mé pozvání, a přeji vám hezký den do Brna.

191. Ivo MOŽNÝ (IM):

Dobrý den.

192. VM: Vy jste podle svých slov podpisem výzvy se ohradil proti výkladu, podle kterého by se už žáci neměli učit a měli by projít školou bez úsilí. Existují ale prokazatelná data, že se v České republice v posledních letech výrazně snížila vzdělanost?
193. IM: Ne, to neexistují.
194. VM: A souhlasíte tedy s těmi námitkami, které vznesla ministryně školství, odstupující ministryně školství Dana Kuchtová.
195. IM: Ne úplně. Především já jsem to podepsal pro to, co v médiích není citováno, a to je výhrada k tomu, jakým je reforma škol prezentována v médiích. To znamená proti tendenci vysvětlovat, že změna v didaktice, která se pozvolna prosazuje na našich středních a už nějakou dobou základních školách, spočívá v tom, že se žáci nebudou muset ani tak moc učit. To znamená, že to učení se označuje jako biflování, opravdu se ozývají hlasy, které znevažují hodnotu znalostí a které jdou s jakýmsi hlavním proudem mediální rozpravy, která prezentuje svět kolem nás jako svět, kde je možno bezpracně, rychle, snadno dosáhnout úspěchu a kde je výhodné nesoustředit se příliš dlouho na jeden, na jeden předmět, na jeden cíl...
196. VM: Rozumím správně tedy vašim slovům, že vám jde pouze o to a nelíbí se vám to, jak interpretují reformu média. Nikoliv sama podstata reformy a její jednotlivé kroky?
197. IM: Ano.
198. VM: Nemáte tedy výhrady k tomu, jak je zaváděna reforma do praxe na základních i středních školách.
199. IM: To je složitější. Střední školy jsou různé, základní školy jsou různé, to špatné pochopení reformy najdeme i na těch středních školách samozřejmě i na těch základních školách. Najdeme je i..., je řada učitelů, kteří mohli pochopit tu snahu po změně didaktiky jako změnu v postupu k menšímu nároku u žáků na houževnatou práci, řekněme. Podívejte se, kantoři to nemají lehké. Právě oni jsou pod tlakem toho obecného ovzduší, které také vytváří média, že mezi lidmi by vztahy měly být uvolněnější, ne tak přísné, ne tak korektní, což když se jim potom promítne do vztahů s žáky nebo s jejich rodiči, tak se najednou ocitají v obtížném postavení, kde se těžko dbá na určitou úroveň nároků a požadavků.

200. VM: Říká sociolog a vysokoškolský profesor z Masarykovy univerzity v Brně Ivo Možný. Děkuji vám za účast v Otázkách a někdy příště na shledanou.
201. IM: Na shledanou.
202. VM: Když Dana Kuchtová v úterý oznamovala rezignaci na pozici ministryně školství, dodala, že Strana zelených nesmí být rozhádaná. Zazněla i následující slova Martina Bursíka.
- 203: Martin Bursík (25. 9. 2007):
Já si Dany Kuchtové hluboce vážím, jak jako ministryně a toho, co zvládla v resortu, který v žádném případě nepatří k těm jednodušším, ale i lidsky. Známe se velmi dlouho a tohle byl, tohle bylo také téma, kterému jsme věnovali hodně času, protože ty mezilidské vztahy jsou pro nás hodně důležité. Možná to není úplně typické v politice, znáte různé vlky a vlčáky v jiných politických stranách, ale my jsme tohle vnímali také jako velmi důležitý problém, který by vlastně mohl být vnímán a začal už být brán tak jako, že tady je rozpor ve Straně zelených. Není.
204. VM: Oznámil v úterý předseda Strany zelených Martin Bursík. Vy, paní ministryně, tvrdíte a v několika rozhovorech po své rezignaci jste to řekla, že zelení mají zůstat ve vládní koalici, ale před vládní koalicí jsou poměrně klíčová rozhodnutí. Jedno z nich - rozhodnutí o možném umístění amerického radaru v České republice. Nemáte zatím obavy, že jsou zelení a názor zelených při vyjednávání o radaru přehlížen?
205. DK: Radar je velké téma zelených a vy víte, že jsme strávili mnoho času diskuzemi nad tím, jaký postoj ve vládě budeme zastávat. Máme k tomu usnesení, já ho považuji za celkem jasné a toto usnesení je podle mého názoru třeba dodržet.
206. VM: Přijde vám, že to usnesení je bráno v potaz při těch vyjednáváních, zněla otázka.
207. DK: Ten vliv jistě na to vyjednávání i mimo jiné postoj zelených měl, ale teď bych spíše zmínila celoevropských zelených v tom smyslu, že chceme, aby ten radar nebyl tady samostatnou bilaterální záležitostí, aby byl součástí NATO, pokud už musí být.
208. VM: Vy jste mi ale neodpověděla. Kladu otázku potřetí. Přijde vám, že v těch vyjednáváních, v českých vyjednáváních, ministerstva zahraničí, ministerstva obrany, je brán v potaz právě pohled zelených? To znamená, že se zatím ten radar nestal součástí Severoatlantické ...

209. DK: Ale my ho tam přímo máme. Tenhle ten názor na to, že to musí být součástí NATO byl součástí...
210. VM: Ano, vy to máte v usnesení.
211. DK: Ne, ne, ne. To bylo součástí dopisu, který jsme posílali, který se probíral na vládě a který šel do Spojených států. Je to stanovisko, že by to mělo být součástí Nata a tato pozice samozřejmě nevím, jestli bude dosažena, jaký bude další vývoj. Ale zelení by za tímto měli stát a neměli by tuto pozici měnit, ani od ní ustoupit v hlasování.
212. VM: V případě, že to v těch smlouvách nebude, tak byl by to důvod k opuštění koalice?
213. DK: To musí pak zvážit Strana zelených sama, je to jedno rozhodnutí, jedno dílčí rozhodnutí, ale určitě ...
214. VM: Vy jako první místopředsedkyně zelených, doporučovala byste ...
215. DK: Určitě by Strana zelených neměla hlasovat jinak než podle tohoto usnesení.
216. VM: Ale nebyl by to důvod k vystoupení z koalice, pokud by ...
217. DK: Nebudeme říkat kdyby, protože to ještě není. Až to bude, budeme o tom jednat.
218. VM: Když se ještě podíváme na energetickou politiku, jeden z důvodů, kdy může narazit kosa na kámen a kdy zelení by mohli opustit koalici, protože předseda Akademie věd České republiky Václav Pačes na semináři o energetice v Brně ve středu prezentoval předběžnou analýzu vládní komise pro posouzení energetických potřeb České republiky. Podle této analýzy by Česká republika měla začít uvažovat o novém jaderném zdroji energie, podobný názor zastává ministr průmyslu a obchodu Martin Říman. Není už dnes zřejmé, že na tom se ta koalice v budoucnu může, lidově řečeno, rozštípit?
219. DK: Tak jaderná energetika a vůbec energetika jako celek je, je opravdu, jak bych řekla, to problematické místo této koalice, my se skutečně velmi lišíme v názoru na ty takzvané tradiční zdroje, v čem se zřejmě už méně lišíme, zaplaťpámbu, ty názory se přiblížily, jsou obnovitelné zdroje, jejich role, to znamená procenta, která musí mít. Ale já bych chtěla říct jednu důležitou věc, pane redaktore, jestli můžu. Žádné předběžné výsledky pan Pačes z té komise neprezentoval. Já jsem se dotazovala oficiálně našich členů, kteří působí v té komisi, žádné předběžné výsledky nejsou. Je to pouze ...
220. VM: A podle vás ...

221. DK: ...názor pana Pačese a v tuto chvíli komise jedná, zadala první studie. Výsledky těchto studií ještě nejsou na stole a výsledek má být v červnu 2008.
222. VM: A kdyby tam byla taková formulace, kterou řekl Václav Pačes, tak je to pro vás jako pro zelené problém a v případě, že byste ...
223. DK: Pro mě je to problém zásadní.
224. VM: Pro vás... A teď je otázka. Když jsem si četl v Lidových novinách rozhovor Kateřiny Jacques, šéfky poslaneckého klubu zelených, tak jedním z důvodů, proč jste prý špatně komunikovala, předpokládám, že jste ten rozhovor četla...
225. DK: Ano.
226. VM: ... nebo výhrad koaličních partnerů, že jste spojována s Jihočeskými matkami. Jako aktivistka. Není to také jeden z důvodů, proč musela Kuchtová z vlády odejít?
227. DK: Já myslím, že to, že máme rozdílné názory na energetiku, musela ODS vědět. A nemá je jenom Kuchtová. Je to skutečně názor Strany zelených, máme to v našem programu, volebním programu a je to všeobecně známé a za tím bychom měli stát.
228. VM: Vy jste nerezignovala na pozici první místopředsedkyně strany, poslední otázka. Láká vás spíš kandidatura do Senátu nebo pozice jihočeského lídra v krajských volbách v příštím roce?
229. DK: Já zatím nevím, přemýšlela jsem o tom, že třeba bude mít nový ministr zájem o to, abych mu pomohla při startu na jeho novém úřadě, takže možná, že budu konzultovat, radit i tam, uvidím, jaká bude další budoucnost.
230. VM: Není to jeden z důvodů, proč prosazujete a tím vaším favoritem, jak jste to řekla v dnešních Otázkách, je váš spolupracovník Dušan Lužný? Abyste mohla ...
231. DK: ; A Olga Zubová by byla také jistě ráda, pokud bych jí radila a předpokládám, že i ostatní si jsou vědomi toho, že na tom úřadu se udělal kus práce, že já o tom úřadu toho mnoho vím a že skutečně věcných pochybení tam bylo pomálu a že ten, že ta rezignace možná, že to ...
232. VM: V první fázi byste tedy ráda zůstala v roli poradkyně.
233. DK: ... že to byl krok, který byl jiný, všechno jiné než krok věcný. Já myslím, že pokud bude mít příští ministr zájem, já budu ráda konzultovat, radit, ale není to samozřejmě politická budoucnost dlouhodobá, pokud bude možnost, já uvažuji i o těch volbách krajských, ale uvidíme, jak se situace vyvine ve straně dál.

234. VM: Vy budete dál chodit, předpokládám, do Otázek, protože jste místopředsedkyní, první místopředsedkyní Strany zelených. Pro tuto chvíli vám děkuji a přeji hezký zbytek dne.
235. DK: Já se na vás budu těšit, také děkuji. Na shledanou.